

รายงานการวิจัย

การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐาน
ในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันของจังหวัดเชียงใหม่
INTEGRATING BUDDHIST PRINCIPLES AND LANNA WISDOM AS A
BASE FOR SOLVING THE FOREST FIRE AND HAZE CRISIS
IN CHIANG MAI

พระมหาวราสะยะ วราสยานนท์

ธีรศักดิ์ แสนวังทอง

อุเทน ลาพิงค์

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.)
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2565

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่ 2. เพื่อการบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเพื่อลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่ และ 3. เพื่อสร้างรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่ การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเพื่อให้ครอบคลุมบริบทการศึกษาวิจัย โดยมีการเจาะจง คือ หัวหน้าโครงการทั้ง 3 โครงการ ทั้งการสังเคราะห์เนื้อหาจากเอกสาร การสังเคราะห์ผลงานวิจัย การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า หลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่ เกิดหลักธรรม ศีล 5 ในการควบคุมความประพฤตินำให้พลาดถลำในการทำ ความชั่ว อย่างใดอย่างหนึ่งรวมทั้งทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย อาทิเช่น การล่าสัตว์และก่อองไฟในป่าจนเกิดปัญหาไฟป่า หรือการเข้าไปตั้งแคมป์ตัดไม้ในป่า ทำลายป่าแหล่งต้นน้ำที่ดูดซึมซับน้ำ หรืออาจกล่าวได้ว่าศีล 5 ศีลธรรมขัดเกลาจิตใจและเกรงกลัวต่อการกระทำความผิด หลักไตรสิกขา ควบคุมความประพฤติดด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีลถ้าทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่ควรจะเป็นแล้ว จึงต้องมีการสร้างกติกากฎหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้งพฤติกรรมทางกายและวาจา ซึ่งศีลสังวรนี้จะช่วยระมัดระวังและควบคุม ลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืน จึงต้องเป็นความร่วมมือกันระหว่างรัฐ ชุมชน และศาสนาในการสร้างกติการ่วมกัน อปรีหานิยธรรม 7 หลักธรรมแห่งความสามัคคีสมาชิกในชุมชนมีความสามัคคีและร่วมมือกันป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน และกัลยาณมิตรธรรม 7 คือการเป็นกัลยาณมิตรที่ดีมีการพัฒนาไปในทางที่ดี และการบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเพื่อลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การบูรณาการการใช้ภูมิปัญญาด้านกฎจารีต และประเพณีซึ่งเป็นภูมิปัญญาเรื่องการปกครอง การอยู่อาศัยร่วมกันของชุมชน ซึ่งภูมิปัญญาล้านนาสำหรับประยุกต์ใช้ในการลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่ นำหลักธรรมศีล 5 หรือเบญจศีล คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว และเป็นหลักการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ถือว่าเป็นพื้นฐานที่เน้นการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะที่เป็นเพื่อนกัน และการใช้ภูมิปัญญาความเชื่อในการจัดการไฟป่า ซึ่งเป็นภูมิปัญญาเรื่องการเพิ่มป่าเปียกหรือการ

ปลูกกล้วยเพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้กับดินและช่วยลดปัญหาการเกิดไฟฟ้าได้ และรูปแบบการสร้าง
ความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิ
ปัญญาล้านนาแบบพหุภาคีจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การพัฒนารูปแบบโดยการสร้างความร่วมมือโดย
1. ความร่วมมือผ่านกิจกรรมนำโดยเจ้าอาวาสวัดแม่กลางหลวง การจัดกิจกรรม “อินทนนท์ร่วมกัน
เชื่อมสัมพันธ์ 4 อำเภอ” สร้างการมีส่วนร่วมกันทุกช่วงวัย 2. ความร่วมมือผ่านการผสมผสานความ
พหุวัฒนธรรม พหุประเพณี เคารพในความแตกต่างเรียนรู้วิถี 3. การผสานเครือข่ายความร่วมมือ
จากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรไม่แสวงหาผลประโยชน์ NGO 4. การสร้างการมีส่วนร่วม และ
5. การสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวม

คำสำคัญ : 1. การบูรณาการ 2. หลักธรรมทางพุทธศาสนา 3. ภูมิปัญญาล้านนา 4. ไฟฟ้าและวิกฤต
หมอกควัน

ABSTRACT

The objectives of this research were 1. Study Buddhist principles and Lanna wisdom as a basis for solving forest fire and haze crisis. 2. Integrate Buddhist principles with Lanna wisdom to reduce forest burning and agricultural waste. Chiang Mai Province and 3. Create a model for building cooperation to solve forest fire and haze crisis based on Buddhist principles and Lanna wisdom in a multilateral way. Chiang Mai Province studies Buddhist principles and Lanna wisdom as a base to solve the forest fire and haze crisis. Chiang Mai Province This research study is qualitative research. using a purposive sampling method to cover the study context Specifically, the head of all 3 projects, including the synthesis of content from documents. research synthesis in-depth interview and group chat Descriptive analysis was used. The study found that Buddhist principles and Lanna wisdom are the basis for solving the forest fire and haze crisis. In Chiang Mai, the 5 precepts were born to control the conduct so that it does not fall into the wrongdoing. Either way, including destroying natural resources and the environment, such as hunting and bonfires in the forest until the problem of wildfires. or going into a logging camp in the forest Destroy watershed forests that absorb water or it can be said that the 5 precepts are the purification of the mind and the fear of wrongdoing. understanding of natural resources and the environment as it should be Therefore, rules or discipline must be created for mutual benefit. Both physical and verbal behavior, which this precept will help to be careful and control punish those who violate Therefore, it must be cooperation between the state, community and religion to create common rules. Aparihaniyadhamma 7 Principles of Unity Community members have unity and cooperate in preventing various problems that arise in the community. And the 7 Kalyanamitta Dhamma is to be a good friend that has developed in a good way. and integrating Buddhist principles with Lanna wisdom to reduce forest burning and agricultural waste. Chiang Mai province found that the integration of the wisdom of customary rules and tradition, which is the wisdom of government community coexistence The Lanna wisdom for application in reducing forest burning and agricultural waste. Chiang Mai Province Bringing the 5 precepts or Benjasila, which is righteous physical and verbal conduct. practices for abstaining from evil and is the

principle of controlling oneself to be located in a non-violence It is considered the foundation that emphasizes the coexistence between humans and nature as friends. and the use of wisdom and belief in forest fire management which is the wisdom of adding wet forests or planting bananas to add moisture to the soil and help reduce the problem of forest fires, and a form of cooperation to solve the forest fire and haze crisis on the main base. Buddhist dharma and multilateral Lanna wisdom in Chiang Mai province found that the model development by creating cooperation by 1. cooperation through activities led by the abbot of Wat Mae Klang Luang. organizing activities 2. Cooperation through the integration of multiculturalism, traditions, respect for differences, multi-way learning 3. Integration of cooperation networks from units' government and non-profit organizations, NGOs, 4. creating participation, and 5. raising public awareness.

Keywords: 1. Integration 2. Buddhist Principles 3. Lanna Wisdom 4. Forest Fire and Haze Crisis

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสะดวกจากพระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ.ดร. รองอธิการบดี วิทยาเขตล้านนา พระมหาบุญนา จานวิโร, ผศ.ดร. และ ดร.สุวรรณ ม่วงนวล ที่ปรึกษาโครงการที่ได้ให้คำแนะนำ ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องมาโดยตลอด จนโครงการวิจัยเล่มนี้เสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ขอบพระคุณ ท่านผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์ คณาจารย์วิทยาเขตล้านนา เป็นอย่างยิ่งที่ กรุณามอบคำปรึกษาด้านการวิจัยและให้กำลังใจคณะวิจัยเสมอมา

กราบขอบพระคุณพระสงฆ์นักพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ ประชาชนและผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน ที่กรุณาสละเวลาให้ข้อมูลวิจัยอันเป็นประโยชน์ที่สำคัญต่อการวิจัยมาด้วยความเคารพ

สุดท้ายขอขอบคุณคณะทำงานวิจัยทุกท่านและผู้ประสานงานทุกท่านที่ให้การสนับสนุนการวิจัยในครั้งนี้ประสบความสำเร็จเสร็จสิ้นลุล่วงไปได้ด้วยดี

พระมหาวราสะยะ วราสยามนัท
หัวหน้าโครงการวิจัยชุดและคณะ

16 ตุลาคม 2566

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
บทที่	
1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 ปัญหาวิจัย	2
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	3
1.4 ขอบเขตการวิจัย	3
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	4
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	4
2 แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดการจัดการป่าชุมชน	6
2.2 แนวคิดการสร้างความเข้มแข็ง	17
2.3 แนวคิดการจัดการแบบมีส่วนร่วม	29
2.4 แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น	36
2.5 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	40
2.6 สรุปกรอบแนวความคิด	46
3 วิธีดำเนินการวิจัย	
3.1 รูปแบบการวิจัย	47
3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	49
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	50
3.4 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	50
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล	50
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	51
3.7 การจัดทำคู่มือ	51

4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์การศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนา เป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่	52
ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนา เพื่อลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่	55
ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์การสร้างรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่า และวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนา แบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่	55
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปผลการวิจัย	57
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	58
5.3 ข้อเสนอแนะ	60
บรรณานุกรม	61
ภาคผนวก	66
ภาคผนวก ก ภาพการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม	67
ภาคผนวก ข ใบรับรองจริยธรรมการวิจัย	72
ประวัตินักวิจัย	73

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาหมอกควันในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยเป็นปัญหาสำคัญเนื่องจากส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน ได้แก่ ผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน โดยเฉพาะผู้ที่มีภูมิคุ้มกันต่ำ เช่น ผู้สูงอายุ เด็กเล็ก และผู้ป่วยโรคระบบทางเดินหายใจ รวมทั้งทำให้เกิดความเสียหายต่ออาคาร บ้านเรือน เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชน บดบังทัศนวิสัย และเป็นอุปสรรคในการคมนาคม และขนส่ง การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศป่าไม้รวมทั้ง ผลกระทบต่อการท่องเที่ยวที่เป็นระบบเศรษฐกิจที่สำคัญของพื้นที่ ซึ่งความรุนแรงของปัญหา โดยทั่วไปปรากฏชัดเจนในช่วงหน้าแล้ง (ธันวาคม- เมษายน) ของทุกปีที่มีสภาวะอากาศที่แห้งและนิ่ง ทำให้ฝุ่นละอองที่เกิดขึ้นสามารถแขวนลอยอยู่ในบรรยากาศได้นาน นอกจากนี้ยังพบว่าปริมาณฝุ่นละอองขนาดเล็กเพิ่มขึ้นเนื่องจากความแห้งแล้งที่ส่งผลให้เกิดการเพิ่มขึ้นของไฟป่า ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าวเกษตรกรจะทำการเผาเศษวัสดุเพื่อเตรียมพื้นที่สำหรับทำการเกษตรในช่วงฤดูฝนสำหรับปีที่มีฝนตกน้อยหรือเกิดภาวะแห้งแล้งจะทำให้การชะล้างหมอกควันหรือฝุ่นที่แขวนลอยในอากาศเป็นไปได้น้อย

จากข้อมูลกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมปี 2562 รายงานจากจังหวัดเชียงใหม่ว่าเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2562 สถานการณ์หมอกควันไฟป่าและฝุ่นละอองจังหวัดเชียงใหม่ ณ วันที่ 5 เมษายน 2562 ณ เวลา 09:00 น. พบว่าค่าฝุ่นละอองจากสถานีตรวจวัดทางอากาศของกรมควบคุมมลพิษทั้ง 4 สถานี ค่าคุณภาพอากาศลดลงจากวันก่อนหน้าคุณภาพอากาศมีค่าอยู่ในเกณฑ์เริ่มมีผลกระทบต่อสุขภาพ-มีผลกระทบต่อสุขภาพ โดยค่า AQI เฉลี่ย 24 ชั่วโมง มีค่าระหว่าง 183-230 มคก./ลบ.ม. ค่า PM 2.5 เฉลี่ย 24 ชั่วโมง มีค่าระหว่าง 83-120 มคก./ลบ.ม. และค่า PM 10 เฉลี่ย 24 ชั่วโมง มีค่าระหว่าง 123-161 มคก./ลบ.ม. โดยสรุปถือว่าผลกระทบต่อสุขภาพ และขณะที่รายงานจุดความร้อนในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 4 เมษายน 2562 ตรวจพบจุดความร้อนจากดาวเทียมระบบ MODIS จำนวน 6 จุด พบในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติใน อ.แม่แจ่ม และอ.เชียงดาว จำนวน 1- 2 จุด และในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ใน อ.พร้าว อ.จอมทอง และ อ.แม่ริม อำเภอละ 1 จุด จำนวนจุดความร้อนระบบ MODIS ลดลงอย่างมากเนื่องจากการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ของทุกภาคส่วน ทั้งนี้จุดความร้อนสะสมจากดาวเทียมระบบ MODIS ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม ถึง 4 เมษายน 2562 ตรวจพบจุดความร้อนสะสมทั้งหมด 1,299 จุด เมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลจุดความร้อนสะสมในปี 2561 ในห้วงเวลาเดียวกันพบจุดความร้อนสะสมมากกว่าปีที่ผ่านมา จำนวน 819 จุด และพบจุดความร้อนสะสมจากดาวเทียมระบบ MODIS ในช่วงกำหนดวันห้ามเผา ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม ถึง 2 เมษายน 2562 ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 815 จุด ถือได้ว่าอากาศของจังหวัดเชียงใหม่ขณะนั้นถึงขั้นวิกฤต ปัญหา

หมอกควันและไฟป่าที่เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อทั้งธุรกิจท่องเที่ยวและธุรกิจบริการ ที่เกี่ยวเนื่องกัน เนื่องจากในช่วงที่เกิดปัญหาหมอกควันดังกล่าวสายการบินได้มีการงดเที่ยวบินบาง เที่ยวบิน โดยเหตุผลเพื่อความปลอดภัยของผู้โดยสาร นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อการสัญจรบน เส้นทางหลวงระหว่างจังหวัดด้วย รวมทั้งข่าวสารเกี่ยวกับปริมาณหมอกควันและฝุ่นละอองที่มีผลกระทบต่อคุณภาพของอากาศ อาจส่งผลให้นักท่องเที่ยวงดหรือเลื่อนแผนการท่องเที่ยวออกไป บริษัท ศูนย์วิจัยกสิกรไทย จำกัด ได้คาดว่าถ้าปัญหาหมอกควันที่ปกคลุมในเขตภาคเหนือยังเป็นไปอย่างต่อเนื่องจนถึงช่วงสงกรานต์และกระจายไปยังจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือ โดยรวมในแต่ละปีนี้จะสร้าง ความเสียหายต่อธุรกิจการท่องเที่ยว โดยได้ประเมินจากจำนวนนักท่องเที่ยวและค่าใช้จ่ายของ นักท่องเที่ยวในช่วงดังกล่าว เฉพาะในจังหวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือเชียงใหม่ ตลอดจนความหลากหลายทางชีวภาพ ระบบนิเวศป่าไม้ในพื้นที่ป่าของหลายชุมชนดังกล่าวก็ได้ถูกทำลายลงด้วยไฟป่าเช่นกัน จากการศึกษา การศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่

จากสถานการณ์ที่กล่าวมาข้างต้นคณะผู้วิจัยได้เห็นถึงปัญหาดังกล่าวและจากการศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่ การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเพื่อลดการเผาป่าและ วัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่ รูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและ วิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ คณะผู้วิจัยจึงสนใจทำการวิจัย การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานใน การแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันของจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อสังเคราะห์สถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและร่วมหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันต่อไป

1.2 ปัญหาวิจัย

1.2.1 หลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและ วิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่ อย่างไร

1.2.2 การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาสามารถลดการเผาป่าและ วัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่ ได้อย่างไร

1.2.3 สร้างรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐาน หลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ มีรูปแบบอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่

1.3.2 เพื่อการบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเพื่อลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่

1.3.3 เพื่อสร้างรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาและสังเคราะห์จากประเด็นเนื้อหาประเด็น การศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหา ไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่ การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเพื่อลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่ รูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควัน บนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อการศึกษาประเด็นการบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไข ปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันของจังหวัดเชียงใหม่ เป็นหลัก

1.4.2 ขอบเขตด้านสถานที่

สำหรับพื้นที่วิจัยในครั้งนี้ เรื่องการบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญา ล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันของจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่

1. เทศบาลตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
2. ตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
3. บ้านแม่กลางหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

1.4.3 ขอบเขตระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยจำนวน 12 เดือน 1 ตุลาคม 2564– 30 กันยายน 2565

1.4.4 ขอบเขตประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ นอกจากการศึกษาเอกสารแล้วยังเน้นการวิจัยภาคสนาม (Field study) และการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) ดังนั้น การกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และผู้

ร่วมปฏิบัติการ (Participants) ดังนี้และการวิจัยในครั้งนี้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ครอบคลุมบริบทการศึกษาวิจัย โดยมีการเจาะจง คือ.

1. หัวหน้าโครงการวิจัยที่ 1 ศึกษาหลักสูตรทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหา ไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่จำนวน 1 รูป/คน
2. หัวหน้าโครงการวิจัยที่ 2 การบูรณาการหลักสูตรทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเพื่อลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1 รูป/คน
3. หัวหน้าโครงการวิจัยที่ 3 รูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน ฐานหลักสูตรทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1 รูป/คน

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

1.5.1 การบูรณาการหลักสูตรทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การนำหลักธรรมคำสอนที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงบัญญัติให้พุทธศาสนิกชนยึดเป็นหลักในการปฏิบัติ การดำเนินชีวิต

1.5.2 ภูมิปัญญาเป็นฐาน หมายถึง สิ่งที่ชาวล้านนาคิดขึ้นได้เองและนำมาใช้เป็นฐานในการแก้ปัญหา เป็นเทคนิควิธีเป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน ทั้งทางกว้างและทางลึก โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย ซึ่งได้ สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

1.5.3 ไฟป่า หมายถึง ไฟที่เกิดจากสาเหตุใดก็ตามแล้วลุกลามไหม้ในป่าได้โดยอิสระปราศจากการควบคุม ไม่ว่าไฟจะลุกลามไหม้ในป่าธรรมชาติ หรือสวนป่า

1.5.4 วิกฤตหมอกควัน หมายถึงการสะสมของควันหรือฝุ่นละอองในอากาศ จัดเป็นมลพิษทางอากาศอย่างหนึ่ง ซึ่งมีผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.6.1 ได้ทราบถึงหลักสูตรทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่

1.6.2 ได้ทราบถึงการบูรณาการหลักสูตรทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเพื่อลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่

1.6.3 บูรณาการหลักสูตรทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาในการลดการเผาป่าและวัสดุ

เหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่ ปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่
1.6.4 สามารถสร้างรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน
บนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหไฟป่าและวิกฤตหมอกควันของจังหวัดเชียงใหม่” ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมต่าง ๆ แนวคิดและทฤษฎีรวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดการจัดการป่าชุมชน
- 2.2 แนวคิดการสร้างชุมชนเข้มแข็ง
- 2.3 แนวคิดการจัดการแบบมีส่วนร่วม
- 2.4 แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.5 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.6 สรุปกรอบแนวความคิด

2.1 แนวคิดการจัดการป่าชุมชน

โกมล แพรกทอง (มปม.:15) ได้ให้ความหมาย ป่าชุมชนว่า เป็นรูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการพึงพาพึ่งป่าของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่าไม้ และให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์เป็นผู้กำหนดแผนการ และควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอตามความต้องการของชุมชน

ศรีสุวรรณ ควรขจร (2539:9) ได้อธิบายความหมาย ของป่าชุมชนว่าเป็นการอนุรักษ์ และการพัฒนาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน เพื่อผลประโยชน์สูงสุดทางเศรษฐกิจต่อชุมชนและเพื่อดำรงไว้ซึ่งระบบนิเวศน์ในท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นพื้นฐานรองรับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่หลากหลายต่อชุมชนในระยะยาว

ป่าชุมชนเป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของป่าไม้กับชุมชน ในลักษณะที่ว่า การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนต้องพึ่งพาทรัพยากรป่าไม้ เพราะป่าไม้เป็นแหล่งอาหารสมุนไพรที่สามารถนำมาใช้ในการรักษาโรค คนในชุมชนได้อาศัยไม้จากป่าเพื่อการก่อสร้างที่อยู่อาศัย การทำลายป่าย่อมส่งผลกระทบต่อตรงต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นจึงเป็นการเน้นให้เห็นบทบาทของคนในชุมชนต่อการจัดการการใช้ประโยชน์จากป่า เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชน

แนวความคิดนี้มีพื้นฐานจากการกระจายอำนาจออกจากศูนย์กลางของประเทศ มาสู่องค์กรของประชาชนที่จะมีอำนาจหน้าที่ในการจัดการป่าชุมชนของตนเอง โดยประชาชนในท้องถิ่นเป็นแกนนำในการจัดการเองทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ของประชาชนในชุมชนโดยรวม และการยอมรับศักยภาพชุมชนในด้านการจัดการป่าชุมชนด้วยป่าชุมชนเป็นสาระณะสมบัติของชุมชน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนที่เป็นเจ้าของสาระณะสมบัติ ต้องการสร้างกลไกในการให้คุณให้โทษทางสังคมมากขึ้นมาเพื่อกำหนดพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล แต่ชุมชนต้องไม่ใช่ประโยชน์จากสาระณะสมบัตินั้นมาจนสร้างความเดือดร้อนให้กับบุคคลอื่น ๆ การจัดการป่าชุมชนในระดับท้องถิ่นมีองค์ประกอบหลัก 3 ประการคือ การมีส่วนร่วมของประชาชน การจัดระเบียบทางสังคมของชุมชนและการสร้างระบบแรงจูงใจการมีส่วนร่วมของประชาชน ทั้งนี้ประชาชนมีสิทธิในการร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อกำหนดวิถีชีวิตด้วยตัวเอง โดยรัฐเป็นฝ่ายให้การสนับสนุนตามความจำเป็นสำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน อาจเริ่มจากการช่วยกันระดมความคิดที่จะค้นหาปัญหา หรือความต้องการของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับป่า การร่วมกันวางแผน การจะให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในขั้นตอนต่าง ๆ นั้น ต้องอาศัยการจัดระเบียบของชุมชนและการสร้างระบบการจูงใจด้วย

การจัดองค์กรทางสังคมของชุมชน เพื่อจัดการป่าไม้ชุมชนอาจมีหน่วยที่ทำหน้าที่จัดการแยกต่างต่างกันไป ตั้งแต่ครัวเรือน กลุ่ม สถาบันและชุมชน โดยต้องอาศัยการกระทำร่วมกัน ของชุมชน และจะต้องมีการจัดองค์กรของชุมชนที่เป็นแบบแผนให้สามารถทำให้การกระทำร่วมกันได้ และจะต้องพัฒนาทัศนคติและการปฏิบัติงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชน เพื่อให้ได้มาหรือคงไว้ซึ่งผลประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยการจัดการเหล่านี้จะอาศัยความเชื่อกฎเกณฑ์ของท้องถิ่น หรือกฎเกณฑ์ที่กลุ่มหรือองค์กรชุมชนได้ร่วมกันกำหนดขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยอิงอาศัยกฎเกณฑ์ที่ออกโดยรัฐเป็นเครื่องมือ

สำหรับการระดมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนนั้น จำเป็นต้องสร้างระบบการจูงใจให้แต่ละคนเกิดความสำนึกและปฏิบัติในแนวทางที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นแก่บุคคลแต่ละคนแรงจูงใจอาจแบ่งได้เป็น 2 ชนิดคือแรงจูงใจจากปัจจัยภายนอกที่เป็นเครื่องล่อหรือสิ่งกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วม เช่น เงิน อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ใบประกาศเกียรติคุณ เครื่องแบบ คำชมเชยในที่ประชุม การฝึกอบรม เป็นต้นแรงจูงใจอีกชนิดหนึ่ง ได้แก่ แรงจูงใจอันเกิดจากปัจจัยภายใน แรงจูงใจประเภทนี้เกิดขึ้นภายในตัวของแต่ละบุคคล ซึ่งเกิดจากความศรัทธา ความรัก

2.1.1 การจัดการป่าชุมชนแบบดั้งเดิมโดยอาศัยระบบความเชื่อ

การจัดการป่าชุมชนรูปแบบดั้งเดิมอาจผูกติดอยู่กับความเชื่อ อาจเป็นความเชื่อในเรื่องสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ หรือหลักปฏิบัติทางศาสนาซึ่งจะมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ในการมี

ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ความเชื่อในรูปแบบต่าง ๆ ช่วยให้มนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่อยู่ในธรรมชาติอย่างมีความเหมาะสมพอดี อย่างไรก็ตามเมื่อเวลา และสภาพการณ์ของสังคมเปลี่ยนไปทรัพยากรธรรมชาติค่อยๆลดลง ในขณะที่ความต้องการของมนุษย์เพิ่มมากขึ้น ความเชื่อเพียงอย่างเดียวก็อาจไม่เพียงพอที่ทำให้มนุษย์ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม ดังนั้นสังคมอาจต้องสร้างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ขึ้นมาเสริมกับพลังความเชื่อ ในการที่จะใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการจัดการป่าไม้ของชุมชนต่อไป ในส่วนนี้จะได้กล่าวถึงอิทธิพลของความเชื่อเรื่องผีและความเชื่อเกี่ยวกับหลักปฏิบัติของศาสนาพุทธที่มีต่อการจัดการป่าไม้ของชุมชน

ดังเช่นการจัดการป่าปู่ตา ซึ่งทั้งพื้นที่และต้นไม้เป็นกรรมสิทธิ์ของชุมชนที่จะใช้ประโยชน์ร่วมกันนั้นชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ โดยอาศัยความเชื่อในเรื่องผีปู่ตา ซึ่งถือได้ว่าเป็นพลังเหนือธรรมชาติเป็นเครื่องมือในการจัดการกับสิ่งที่มีอยู่เหนือธรรมชาติสามารถรับรู้ได้โดยมองผ่านพิธีกรรมที่มนุษย์ได้ร่วมกันประกอบขึ้น โดยมีจำเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม การยอมรับในโอกาสของสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติให้เป็นไปอย่างเหมาะสม กล่าวคือในขณะที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าปู่ตาในรูปแบบต่าง ๆ ป่าปู่ตาก็ได้เป็นสัญลักษณ์ของชุมชนที่แสดงถึงความเคารพบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นที่พึ่งทางใจของชาวบ้าน โดยอาจเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในกระบวนการแก้ปัญหาของชาวบ้าน เช่น พอมีปัญหาทุกครั้ง ชาวบ้านก็มักจะบนบานศาลกล่าวต่อผีปู่ตาให้ช่วยดลบันดาลให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ตามแต่จะต้องการ นอกจากชาวบ้านจะได้รับประโยชน์จากป่าปู่ตาในรูปของอาหาร ไม้ฟืน ไม้ที่ใช้ในการก่อสร้างและการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม การที่ชุมชนมีความเชื่อในเรื่องผีปู่ตาทำให้การใช้ประโยชน์จากป่าปู่ตาเป็นไปโดยมีการไตร่ตรองอย่างมีเหตุผลและมีความเคารพในธรรมชาติและอยู่บนพื้นฐานของกฎเกณฑ์ที่ชุมชนถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ในการใช้ประโยชน์จากป่าปู่ตา เช่น ชาวบ้านที่เข้าไปเก็บฟืนไปหุงข้าวหรือเข้าไปเก็บเห็ดหรือตัดต้นไม้จากป่าปู่ตา เพื่อเอาไปใช้ในกิจกรรมอันเป็นสาธารณะ จะต้องมีการกล่าวคำขอเสมอ ไม้ที่เก็บเอาไปทำฟืนหุงข้าวมักเป็นกิ่งไม้แห้งๆ หรือกิ่งไม้เล็ก ๆ เป็นต้น การใช้ประโยชน์จากป่าปู่ตาโดยไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์หรือแสดงความเคารพต่อผีปู่ตา ชาวบ้านเชื่อว่าผู้ละเมิดอาจได้รับการลงโทษในรูปแบบต่าง ๆ กันจากผีปู่ตา ซึ่งนับว่าความเชื่อดังกล่าวนี้นี้เป็นสิ่งจูงใจให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ร่วมมือร่วมใจในการดูแลรักษาป่าปู่ตา และใช้ประโยชน์จากป่าปู่ตาอย่างเหมาะสม

รูปแบบการจัดการป่าชุมชนในกรณีของวัดป่าสะท้อนความเชื่อทางศาสนาพุทธของฝ่ายอรัญวาสี ที่เน้นวัดเป็นสถานที่อันสงบร่มเย็นเหมาะแก่การเจริญศีลภาวนาของพระสงฆ์สายวัดป่า ดังนั้นป่าจึงเป็นสถานที่ซึ่งเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับการทำสมาธิและการปฏิบัติธรรมพระสงฆ์ สำหรับการจัดการป่าไม้ของวัดป่าอาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะนี้คือ การอนุรักษ์ป่าดั้งเดิมที่เป็นที่ตั้งของวัดไว้ และการปลูกต้นไม้เพิ่มเติมในบริเวณวัด ซึ่งพระสงฆ์จะเป็นแกนนำของชาวบ้านในการปลูกและดูแล

รักษาต้นไม้ โดยพระสงฆ์ใช้ความยึดมั่นและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และการชี้แจงจุดใจที่สำคัญอาจได้แก่ ความเชื่อและความยึดมั่นในหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนาฝ่ายอริยวาสี

2.1.2 การจัดการป่าชุมชนโดยอาศัยพลังกลุ่มทางสังคม

การจัดการป่าชุมชนโดยอาศัยพลังเป็นการใช้กลุ่มของชาวบ้านในชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการวางแผน การดำเนินการ และการดูแลรักษาป่าชุมชน เป้าหมายในการจัดการป่าชุมชนในรูปแบบนี้มีทั้งการจัดการเชิงอนุรักษ์และในเชิงการพัฒนา โดยมีลักษณะดังนี้

2.1 การจัดการป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ เกิดจากการสังเกตและการเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้านเกี่ยวกับสภาพของป่าไม้ที่เสื่อมโทรมและลดปริมาณลง จนถึงจุดที่ชาวบ้านเห็นว่าชุมชนน่าจะต้องร่วมกันดำเนินการอนุรักษ์ป่าที่ยังคงสภาพอยู่ไว้ เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ในระยะยาว

2.2 การจัดการป่าชุมชนในเชิงการพัฒนา เป็นการจัดการป่าโดยการตั้งกรรมการป่าชุมชนเพื่อเป็นตัวจักรสำคัญในการจัดการป่าชุมชน ซึ่งเป็นเครื่องมือนำไปสู่การพัฒนาชุมชนบนฐานการช่วยเหลือเกื้อกูลของชุมชน

โดยสรุปการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านนั้น มีทั้งการอาศัยระบบความเชื่ออันเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน และพลังของกลุ่มในรูปแบบของคณะกรรมการ เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ซึ่งอยู่ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ไม่ว่าชุมชนจะจัดการป่าชุมชน โดยอาศัยกลไกใดก็ตามแล้วแต่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของชุมชนในการจัดการสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้อย่างเป็นระบบระเบียบและภายใต้ระบบการจัดการทำให้ชุมชนได้รับการตอบสนองความต้องการและสามารถดำรงไว้ ซึ่งรากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนรวม ทั้งก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

สมศักดิ์ สุขวงศ์ (2550) ป่าชุมชนในความหมายอย่างกว้างหมายถึงพื้นที่ป่าไม้ที่ได้รับการจัดการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชนและองค์กรชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมตามความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างต่อเนื่อง และยั่งยืนเป็นป่าที่ประชาชนเข้าไปใช้สอยตามวิถีชีวิตของคนทุกคนในชุมชนนั้นทั้งเรื่องการทำมาหากิน ระบบครอบครัว เครือญาติ ประเพณี ความเชื่อ อำนาจ และกฎระเบียบในชุมชนป่าชุมชนจึงมีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิโนเวศและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนในท้องถิ่นป่าชุมชนจึงถือได้ว่า เป็นหนึ่งในฐานทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญโดยเฉพาะการเป็นที่มาของทรัพยากรอาหาร (food resource) ให้แก่ชุมชนในประเทศตั้งแต่อดีตจนถึงในปัจจุบันประเทศไทยเริ่มเห็นความสำคัญของความมั่นคงทางอาหาร (food security) อันเป็นหนึ่งใน การสร้างความมั่นคงของมนุษย์ (human security) และได้บรรจุแนวคิดนี้ไว้ในยุทธศาสตร์การพัฒนาบนความหลากหลายทางชีวภาพ (biodiversity) และการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมภายใต้

แผนพัฒนาฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) จากในอดีตที่องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ออกมาให้นิยามป่าชุมชนหรือวนศาสตร์ชุมชน (community forest หรือ social forestry) ว่าหมายถึง “สภาพการณ์ใด ๆ ก็ตามที่ทำให้คนท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ ยังคงถือเป็นนิยามที่กว้างเพราะเท่าที่ผ่านมามีส่วนร่วมในทรัพยากรป่าไม้โดยทั่วไปต่างดำเนินไปเพื่อประโยชน์ ของป่ามากกว่าประโยชน์ของคนภายหลังแนวคิดดังกล่าวเริ่มได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในเวที การประชุมการป่าไม้ครั้งที่ 8 ณ กรุงจาการ์ตาภายใต้หัวข้อการป่าไม้เพื่อประชาชน (Forestry for People) และมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นเรื่องที่ถูกกล่าวถึงมากและได้รับการยอมรับในเวทีระหว่างประเทศ

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2536) กล่าวว่า ป่าชุมชนคือรูปแบบการใช้ที่ดิน ป่า และทรัพยากรต่าง ๆ จากที่ชาวบ้านตามชุมชนในชนบทที่อยู่รอบป่าหรือใกล้ป่าได้ใช้กันมาเป็นเวลานานแล้ว โดยมีระบบการจำแนกการใช้ที่ดิน ป่า และทรัพยากรต่าง ๆ มีอาณาเขตและกฎเกณฑ์การใช้เป็นที่รับรู้และยอมรับกันทั้งภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง พร้อมทั้งมีองค์กรชาวบ้านรูปแบบหนึ่งรูปแบบใดรับผิดชอบด้านการจัดการอย่างเหมาะสมบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเกิดจากการสะสมประสบการณ์แห่งการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคมวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดและสะสมภูมิปัญญานั้นมาหลายชั่วอายุคน อาจกล่าวได้ว่า ป่า ชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของป่าไม้สังคม อันหมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ทางด้านการป่าไม้ที่ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ เพื่อตอบสนองความจำเป็นและความปรารถนาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภารกิจดำรงชีพ เป็นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

โกมล แพรกทอง (2533) ได้ให้ความหมายของป่าชุมชนว่า เป็นรูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการพึ่งพิงป่าของประชาชน มาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการและให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์จากป่าเป็นผู้กำหนดแผนการควบคุมและการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอตามความต้องการของชุมชน จึงได้สรุปหลักการที่สำคัญในการพัฒนาป่าชุมชน ได้อยู่บนพื้นฐานของความคิด 4 ประการ คือ

1. แนวความคิดทางด้านนิเวศวิทยา ซึ่งได้ยอมรับว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศน์ (Ecosystem) ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างสิ่งมีชีวิต คือ คน ต้นไม้ สัตว์ป่าและสิ่งที่ไม่มีชีวิต ซึ่ง ประกอบเป็นระบบนิเวศน์อยู่ภายใต้การโยงโยยของระบบเชื่อมโยงต่าง ๆ ที่สร้างความสมดุลให้เกิดขึ้น ในระบบนิเวศน์ มนุษย์มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพิงและอาศัยอยู่ในระบบนิเวศน์ จึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งในระบบนิเวศน์อย่างไรก็ดี โดยที่พฤติกรรมของมนุษย์อันเกิดจากระบบสังคมของมนุษย์เป็น องค์ประกอบที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อความสมดุลของระบบนิเวศน์ การจัดการที่มุ่งหวังให้เกิดสมดุลของระบบนิเวศน์ จึงมุ่งถึงการที่จะให้มนุษย์สามารถอาศัยและพึ่งพิงกับระบบนิเวศน์โดยไม่มีการทำลาย

2. แนวคิดของการพัฒนาชนบท ซึ่งมองเห็นว่ากิจกรรมทางด้านป่าไม้เป็นกิจกรรมที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนในชนบทให้สามารถยืนอยู่ได้ เนื่องจากแหล่งป่าไม้เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ชนบทได้พึ่งพิงในลักษณะต่าง ๆ เช่น แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ไม้ใช้สอยเป็นศูนย์รวมจากจิตใจอันเกิดจากความเชื่อและประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ประชาชนผู้อาศัยอยู่ในชนบทได้มีการดำรงชีวิตและมีวิธีการรักษาแหล่งป่าไม้ของประชาชนแตกต่างกันออกไปตามประโยชน์ที่ได้รับจากป่า นับว่าเป็นความรู้ และประสบการณ์พื้นบ้านที่ควรได้รับการสนับสนุนให้เข้มแข็ง เพื่อการพัฒนาชนบท กิจกรรมของป่าไม้จึงเป็นกิจกรรมที่อำนวยความสะดวกต่อการดำรงชีพของประชาชนในชนบทสมควรที่จะถูกนำมาใช้ เป็นส่วนหนึ่งร่วมกับกิจกรรมอื่น ๆ ในการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนชนบทอยู่รอดและพัฒนาตนเองได้

3. แนวคิดของการกระจายอำนาจ เป็นแนวความคิดในการกระจายอำนาจในการดูแลรักษาป่าไม้จากที่ดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐให้เป็นการร่วมกันดูแลรักษาป่าไม้โดยประชาชน เพื่อให้เกิดการร่วมมือในการรักษาดูแลทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้สามารถอำนวยความสะดวกต่อชุมชนที่อยู่ใกล้พื้นที่ป่าไม้ได้โดยตรงมากขึ้น และเน้นการกระจายงานให้หน่วยงานในภูมิภาคให้สามารถที่จะให้การบริการแก่ประชาชนได้ตรงกับความต้องการมากขึ้น

4. แนวความคิดทางด้านการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรที่ออกเงยได้ สามารถที่จะได้รับการจัดการให้มีผลประโยชน์ต่อเมืองเสมอ และเนื่องจากป่าเป็นแหล่งของทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้ออำนวยต่อมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เช่น ป่าใช้สอยแหล่งซับน้ำ การพักผ่อนหย่อนใจ และเป็นศูนย์รักษา และควบคุมดุลธรรมชาติระหว่างสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต ภายใต้การจัดการที่เหมาะสมสามารถให้ประโยชน์หลาย ๆ อย่างในลักษณะเอนกประสงค์ต่อชุมชนที่อยู่ใกล้แหล่งป่าไม้

กรมป่าไม้ (2540) ได้เสนอแนวคิดเรื่องการจัดการป่าชุมชนว่า ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญที่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อมนุษยชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม การขยายตัวของจำนวนประชากรการพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ทำให้มีการใช้สอยทรัพยากรป่าไม้เพิ่มมากขึ้น พื้นที่ป่าไม้ที่ถูกบุกรุกทำลายลงอย่างต่อเนื่อง จึงก่อให้เกิดความเสียหายส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมโดยส่วนรวม ประกอบกับภายหลังเริ่มเป็นที่ยอมรับแล้วว่าการดำเนินการจัดการและรักษาทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า โดยความพยายามของเจ้าหน้าที่รัฐเพียงฝ่ายเดียวไม่สามารถสัมฤทธิ์ผลได้รวมทั้งแนวความคิดการใช้ประโยชน์แบบยั่งยืนได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในสังคมปัจจุบัน มีการแสวงหาแนวทางและรูปแบบการจัดการที่เหมาะสมโดยให้ความสำคัญต่อชาวบ้านผู้อยู่อาศัยป่าที่สุดและได้พึ่งพิงอาศัยป่าไม้ในการดำรงชีวิตให้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าและการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ใกล้หมู่บ้านเพื่อผลประโยชน์ของชาวบ้านเป็นสำคัญในรูปของป่าชุมชน และได้สรุปหลักการที่สำคัญของป่าชุมชนไว้ 4 ประการ คือ ประการแรก

เป็นการจัดการเพื่อรักษาไว้ซึ่งระบบนิเวศวิทยาของชุมชนและของประเทศโดยรวม ประการที่สอง เพื่อตอบสนองต่อเศรษฐกิจในการยังชีพของชุมชนประการที่สาม เป็นการธำรงรักษาไว้ซึ่งความเชื่อ และ วัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่า และประการสุดท้ายสิทธิในการดูแลรักษา จัดการ และประโยชน์จากป่าชุมชน เป็นสิทธิร่วมของทั้งชุมชน

ส่วนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ (2559) โครงการบริหารจัดการพื้นที่โดยการสนับสนุนจากภาครัฐ เป็นโครงการที่กรมป่าไม้ให้มีการจัดสรรงบประมาณโดยตรง เพื่อประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนได้นำไปบริหารจัดการป่า ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต โดยประชาชนเป็นผู้บริหารจัดการเอง รวมคิด ร่วมทำ และถือเป็นอีกขั้นหนึ่งของการพัฒนาประชาธิปไตย โดยมีหลักการสำคัญของโครงการ คือ ให้ประชาชนมีอิสระในการดำเนินงาน ระดมความคิด สังเคราะห์ความต้องการ ตามปัญหาของหมู่บ้านและชุมชน บริหารจัดการ ลำดับความสำคัญของโครงการ เพื่อใช้งบประมาณตามความต้องการของคนส่วนใหญ่โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมป่าชุมชนทำหน้าที่ในฐานะที่ปรึกษาและให้การสนับสนุนแก่ประชาชนกรมป่าไม้โดยสำนักจัดการป่าชุมชน ได้เริ่มส่งเสริมให้หมู่บ้านเป้าหมายดำเนินการบริหารจัดการป่า โดยสนับสนุนงบประมาณ (งบเงินอุดหนุน) มาตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2548 งบประมาณทั้งสิ้น 245 ล้านบาท และจากการรวบรวมรายงานสรุปผลการปฏิบัติงานกิจกรรมบริหารจัดการพื้นที่โดยการสนับสนุนจากภาครัฐ พบว่ากิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการสามารถจำแนกออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ ด้านการดูแลรักษาป่า ด้านการบำรุงและฟื้นฟูป่า และด้านการศึกษาและถ่ายทอดองค์ความรู้

ส่วนป่าชุมชน กรมป่าไม้ (2540) แนวคิดการจัดการป่าชุมชนได้กำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์ของป่าแตกต่างกันออกไปตามสภาพภูมิประเทศ นิเวศวิทยา และสังคม สำหรับชุมชนที่จะเป็นผู้จัดการป่านั้นอาจจำแนกตามความจำเป็นที่จะต้องพึงพิงป่าได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่เกษตรกรรม เป็นพื้นที่ซึ่งอยู่ไกลจากแหล่งป่าไม้ มีความขาดแคลนไม้ใช้สอยในลักษณะต่าง ๆ เช่น ไม้เพื่อการก่อสร้าง ไม้เพื่อพลังงาน มีการแข่งขันที่ดินเพื่อกิจการต่าง ๆ แหล่งป่าไม้จะมีขึ้นได้จึงเป็นแหล่งป่าไม้ที่ตั้งอยู่บนที่ดินซึ่งมีการคุ้มครองและควบคุมโดยหลายหน่วยงาน

2. ชุมชนที่อยู่ใกล้เขตป่าไม้ เป็นชุมชนที่มีการประกอบการเกษตรกรรม ซึ่งอาจจะมีที่ดินไม่เพียงพอ มีความต้องการที่ดินเพิ่มและในขณะเดียวกันได้อาศัยแหล่งป่าไม้ที่อยู่ใกล้เคียงเป็นที่พึ่งพิงทางด้านไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร ยารักษาโรค แหล่งซับน้ำ

3. ชุมชนที่อยู่ในเขตป่าไม้ เป็นชุมชนที่มีชีวิตพึ่งพิงกับพื้นที่ป่าไม้ ต้องการให้ป่าไม้เป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค แหล่งซับน้ำต่าง ๆ นอกจากนั้นได้มีการจำแนกรูปแบบป่าชุมชนตามวัตถุประสงค์ในการรักษาพื้นที่ป่าไม้ไว้เป็น 2 รูปแบบ คือ ป่าชุมชนแบบดั้งเดิมกับป่าชุมชนที่พัฒนาขึ้นมาใหม่

1. ป่าชุมชนแบบดั้งเดิม เป็นป่าชุมชนที่ประชาชนได้รักษาพื้นที่ป่าธรรมชาติไว้โดยมี รูปแบบดั้งเดิมต่อไปนี้

1.1 ป่าดอนปู่ตาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ ป่าที่ประชาชนได้ดูแลรักษามี การตั้งศาลปู่ตาเป็นที่อยู่ของวิญญาณบรรพบุรุษ ในแต่ละปีชาวบ้านจะจัดพิธีเช่นไหว้ตามวัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น

1.2 ป่าช้าในภาคเหนือ คือ ป่าในเขตหมู่บ้านหรือวัดที่ใช้เป็นสถานที่เฝ้าหรือ ผังศพ

1.3 ป่าห้วยน้ำ คือ ป่าที่ชุมชนดูแลรักษาไว้เพื่อป้องกันการพังทลายของหน้าดิน หรือกรวดทรายไหลลงไปพื้นที่นาจะอยู่ติดกับพื้นที่นาหรือจะเป็นป่าพกรอให้คืนสภาพความอุดม สมบูรณ์ของพื้นที่นาเล็ก ๆ รอบบริเวณหมู่บ้านหรือพื้นที่นา

1.4 ป่าซับน้ำ คือ เป็นป่าที่ชาวบ้านดูแลรักษาไว้เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำสำหรับ อุปโภค บริโภคและใช้ในการเกษตรของชุมชนแล้วไหลลงในแม่น้ำให้ชาวเมืองให้มีน้ำใช้ตลอดปี

1.5 ป่าธรรมชาติในวัด เป็นป่าที่ได้เก็บรักษาป่าธรรมชาติไว้เพื่อความร่มรื่นและใช้ปฏิบัติธรรม

1.6 ป่าอภัยทาน เป็นป่าที่เก็บรักษาไว้เพื่อการห้ามล่าสัตว์ทุกประเภท ส่วนใหญ่ ป่าอภัยทานจะอยู่ในความดูแลของวัดหรือมีการกำหนดเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า

1.7 ป่าอนุรักษ์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เป็นป่าที่เน้นรักษาสภาพป่าไว้ตาม สภาพธรรมชาติ ป่าเหล่านี้จะมีจุดสนใจ เช่น ถ้ำ น้ำตก ได้ถูกรักษาไว้เพื่อเป็นสาธารณสมบัติให้ทุกคน ใช้พักผ่อนหย่อนใจ

1.8 ป่าอนุรักษ์เพื่อเป็นแหล่งอาหารและใช้สอยอื่น ๆ โดยทั่วไปประชาชนจะ รักษาป่าใกล้เคียงหมู่บ้านไว้เพื่อการเก็บอาหาร เช่น เห็ด หน่อไม้ ผลไม้ ยาสมุนไพร พื้นที่ป่าได้ถูก รักษาไว้เพื่อการใช้ประโยชน์ดังกล่าว ซึ่งบางครั้งเป็นแหล่งเสริมรายได้ให้กับประชาชนในหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง

1.9 ป่าชุมชนที่มีลักษณะพิเศษอื่น ๆ เช่น ป่าพรุ(ภาคใต้) ป่าชายเลน (ชายทะเล) ป่าบุง ป่าทาม (ภาคอีสาน) เป็นแหล่งอาหารและประกอบอาชีพ เช่น หาปลา ทำประมง ครั้วเรือและเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ

2. ป่าชุมชนพัฒนา ป่าชุมชนแบบพัฒนา เป็นผลอันเกิดขึ้นมาจากการส่งเสริมให้สร้างป่าชุมชนขึ้นใหม่ สำหรับหมู่บ้านเพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรที่ชาวบ้านจะพึ่งพาอาศัยได้ เนื่องจากขาดแคลนแหล่งป่าไม้ หรือแหล่งป่าไม้เดิมที่มีอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมไม่สามารถที่จะอำนวยประโยชน์ให้ได้ ป่าชุมชนที่ พัฒนาขึ้นมาใหม่จะมีรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ป่าปลูกรอบอ่างเก็บน้ำ คือ ป่าชุมชนแบบพัฒนาที่ปลูกในที่สาธารณะบริเวณรอบอ่างเก็บน้ำเพื่อป้องกันการพังทลายของดินและใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ

2.2 ป่าปลูกสองข้างทาง เป็นการปลูกต้นไม้ขึ้นบริเวณ 2 ข้างทางเพื่อเป็นแนวถนน แนวกันลม เกิดร่มเงา ทั้งยังรักษาสภาพแวดล้อม

2.3 ป่าปลูกเป็นแปลงหรือเป็นหย่อม เนื่องจากสภาพขาดแคลนไม้ใช้สอยในชุมชน และเพื่อรักษาระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมให้กับหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงได้ร่วมมือปลูกต้นไม้ขึ้นมาเพื่อการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในลักษณะต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

2.4 ป่าปลูกในโรงเรียน เป็นป่าที่ปลูกใหม่ในบริเวณโรงเรียนเพื่อให้ความร่มรื่นเป็นแหล่งศึกษาพันธุ์ไม้และใช้ประโยชน์ของโรงเรียน

2.5 ป่าปลูกในวัด เป็นป่าที่ปลูกต้นไม้ขึ้นในบริเวณวัดเพื่อให้เกิดความร่มรื่นเหมาะสมกับปฏิบัติธรรม

สัณฐิตา กาญจนพันธุ์ (2543) ได้เสนอวิธีการจัดการป่าชุมชนไว้ 5 ประเด็น คือ

1. การกระจายตัวของป่าชุมชน ซึ่งชุมชนท้องถิ่นที่อนุรักษ์ป่าส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานบนที่ราบเชิงดอย ทำนาค่าเป็นหลัก และมักจะมีการทำไร่ตามที่ดอนเพิ่มเติมด้วยป่าที่อนุรักษ์ไว้มักจะเป็นป่าบนดอย ซึ่งเป็นต้นน้ำลำธารของลำห้วยที่ไหลมาหล่อเลี้ยงพื้นที่นา โดยอาศัยระบบเหมืองฝาย

2. การจำแนกประเภทป่า ซึ่งไม่ว่าจะเรียกชื่อเป็นอย่างไรก็ตาม ชาวบ้านมักจะมีการจำแนกพื้นที่ป่าอย่างคร่าว ๆ เป็น 3 ประเภทคือ

2.1 ป่าต้นน้ำลำธาร ซึ่งเป็นต้นกำเนิดลำห้วยที่ไหลผ่านหมู่บ้าน มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป ในแต่ละท้องถิ่นตามลักษณะต้นน้ำ เช่น ป่าซับน้ำ ป่าน้ำจ๋า ป่าน้ำรู้ ป่าขุนน้ำ ป่าขุนห้วย

2.2 ป่าใช้สอย เป็นป่าแพะหรือป่าเบญจพรรณที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ในการเก็บเห็ด หน่อไม้ ผักป่าสมุนไพร ไม้ฟืน ไม้สำหรับสร้างบ้านเรือน ตลอดจนเป็นที่เลี้ยง วัว ควาย นอกจากนี้ ป่าใช้สอยยังอาจเป็นแหล่งผลิตของพืชยืนต้นที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ลูกตาว เมียง และตองติง

2.3 ป่าตามประเพณี ซึ่งผูกพันกับศาสนาและความเชื่อ เช่น ป่าเขตอภัยทาน ป่าช้าป่าที่ เป็นที่สิงสถิตของผี ความคิดเรื่องเขตอภัยทานเป็นความคิดในศาสนาพุทธ สำหรับคนเมืองลื้อและ ไทยใหญ่มีความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า ผีเจ้านาย เสือบ้านเสือเมือง ผีขุนน้ำ ตลอดจนผีฝาย

3. การกำหนดขอบเขตป่า ต้องมีขอบเขตแสดงสิทธิในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เพื่อให้ชุมชนนั้น ส่วนมากชาวบ้านมักจะกำหนดขอบเขตป่าอย่างคร่าว ๆ โดยอาศัยสันปัน น้ำ แนวลำห้วย ถนน หรือแม้แต่เขตภาษีบำรุงท้องที่ เป็นเส้นแบ่งเขต

4. ระบบการจัดการป่า ป่าชุมชนถือเป็นสมบัติของส่วนร่วมของชุมชน สมาชิกของชุมชนทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการใช้ประโยชน์จากป่า สมาชิกของชุมชนอื่นไม่มีสิทธิใช้ทรัพยากรในป่าโดยไม่ได้รับอนุญาต แต่ถ้าได้รับอนุญาตก็ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของชุมชนเจ้าของป่า เช่น อนุญาตให้เก็บหาของป่าบางประเภทไปใช้หรือไปบริโภค แต่ห้ามนำไปขายเพราะจะเกิณกำลังการผลิตของป่า

ชุมชนนั้น ซึ่งในการจัดสรรทรัพยากรป่าเพื่อใช้ภายในชุมชนชาวบ้านจะแบ่งประเภทป่า ดังที่ได้กล่าวมาแล้วและจะกำหนดระดับการใช้ประโยชน์จากป่าและการดูแลป่า ดังนี้

4.1 ป่าต้นน้ำ มักจะเป็นป่าที่ชาวบ้านหวงแหนที่สุด เพราะต้องพึ่งพาน้ำใช้ในการเกษตร จึงมักห้ามตัดหรือรบกวนสภาพป่าโดยเด็ดขาด แต่อย่างไรก็ตามชุมชนบางแห่งอาจจะอนุโลมให้เก็บไม้ ล้มเพราะถูกลมพัดโค่นหรือไม้ที่ยืนต้นตายได้

4.2 ป่าใช้สอย มักเป็นป่าที่ชาวบ้านหวงแหนรองลงมาจากป่าต้นน้ำ ชาวบ้านมีสิทธิถอนวัชพืชรบกวนไปเลี้ยงในป่า เก็บหาของป่า ไม้แห้งที่ใช้ทำฟืน ตลอดจนขออนุญาตตัดไม้จำนวนไม่มากนักมาใช้สร้างบ้านเรือน ซ่อมแซมวัดหรือฝาย

4.3 ป่าตามประเพณี เป็นป่าที่ใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดจนเป็นที่สิงสถิตของผีจึงเป็นที่เคารพยำเกรง ชาวบ้านไม่ค่อยกล้าเข้าไปตัดไม้หรือรบกวนความสงบป่านอกเขตชุมชนอาจจะเป็นป่าที่ชุมชนข้างเคียงดูแลรักษาต้องทำตามกฎกติกาของชุมชนที่เป็นเจ้าของ แต่อย่างไรก็ตามในกรณีที่มีการแก่งแย่งทรัพยากรกันมาก ชาวบ้านอาจจะถือว่าเป็นป่าสงวนของรัฐที่ไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของ ทั้งนี้การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนมักจะควบคู่ไปกับการดูแลตรวจป่า ชาวบ้านที่ไปเลี้ยงสัตว์หรือเก็บหาของป่า มักจะช่วยสอดส่องไม่ให้คนภายนอกชุมชนเข้ามาลักลอบตัดไม้หรือเก็บของป่าที่มีจำนวนน้อยไปขาย บางพื้นที่การจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านอาจจะมีกฎเกณฑ์ที่เป็นหรือไม่ได้เป็นลายลักษณ์อักษรและ ส่วนใหญ่แล้วค่าปรับที่ได้มักนำไปใช้ในกิจกรรมส่วนร่วม เช่น สร้างศาลาในหมู่บ้าน บูรณะวัด ซ่อมแซมโรงเรียน หรือบางพื้นที่อาจแบ่งเงินบางส่วนเป็นค่าเบี้ยเลี้ยงเสียสละเวลาทำงานในไร่นามา เดินตรวจป่า

5. ปัจจัยที่เอื้ออำนวยในการรักษาป่า จากการสำรวจป่าชุมชนในภาคเหนือตอนบน พบว่าปัจจัยที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาจิตสำนึกถึงคุณค่าของป่าและแสดงความจำเป็นที่ต้องอนุรักษ์ป่าแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มการสืบทอดประเพณีการรักษาป่าบนพื้นฐานความเชื่อของชุมชน กลุ่มการสืบทอดประเพณีการรักษาป่าบนพื้นฐานความเชื่อของชุมชน กลุ่มการเผชิญปัญหาการขัดแย้งทรัพยากรกับบุคคลภายนอกชุมชน และกลุ่มการประสพภัยธรรมชาติที่เป็นผลมาจากการทำลายป่า

รตยา จันทรเทียร (2544) กล่าวว่าป่าชุมชนคือผืนป่าที่ชุมชนช่วยกันจัดการฟื้นฟูดูแลรักษา ทั้งจากปัญหาไฟป่าการบุกรุกแผ้วถางทำลายการปกป้องการหาของป่าจนเกินกำลังที่ป่าจะรับได้โดยมีลักษณะคล้ายกันคือชุมชนหรือหมู่บ้านที่ดูแลป่าชุมชนใดจะมีกฎระเบียบในการดูแลและใช้ประโยชน์เป็นต้นว่าการร่วมกันทำแนวกันไฟการจัดเวรยามเดินลาดตระเวนกวดขันในการเก็บเห็ดเก็บหน่ออาลา ป่าชุมชนจะแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองบริเวณคือบริเวณพื้นที่อนุรักษ์และบริเวณพื้นที่ใช้สอยส่วนสถานะทางกฎหมายของพื้นที่ที่จัดตั้งเป็นป่าชุมชนอาจเป็นป่าสงวนแห่งชาติพื้นที่สาธารณประโยชน์และอาจจะอยู่ในพื้นที่ของเขตอุทยานแห่งชาติเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (กรณีประกาศเขตป่าอนุรักษ์ทับป่าสงวนแห่งชาติที่ใช้เป็นป่าชุมชนอยู่ก่อนป่าชุมชน) เหตุผลสำคัญของการจัดให้มีป่าชุมชนก็คือการอาศัย

พลังของชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ใกล้บ้านนั้น ๆ พื้นฟูดูแลพื้นที่ป่าให้เป็นป่าธรรมชาติที่สมบูรณ์เป็นพื้นที่ที่มีประโยชน์ต่อการรักษาระบบนิเวศพื้นฟูแหล่งน้ำและความชุ่มชื้นตลอดจนการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพทั้งนี้โดยชุมชนนั้น ๆ จะได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนตามที่กล่าวมาแล้วตลอดไป ซึ่ง ประโยชน์ที่ได้รับนี้ก็จะเอื้อไปถึงประชาชนที่อยู่ไกลผืนป่าออกไปรวมถึงประชาชนที่อยู่ในลุ่มน้ำเดียวกันเป็นความยุติธรรมในสังคมพร้อมทั้งยังเป็นการเอื้อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการและรักษาทรัพยากรธรรมชาติของประเทศตามกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญปีพุทธศักราช 2540

บัวเรศ ประไซโย และคณะ (2538) แบ่งลักษณะการจัดการป่าชุมชนในชนบทออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

1. การจัดการป่าชุมชนแบบดั้งเดิม โดยลักษณะระบบความเชื่อ โดยมีพื้นฐานจากความเชื่อในเรื่องที่อยู่เหนือธรรมชาติหรือหลักปฏิบัติทางศาสนา ซึ่งมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติความเชื่อดังกล่าวช่วยให้มนุษย์ได้ประโยชน์จากธรรมชาติได้อย่างเหมาะสมและพอดี แต่ปัจจุบันแนวโน้มเรื่องความเชื่อลดความสำคัญลง ดังนั้น จึงต้องสร้างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ มาเสริมความเชื่อ ตัวอย่างป่าชุมชนที่มีลักษณะการจัดการโดยอาศัยความเชื่อ ได้แก่ ป่าปู่ตา ป่าแพะ ป่าของวัด เป็นต้น

2. การจัดการป่าชุมชนโดยอาศัยพลังกลุ่มทางสังคมชุมชน เป็นกลไกอันสำคัญในการวางแผนการดำเนินงาน และการรักษาป่าชุมชน เป้าหมายในการจัดการป่าชุมชนมีทั้งเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาการจัดการป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ เกิดจากชาวบ้านร่วมกันวางกฎระเบียบร่วมกันเพื่อรักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกันจากป่าชุมชน จุดประสงค์ของการจัดการป่าชุมชนเองให้เกิดการใช้ประโยชน์ระยะยาวและเกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน สำหรับการจัดการป่าชุมชนโดยอาศัยพลังกลุ่มทางสังคมเพื่อการพัฒนา มักจะดำเนินงานในรูปคณะกรรมการป่าชุมชนหรือองค์กรชุมชน กิจกรรมดำเนินการปลูกสวนป่า วัตถุประสงค์เพื่อการสร้างแหล่งไม้พื้นของชุมชนซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญในการจัดการป่าชุมชนประเภทนี้ ขึ้นอยู่กับพื้นฐานดั้งเดิมก็เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันนั่นเอง

อำนาจ คอวนิช (2535) ได้กล่าวถึงเงื่อนไขของการจัดการป่าชุมชนว่าเป็นการประยุกต์วิชาวนศาสตร์ชุมชน เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์รัฐศาสตร์เข้าด้วยกันโดยยึดหลักเกณฑ์ตามหลักการพัฒนาของสากลดังนี้ 1. การใช้ประโยชน์และการจัดการต้องมีลักษณะที่แสดงออกถึงความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของทรัพยากรดิน น้ำ ป่ากับคนในชุมชน 2. ชุมชนจะต้องมีการจำแนกป่าออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามการจัดลำดับขั้นของต้นไม้และ พืชพรรณในป่า ถิ่นที่อยู่ของพืชที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เช่น ผักป่า สมุนไพร เพื่อประโยชน์ของการ อนุรักษ์และการใช้สอยในชีวิตประจำวัน 3. การจัดการและการใช้ประโยชน์ต้องแสดงถึงความเข้าใจในเรื่องขีดความสามารถในการรองรับการใช้ประโยชน์ (carrying capacity) ของป่าและสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นเพื่อกำหนดเป็นแนวทาง วิธีการและข้อห้าม เพื่อป้องกันไม่ให้มีการใช้ประโยชน์ป่ามากเกินไปจนทำลายสมดุลธรรมชาติ 4. ในการใช้

ประโยชน์จากป่าจะต้องแสดงถึงการรักษาธาตุอาหารในดินและความเชื่อมโยง ของมวลชีวภาพในระบบนิเวศเขตร้อน 5. ในการใช้ประโยชน์จากป่าต้องมีการทดแทนในสังคมพืช หลังจากมีการรบกวนระบบนิเวศ

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าป่าชุมชนและการจัดการป่าชุมชน เป็นแนวทางหนึ่งในการรักษาพื้นที่ป่าและความสมบูรณ์ของนิเวศป่าไม้ เพื่อให้ระบบนิเวศคงความสมดุล ซึ่งเป็นหนึ่งในฐานทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ โดยเฉพาะการเป็นที่มาของทรัพยากรอาหารอันเป็นหนึ่งใน การสร้างความมั่นคงของมนุษย์ และความหลากหลายทางชีวภาพอันเป็นการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม และเป็นวิถีปฏิบัติและเป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชน เนื่องจากป่าชุมชนเป็นกลไกที่สำคัญที่เป็นช่องทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์จัดการ พื้นที่ป่ามีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น และมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความมั่นคงแห่งชีวิตของคนในชุมชน

2.2 แนวคิดการสร้างความเข้มแข็ง (Strengthening)

2.2.1 แนวคิดและทฤษฎีความเข้มแข็งของชุมชน

ความหมายของคำว่า ชุมชนเข้มแข็ง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544) ได้ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็งไว้ว่า ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึงการที่ประชาชนในชุมชนมีการรวมตัวกัน เป็นองค์กรชุมชน โดยมีการเรียนรู้การจัดการและการแก้ไขปัญหาของชุมชนซึ่งทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงหรือเกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนสำหรับกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จะต้อง เป็นการดำเนินงานแบบร่วมคิดร่วมทำและมีการเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2524 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524) ให้ความหมายว่าชุมชน คือ หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

สนธยา พลศรี (2547) ให้ความหมายของชุมชนว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล หรือ เรียกเป็นอย่างอื่นมีความเกี่ยวข้องกันสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพัน เอื้ออาทรกัน ภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกันร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกันเพื่อบรรลุ วัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน

ประเวศ วะสี (ออนไลน์, 2546) ได้อธิบายความเป็นชุมชนว่า ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์

กล่าวโดยสรุป ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนรวมตัวกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำการติดต่อสื่อสาร การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาภายในชุมชนตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้น ตามลำดับการร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน

2.2.2 องค์ประกอบของชุมชน

สำหรับองค์ประกอบของชุมชน ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2554) ได้จำแนก องค์ประกอบของชุมชนไว้ 3 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านมนุษย์ (Human Component) เป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในชุมชน จากวิวัฒนาการของมนุษย์ในอดีตจนถึงปัจจุบัน มนุษย์ชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม จะเห็นได้ว่า ในทุกชุมชนไม่มีใครถูกทอดทิ้งอยู่คนเดียว โดยไม่มีการไปมาหาสู่กัน การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มมีหลากหลายลักษณะและหลายรูปแบบ เช่น ครอบครัว กลุ่มพ่อค้า กลุ่มองค์กร กลุ่มเครือข่ายที่อยู่ในชุมชน เป็นต้น คือ มีทั้งกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนกลุ่มที่เรียกว่า กลุ่มปฐมภูมิ และ กลุ่มทุติยภูมิ ความจำเป็นที่มนุษย์ต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม หรือต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่น ก็เนื่องจากกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และคนที่เป็นสมาชิกของกลุ่มใด ๆ ก็ตามย่อมมีความสัมพันธ์ต่อสมาชิกในกลุ่มเดียวกันหรือกับกลุ่มอื่น ๆ อีกเป็นลูกโซ่เกี่ยวพันกันไปสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนประกอบที่สำคัญขององค์ประกอบด้านมนุษย์

2. องค์ประกอบด้านสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น (Man - Made Component) สิ่งที่มนุษย์ คิดค้นประดิษฐ์ขึ้นมีหลากหลายลักษณะ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมและนำไปใช้ในชุมชน ไม่ว่าจะ เป็นเครื่องอำนวยความสะดวก หรือสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย เครื่องทุนแรง รถยนต์ วิทยุ โทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลม นอกจากสิ่งที่เป็นวัตถุแล้ว มนุษย์ยังสร้างแนวความคิด ปรัชญา ค่านิยม ความเชื่อ ความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งนี้ องค์ประกอบเหล่านี้แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน ซึ่งมีสภาพและระดับต่างกัน การประดิษฐ์คิดค้นของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด และสืบต่อกันไปตลอดเวลา สิ่งทั้งหลายที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมาจะมีความสัมพันธ์กันต่อกันในแต่ละชนิดของมันเอง ความสัมพันธ์เหล่านี้คล้าย ๆ กับลูกโซ่ที่ต่อกันเป็นช่วง ๆ อันเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ภายในองค์ประกอบของสิ่งที่มนุษย์คิดค้นขึ้น เช่น สร้างรถยนต์ขึ้นมาก็นำไปวิ่งบนถนนที่สร้างขึ้นมา และอาจจะทำให้เกิดฝุ่นปลิวไปสร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านหรือสามารถที่จะชนผลผลิตพวกพืชผักผลไม้ไปขายในตลาดได้เร็วขึ้น เป็นต้น

3. องค์ประกอบด้านสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้น (Natural Component) สิ่งทีธรรมชาติสร้าง

ขึ้นมา หมายรวมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับพืช สัตว์ ทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย ซึ่งทุกชุมชนจะมีสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้นเป็นส่วนประกอบอยู่ทั้งนั้น สิ่งต่าง ๆ แต่ละชนิดในชุมชนที่ธรรมชาติสร้างขึ้นจะมีความสัมพันธ์ต่อกันเหมือนองค์ประกอบที่กล่าวมาแล้วทั้ง 2 ประเภท เช่น สภาพอากาศที่แห้งแล้งจะทำให้ดินแตกกระแหงและไม่มีน้ำเพียงพอสำหรับการเจริญเติบโตของพืชผลทั้งหลาย เป็นต้น

องค์ประกอบของชุมชนทั้ง 3 ประการจะมีความสัมพันธ์และมีการปฏิบัติต่อกัน องค์ประกอบที่อยู่ภายในชุมชนหนึ่ง ๆ เริ่มจากองค์ประกอบด้านมนุษย์ นอกจากจะมีความสัมพันธ์และ ปฏิบัติต่อกันแล้วยังจะต้องไปมีความสัมพันธ์ต่อสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้นด้วย เช่น มนุษย์ร่วมมือกัน ไป ช่วยกันตัดไม้ในป่าแล้วนำมาสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เป็นต้น

องค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา แต่อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบดังกล่าวนี้จะไม่เท่าเทียมกัน เพราะว่ามีตัวบงการ (Control Point) หรือกลไกที่มีบทบาทในการควบคุม สนับสนุน หรือส่งเสริมองค์ประกอบทั้ง 3 ของชุมชนให้เจริญก้าวหน้า หดุดอยู่กับที่ หรือมีการเปลี่ยนแปลงไป ตัวบงการสำคัญนี้คือระบบต่าง ๆ ในชุมชนนั่นเอง ซึ่งมี รายละเอียดดังต่อไปนี้ (ไพรัตน์ เดชะรินทร์, 2554)

1. ระบบการปกครอง การบริหารประเทศย่อมขึ้นอยู่กับการจัดรูปการปกครองอาจเป็นแบบกระจายอำนาจ (Decentralization) หรือเป็นรูปแบบรวมอำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง (Centralization) และรูปแบบการปกครองย่อมมีอิทธิพลในการกำหนดหรือบงการองค์ประกอบของชุมชนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่น การปกครองแบบคอมมิวนิสต์ แบบเสรีประชาธิปไตย ชุมชนที่มีระบบการปกครองต่างกันย่อมมีเสรีภาพ อิสระภาพ แสดงออกต่างกันและย่อมส่งผลสะท้อนมาถึงวิถีชีวิตของบุคคลที่อยู่ในชุมชนนั้นมีความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกันกับองค์ประกอบอื่น ๆ ย่อมผิดแผกแตกต่างกันไป

2. ระบบเศรษฐกิจ ปัจจุบันระบบเศรษฐกิจมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อระบบของชุมชน สังคม การที่ชุมชนใดชุมชนหนึ่งหรือประเทศใดประเทศหนึ่งจะเป็นประเทศอุตสาหกรรมหรือเกษตรกรรมนั้นระบบเศรษฐกิจถือเป็นตัวกำหนดเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ดังประเทศไทยมักกล่าวกันอยู่เสมอว่าเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรม ผลผลิตและรายได้ประชาชาติส่วนใหญ่ได้จากผลผลิตทางการเกษตร เครื่องมือที่ใช้ในชุมชนจึงเป็นเครื่องมือเพื่อการเกษตรเสียเป็นส่วนใหญ่ ปัญหาเรื่องการตลาด การผลิต จึงเป็นปัญหาของการเกษตร แต่หากเป็นชุมชนที่ระบบเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับอุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตร ชุมชนนั้นก็จะมีเครื่องมือเครื่องใช้เพื่ออุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตรกรรม

3. ระบบการศึกษา ระบบการศึกษามีอิทธิพลต่อความเจริญและความล้าหลังของชุมชน สมาชิกในชุมชนใดมีการศึกษาสูง ย่อมเกิดการถ่ายทอดวิชาความรู้และการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ มากขึ้นกว่าชุมชนที่สมาชิกในชุมชนนั้นไม่มีการศึกษา และที่สำคัญปัจจุบันการขับเคลื่อนการพัฒนา

ชุมชน สังคม ประเทศชาติ ย่อมมีพื้นฐานสำคัญที่การศึกษา ดังนั้นหากระบบการศึกษามีความเข้มแข็ง สามารถ สร้างคนให้มีประสิทธิภาพได้ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนให้มีความยั่งยืน

4. ศาสนา ตัวกำหนดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภายในชุมชนหนึ่ง ๆ ที่มีความสำคัญไม่น้อย โดยเฉพาะในชุมชนที่ยังอยู่ในขั้นพัฒนา (Developing Community) คือศาสนา ศาสนาในที่นี้ย่อมาหมายความรวมถึงความเชื่อในสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ และการกระทำต่าง ๆ ทางศาสนาซึ่งนักมานุษยวิทยาพบว่าอิทธิพลเรื่องความเชื่อศาสนาหรือลัทธิศาสนาของชุมชนนั้น มีอิทธิพลมากที่จะสร้างความสัมพันธ์ หรือเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของชุมชนหนึ่ง ๆ เช่น ชุมชนที่เอามนุษย์มาฆ่าเพื่อบูชายัญ โดยเชื่อว่าพระเจ้าจะบันดาลประโยชน์ให้หากได้มีการบูชายัญแล้ว

5. ตัวบ่งการอื่น ๆ นอกจากตัวบ่งการใหญ่ทั้งสี่ประการดังกล่าวมาแล้วข้างต้นยังมีตัวบ่งการอื่น ๆ อีก เช่น ตัวบ่งการที่ธรรมชาติสร้างสรรค์ให้ เช่น สัตว์ การเกิดอุทกภัย หรือมีอากาศหนาวจัด ร้อนจัด มีภูเขาไฟ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลต่อองค์ประกอบของชุมชนอยู่มาก

สายัณห์ ไพชาญจิต (2549) ได้กล่าวถึง ความเป็นชุมชนว่า มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการด้วยกัน ได้แก่

1. มีขอบเขต/ขนาดที่ไม่เกินความสามารถของมนุษย์ที่จะสามารถทำความรู้จักคุ้นเคยได้ (Human Scale) คือ มีขนาดตั้งแต่พอประมาณจนถึงใหญ่ ไม่เป็นส่วนตัว มีศูนย์รวมจิตใจที่โยงยึดผู้คนเข้าด้วยกันอย่างเหนียวแน่น เป็นระบบปฏิสัมพันธ์ของคนส่วนใหญ่ ซึ่งขนาดของหน่วยหรือชุมชนมักมีขอบเขตอยู่ในระดับที่สมาชิกคนหนึ่งสามารถทำความรู้จักมักคุ้นกับคนอื่น ๆ ได้เท่าที่ต้องการ และก็เป็นขนาดที่ทุกคนในนั้นสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของส่วนรวมได้โดยไม่มีอุปสรรค ชุมชนต้องมีโครงสร้างไม่ใหญ่โตเกินกว่าที่คนที่เป็นสมาชิกจะสามารถรู้สึกได้ถึงความเป็นเจ้าของ และ รู้สึกว่ามีอำนาจ ควบคุมความเป็นไปในชุมชนได้ ซึ่งในความเป็นจริงเราไม่สามารถระบุตัวเลข เฉพาะเจาะจงลงไปได้ว่าจะต้องมีจำนวนคนเท่าไร บางครั้งก็อาจจะเป็นเพียงกลุ่มคนจำนวนไม่กี่คนไปจนถึงเป็นพันเป็นหมื่นหรือจำนวนมากในระดับประเทศก็ได้

2. มีอัตภาวะ (ความเป็นตัวตน) และความเป็นเจ้าของ (Identity And Belonging) ในความเป็นชุมชนโดยทั่วไปมักมีสาระเกี่ยวกับความรู้สึกเป็นเจ้าของแฝงอยู่ หรือไม่ก็มีการยอมรับและเห็นคุณค่าร่วมกันภายในกลุ่มอันเป็นที่มาของคำว่า สมาชิกของชุมชน มีความหมายครอบคลุม คำว่าความเป็นเจ้าของ การยอมรับจากคนอื่น ๆ ความจงรักภักดีและการยอมรับในความคาดหวังของกลุ่มด้วย ความเต็มใจ ซึ่งความรู้สึกเป็นเจ้าของหรือเป็นสมาชิกมักจะแทรกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นตัวตนในปัจเจกบุคคลที่สร้างความรู้สึกว่าเป็นใครอยู่ที่ไหน ซึ่งมีความสำคัญมากในสังคมโลกปัจจุบัน เนื่องจาก สถาบันชุมชนที่เคยเอื้อต่อการแสดงตัวตนของคนในอดีตได้คลายความสำคัญลงไปมาก ไม่ว่าจะเป็น ตระกูล เผ่า หมู่บ้าน โบสถ์ หรือวัด ที่เคยสร้างความรู้สึกร่วมกัน ในขณะที่ทุกวันนี้ สถานที่ทำงานโรงงาน บริษัท องค์กร สถาบันการศึกษา ลักษณะอาชีพ กำลังมีความสำคัญมากขึ้นใน

ฐานะแหล่งกำหนด สถานภาพและบทบาทของบุคคลอย่างเป็นทางการ

3. มีพันธะหน้าที่ (Obligations) สมาชิกของชุมชนต้องมีพันธกิจ หรือภาระหน้าที่ที่ชัดเจนที่รู้สึกได้โดยอัตโนมัติว่าต้องทำอะไรและอย่างไรให้กับชุมชนที่สังกัด โดยสมาชิกเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทุกอย่างของชุมชน เพื่อสร้างและดำรงวิถีชีวิตของชุมชน

4. มีความใกล้ชิดสนิทสนมแบบสังคมนิยม (Gemeinschaft) ชุมชนต้องมีโครงสร้างที่ก่อให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมของหมู่สมาชิก สมาชิกสามารถมีสัมพันธภาพต่อกันและกันได้ ในหลาย ๆ บทบาทในสภาพที่เปิดกว้างสำหรับทุกคน ไม่มีเงื่อนไขที่ส่อไปในทางขีดวงจำกัดเฉพาะกลุ่ม หรือ เฉพาะพวกซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการเสริมสร้างศักยภาพของบุคคลในการที่จะแสดงความสามารถในเรื่องต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนหมู่มากและเป็นคุณค่าแก่ชุมชนโดยตรง

5. มีวัฒนธรรม (Culture) ชุมชนเป็นแหล่งกำเนิดของระบบคุณค่า การสร้างสรรค์ และการแสดงออกซึ่งวิถีวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งที่ต่างก็มีคุณลักษณะเฉพาะตัวที่ติดตรึงอยู่กับชุมชนนั้น ๆ ซึ่งเป็นกลไกหนุนเสริมให้สมาชิกของชุมชนเป็นผู้ผลิตวัฒนธรรมเพื่อใช้เองมากกว่าเป็นเพียงผู้บริโภควัฒนธรรมที่หยิบยืมมาจากชุมชนอื่น อีกทั้งมีส่วนร่วมสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดความแตกต่างหลากหลายระหว่างชุมชนต่าง ๆ และเกิดภาวะการณ์มีส่วนร่วมที่กว้างขวางมากขึ้น โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของชุมชนนั้นมีลักษณะที่สำคัญคือมีพื้นที่ มีขอบเขตที่แน่นอน โดยคนใน ชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ เข้าใจตรงกันถึงขอบเขตและพื้นที่นั้น มีทรัพยากรทั้งที่เป็นธรรมชาติ หรือที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงมีวัฒนธรรม ประเพณีที่ชุมชนท้องถิ่นสร้างขึ้นหรือรับมาซึ่งสะท้อนรับรู้ หรือบ่งบอกได้ถึงความเป็นชุมชน ๆ นั้น

2.2.3 ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

สมณะ โพธิรักษ์ (ออนไลน์, 2555) ได้กล่าวถึงลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย 14 ประการ ดังนี้

1. เป็นสังคมที่เห็นได้ชัดถึงลักษณะของคนมีศีล มีคุณธรรม มีอารยธรรม
2. เป็นสังคมที่สามารถพึ่งตนเองได้ไม่เป็นภาระผู้อื่น
3. มีงาน มีกิจการที่มั่นคง
4. ขยัน สร้างสรรค์ ขวนขวาย กระตือรือร้น
5. อยู่กันอย่างผาสุก สุขภาพแข็งแรง จิตใจเบิกบานร่าเริง
6. ไม่ฟุ้งเฟ้อ แต่รุ่งเรือง ฟุ้งเฟื่อง ไม่ผลาญพรา สุรุษสุราย
7. มีความประณีต ประหยัด แต่เอื้อเฟื้อสละแจกจ่าย
8. ไม่มีอาชญากรรม ไม่มีอบายมุข ไม่มีทุจริตกรรม
9. มีความพร้อมเพรียง ความสามัคคี อบอุ่น เป็นเอกภาพ
10. สัมผัสได้ในความเป็นปึกแผ่น แน่นหนา ของความเป็นภราดรภาพ

11. มีความแข็งแรง มั่นคง ยืนหยัด ยั่งยืน
12. เป็นสังคมที่สร้าง “ทุนทางสังคม” มีประโยชน์ คุณค่าต่อผู้อื่นและสังคม ทั่วไป
ใน รอบกว้าง
13. อุดมสมบูรณ์ แต่ไม่สะสม ไม่กักตุนหรือกอบโกย
14. มีน้ำใจ ไม่เอาเปรียบ เสียสละ อย่างเป็นสุข และเห็นเป็นคุณค่าของคนตามสัจ
ธรรม

คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตภาคใต้ (2546) ได้ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1. สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหา และ พัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง
2. สมาชิกของชุมชนพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนและชุมชน
3. มีกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหว
4. มีกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีของชุมชน ภายใต้อำนาจสนับสนุนของผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดโอกาสให้กับสมาชิกทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วม โปร่งใส และพร้อมที่จะให้ตรวจสอบ
5. สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน
6. มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุก ๆ ด้านของชุมชน ที่มุ่งการ พึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุก ๆ คน และมุ่งหวังการพัฒนาการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน
7. การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ใน ที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง โดยสรุป 4 ประการ คือ 1. เป็นชุมชนแห่ง การ เรียนรู้ (Learning Community) กล่าวคือ การที่ชุมชน มีการเรียนรู้ และรู้เท่าทันข่าวทั้ง เศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมทั้งการที่ชุมชนมีการเพิ่มพูนความรู้ในด้านต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ 2. เป็นชุมชนที่ มีการจัดการตนเอง (Community Management) ด้วยระบบการบริหารจัดการใน กิจกรรมที่สำคัญ 4 ประการ คือ การวางแผน การจัดกระบวนการขององค์กรภายในชุมชน การลงมือ ปฏิบัติตาม แผนงาน และมีการประเมินผล 3. เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) กล่าวคือ ชุมชนมีจิตสำนึก มีจิตวิญญาณ ซึ่งอาจหมายถึงความภักดี ความรัก ความห่วงหาพัน ความรู้สึกเป็น เจ้าของในชุมชน โดย มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันในชุมชน 4. เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (Peaceful) กล่าวคือ เป็นชุมชนที่มีความ สงบสุขและคนในชุมชนมีจิตใจที่เยือกเย็น และมีคุณภาพ และมีคุณธรรม

2.2.4 การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

1. ความหมายของคำว่า การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

อัจฉรา สโรบล โดยภาควิชามนุษยสัมพันธ์ คณะมนุษยศาสตร์ เรื่องชุมชนกับการพัฒนา (2553) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการ เปลี่ยนแปลงที่มีมิติครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ของสังคมได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ศาสนา ครอบครัว เครือญาติ วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี บรรทัดฐาน ค่านิยม กฎเกณฑ์ ข้อบังคับของสังคม แนวทางการพัฒนา กระแสหลัก ถูกใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศต่าง ๆ เป็น การพัฒนาที่มองสังคมเหมือนสิ่งมีชีวิตประกอบจากส่วน ๆ เป็นระบบเพื่อการดำรงอยู่ได้ ผลหรือการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดคือการ ฟังฟัง

การพัฒนาชุมชน คือ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ที่ตั้งใจ กระทำให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อวัตถุประสงค์ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท ปรับปรุงสภาพการดำรงชีวิตโดยทั่วไปของชาวชนบท ส่งเสริมให้ชาวชนบทสามารถพึ่งพาตนเองได้ ปรับปรุงตัดแปลง ควบคุมทรัพยากรและสภาพแวดล้อมในการมีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจสังคม และการเมืองกับชุมชนภายนอก และมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

2. เป้าหมายการพัฒนา

1. การส่งเสริมให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้
2. ควบคุมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้
3. มีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง กับชุมชนภายนอก
4. การเพิ่มระดับความเป็นประชาธิปไตยเป็นการลดอำนาจการควบคุมจากศูนย์กลาง และเพิ่มอำนาจการปกครองตนเองให้แก่ท้องถิ่น

3. หลักการพัฒนาชุมชน

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการหาสาเหตุของปัญหา ริเริ่มกิจกรรม การตัดสินใจวางแผนดำเนินการปฏิบัติการดำเนินงาน ติดตามประเมินผล
2. ยึดหลักการพึ่งพาตนเอง แนวคิดการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

4. แนวคิดการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

สำหรับแนวคิดและการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยภาครัฐนั้นได้ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทยมาโดยลำดับและเด่นชัดขึ้นตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540 - 2544) เป็นต้นมา ซึ่งมีหลักการ กระบวนการ และแนวทางการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยสังเขป ดังต่อไปนี้ (โกวิท พวงงาม, 2553) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540 - 2544) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งด้วยชุมชนเองซึ่ง

ชุมชนจะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งได้มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ชุมชนต้องมีความพร้อมในเบื้องต้น และมีภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาช่วยสนับสนุนเพื่อให้เติบโตอย่างมั่นคง และเป็นฐานสำหรับการพัฒนาไปสู่ด้านอื่น ๆ ต่อไป ขณะเดียวกันภาครัฐจะมีส่วนสนับสนุนในการเตรียมความพร้อมของชุมชนและองค์กรชุมชน การสนับสนุนเงินทุนแก่ชุมชน รวมทั้งสร้างบรรยากาศและการจูงใจให้ภาคธุรกิจเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งสถาบันการเงินที่จะเข้ามาหนุนเสริมด้านอื่น ๆ อาทิการพัฒนาทักษะการบริหารจัดการและการตลาด เป็นต้น ซึ่งมีแนวทางหลัก ๆ ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ดังกล่าว ดังนี้

1. การเตรียมความพร้อมของชุมชน
2. การเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน
3. การสนับสนุนธุรกิจเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาธุรกิจชุมชนตามความพร้อมความถนัด และความสมัครใจในแต่ละองค์กรธุรกิจ
4. การสนับสนุนแหล่งเงินทุนสำหรับการพัฒนาชุมชน
5. การเพิ่มบทบาทของภาครัฐในการส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน
6. สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของประชาชนและชุมชน ในชนบทนอกจากนี้ในแผนพัฒนาฯ ยังได้สนับสนุนให้ประชาชนทั้งในเมืองและชนบทรวมตัวกันอย่าง เข้มแข็ง และสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรื่องของตนเอง ชุมชน และสังคมได้ในทุกมิติ โดยมีประเด็นสำคัญคือ

1. สนับสนุนการรวมกลุ่มของชุมชนในทุกรูปแบบ อาทิ

1.1 ให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการรวมตัวกันของชุมชน ทั้งในเรื่องสิทธิหน้าที่บทบาทขององค์กรชุมชน รวมทั้งทักษะในการพัฒนาองค์กรให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ทักษะการบริหารจัดการองค์กร ทักษะในการบริหารจัดการการเงินและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

1.2 กระตุ้นให้เกิดการรวมตัวของชุมชน ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่ม ชมรม สหกรณ์ออมทรัพย์ หรือ องค์กรในรูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนและชุมชนมีส่วนร่วมในการก่อตั้ง

2. ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายชุมชนอย่างกว้างขวาง อาทิ

2.1 สนับสนุนให้องค์กรชุมชนประสานเครือข่ายการพัฒนาทั้งในพื้นที่ใกล้เคียง ทั้งในระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค และระหว่างภูมิภาค เพื่อให้มีการประสานผลประโยชน์แลกเปลี่ยนความรู้และร่วมมือกันทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนจัดการปัญหาของชุมชนร่วมกัน เช่น ปัญหาป่าชุมชน ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาการดูแลสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของชุมชน และปัญหาการเอาเปรียบกันในชุมชน เป็นต้น

2.2 สร้างกลไกการประสานเครือข่ายการพัฒนาชุมชน ระหว่างประชาชน องค์กรชุมชนหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ทั้งในระดับพื้นที่และส่วนกลางอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมรวมทั้งสร้างเครือข่ายข้อมูลระหว่างองค์กรต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับข่าวสารอย่างทั่วถึงและเป็นจริง

2.3 เสริมสร้างเครือข่ายการประสานงานขององค์กรชุมชนในเมืองกับชุมชนในชนบท

2.4 สนับสนุนให้องค์กรชุมชนใช้กลไกทางสังคมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาท้องถิ่น และเสริมสร้างความสามัคคีภายในชุมชน โดยให้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การฟื้นฟูประเพณี วัฒนธรรมอันดีงาม การทอดผ้าป่าต้นไม้ การสืบชะตาลำน้ำ รวมถึงการรณรงค์สร้างจิตสำนึกและค่านิยมที่ดีในการเคารพสิทธิมนุษยชน การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การมีวินัยและวิถีประชาธิปไตย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2545 – 2549) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการส่งเสริมการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยมีประเด็นที่น่าสนใจโดยสังเขป ดังนี้ (โกวิทย์ พวงงาม, 2553)

1. การพัฒนาคุณภาพคนและคุ้มครองทางสังคม โดยให้ความสำคัญกับประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง การส่งเสริมให้คนมีงานทำโดยมุ่งสร้างผู้ประกอบการอาชีพส่วนตัวและผู้ประกอบการขนาดเล็กกระจายโอกาสการมีงานทำให้ทุก ๆ พื้นที่ทั่วประเทศการปรับปรุงระบบคุ้มครองทางสังคมให้มีประสิทธิภาพครอบคลุมทั่วถึงและเป็นธรรมเพื่อสร้างหลักประกันแก่คนทุกช่วงวัย การป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินโดยปรับปรุงรูปแบบการบริหารจัดการให้มีเอกภาพและประสิทธิภาพมากขึ้นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน การส่งเสริมบทบาทครอบครัว องค์กรทางศาสนา องค์กรชุมชนองค์กรพัฒนาเอกชน อาสาสมัครและสื่อมวลชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยส่งเสริมให้สถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งในการดูแลและพัฒนาอาชีพในทุกด้านสร้างและปลูกจิตสำนึกในความรักชาติและความเป็นไทยอย่างจริงจัง

2. การปรับโครงสร้างการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่นั้นการพัฒนากระบวนการชุมชนเข้มแข็งให้เป็นฐานรากที่มั่นคงของสังคม การแก้ปัญหาคความยากจนในเขตชนบทและเมืองภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม การสร้างความเชื่อมโยงของการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างเกื้อกูลเพื่อกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมให้เท่าเทียมกัน โดยให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในระดับฐานรากการจัดการพื้นที่เชิงบูรณาการที่ยึดพื้นที่ภารกิจและการมีส่วนร่วม และเตรียมความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีคนดีและระบบดีเพื่อรองรับการกระจายอำนาจ

3. การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้ความสำคัญกับประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการ

พัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของประเทศ การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้มีความอุดมสมบูรณ์ โดยคุ้มครองและกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศของประเทศ การอนุรักษ์ฟื้นฟูและรักษาสภาพแวดล้อมชุมชน ศิลปะวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวให้เกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจชุมชน รวมถึงการบริหารจัดการปัญหามลพิษอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อพัฒนาให้เมืองและชุมชนมีความน่าอยู่

สำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560 – 2564) มุ่งต่อยอดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาระยะยาวตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ได้กำหนดหลักการสำคัญไว้ 6 ประการ โดยมี 2 ประการที่อาจกล่าวได้ว่าให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ คือ

1. ยึด “หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 เพื่อให้เกิดบูรณาการการพัฒนาในทุกมิติอย่างสมเหตุสมผล มีความพอประมาณ และมีระบบภูมิคุ้มกัน และการบริหารจัดการความเสี่ยงที่ดี ซึ่งเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมุ่งเน้นการ พัฒนาค้นหาให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ สังคมไทยเป็นสังคมคุณภาพ สร้างโอกาสและมีที่ยืนให้กับทุกคน ในสังคมได้ดำเนินชีวิตที่ดี มีความสุขและอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจของ ประเทศก็เจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง มีคุณภาพ และมีเสถียรภาพ การกระจายความมั่งคั่งอย่างทั่วถึง และเป็นธรรมเป็นการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ชุมชนวิถีชีวิต ค่านิยม ประเพณี และวัฒนธรรม

2. ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มุ่งสร้างคุณภาพชีวิตและสุขภาวะที่ดีสำหรับคนไทย พัฒนาค้นหาให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่รับผิดชอบต่อสังคม มีจริยธรรมและคุณธรรม พัฒนาค้นหาช่วงวัยและเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ รวมถึงการสร้างคนให้ใช้ประโยชน์และอยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูล อนุรักษ์ฟื้นฟู ใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม

ขณะที่ส่วนที่ 4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ เป้าหมายที่ 5 มีสาระสำคัญคือ สถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็งและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา ชุมชน สื่อมวลชน และภาคเอกชน โดยมีแนวทางการพัฒนาที่สำคัญเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองของชุมชน ในประเด็นดังต่อไปนี้ คือ 1. เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ จัดระเบียบทางสังคม และกำหนดบทลงโทษแก่ผู้ละเว้นการปฏิบัติตามบรรทัดฐานในสังคม 2. ปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์และมีชีวิต อาทิ พิพิธภัณฑ์ห้องสมุด โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ โรงเรียนผู้สูงอายุ รวมทั้งส่งเสริมให้มีระบบการจัดการความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ขณะที่ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างความ

เป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม เป้าหมายที่ 3 ได้มีสาระสำคัญถึงการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และการสร้างความเข้มแข็งการเงินฐานรากตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเอง ได้ มีสิทธิในการจัดการทุน ที่ดินและทรัพยากรภายในชุมชน ได้มีแนวทางการพัฒนา คือ

1. สร้างและพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนให้มีขีดความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา มีจุดยืนทางความคิด มีธรรมาภิบาลในการบริหารและพัฒนา ชุมชนส่งเสริมการรวมกลุ่มและสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนพึ่งพาตนเอง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุน

2. ส่งเสริมให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัย และการถ่ายทอดองค์ความรู้ในชุมชนเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในพื้นที่และการต่อยอดองค์ความรู้ไปสู่เชิงพาณิชย์ รวมทั้ง ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสร้างการจัดการความรู้ในชุมชน

3. พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้ประกอบการระดับชุมชนการสนับสนุนศูนย์ฝึกออาชีพชุมชน การส่งเสริมการเชื่อมต่อระหว่างเครือข่ายอุตสาหกรรม (Cluster) ในพื้นที่กับเศรษฐกิจชุมชน การสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนและสถาบันการศึกษา ในการร่วมกันพัฒนาความรู้ในเชิงทฤษฎีและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติเพื่อสร้างศักยภาพให้กับชุมชนในการประกอบธุรกิจการสนับสนุนการประกอบธุรกิจแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม รวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยว

4. สนับสนุนการให้ความรู้ในการบริหารจัดการทางการเงินแก่ชุมชนและครัวเรือน การปรับองค์กรการเงินของชุมชนให้ทำหน้าที่เป็นสถาบันการเงินในระดับหมู่บ้านตำบลที่ทำหน้าที่ทั้งการให้กู้ยืม การออม และจัดตั้งโครงข่ายการเงินฐานรากโดยมีธนาคารออมสินและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เป็นแม่ข่าย

5. สนับสนุนชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการ บริการ และการจัดการทรัพยากรในชุมชนในลักษณะเป็นหุ้นส่วนกับหน่วยงานภาครัฐ อปท. ในการดูแลคุณภาพชีวิตประชาชน โดยเปิดรับสมาชิกทุกคนในท้องถิ่นโดยไม่เลือกปฏิบัติ ผลักดัน พ.ร.บ. โฉนดชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการบริหารจัดการและใช้ประโยชน์จากที่ดินและทรัพยากรในพื้นที่ร่วมกัน

เป้าหมายการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นมีแผนงานรองรับที่สำคัญคือ แผนงานการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากและชุมชนเข้มแข็ง โดยมีสาระสำคัญคือ มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนผ่านเครือข่ายวิสาหกิจเพื่อสังคม/วิสาหกิจชุมชน โดยการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคเอกชน และวิสาหกิจเพื่อสังคม (วิสาหกิจชุมชน) และความร่วมมือระหว่างวิสาหกิจเพื่อสังคม (วิสาหกิจชุมชน) ในแต่ละพื้นที่ เพื่อการสร้างองค์ความรู้รูปแบบการจัดการ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนของวิสาหกิจในระยะยาวรวมทั้งเผยแพร่ความรู้ด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนฐานราก พร้อมทั้ง

ประสานงานกับจังหวัดและท้องถิ่นเพื่อขยายผลจากชุมชนต้นแบบให้มีการนำไปใช้ในชุมชนอื่น ๆ อย่างกว้างขวางเพื่อสนับสนุนนโยบายของรัฐภายใต้ยุทธศาสตร์ด้านการแก้ไขปัญหาความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างการเติบโตจากภายใน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

โดยสรุปจากการศึกษาแผนพัฒนาฯ ตั้งแต่ฉบับที่ 8 เป็นต้นมาจนถึงฉบับปัจจุบันจะเห็นได้ว่าแนวคิดการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้นั้นได้ถูกบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทยมาอย่างยาวนานแสดงให้เห็นถึงแนวนโยบายของชาติที่ต้องการให้รากฐานของประเทศมีความเข้มแข็งมาจากฐานราก ดังนั้นการให้ความสำคัญกับการพัฒนาหน่วยพื้นฐานต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชนไม่ว่าจะเป็น คน ครอบครัว องค์กร รวมถึงพื้นที่/สภาพแวดล้อมจึงมีความจำเป็นและสำคัญ

2.2.5 ปัจจัยที่จะทำให้การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งขึ้น

1. ได้รับการแนะนำ ส่งเสริม และสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งพบว่าส่วนใหญ่หน่วยงานของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนจะเป็นกลไกสำคัญในการกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความตื่นตัวและรวมกลุ่มขึ้น
2. ความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาแหล่งต้นน้ำ ลำธาร การอนุรักษ์ป่าชายเลน การรักษาระบบนิเวศน์ชายฝั่ง เป็นต้น
3. การต้องการรายได้เพิ่มขึ้น อันเป็นมูลเหตุหลักที่พบในชุมชนเกือบทุกแห่งที่สำรวจ เนื่องจากคนในชุมชนมีรายได้ไม่พอเพียงต่อการครองชีพ
4. สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการรวมกลุ่มเพื่อถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมไปยังรุ่นลูก รุ่นหลาน รวมทั้งเพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาด เช่น กลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มจักสาน กลุ่มทำน้ำตาลโตนด เป็นต้น
5. ผู้นำและแกนนำของชุมชนต้องการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน โดยกระตุ้นให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนตั้งแต่การร่วมคิดร่วมทำ ตลอดจนร่วมกันแก้ไขปัญหา
6. กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เห็นได้ชัดเจน คือ กระแสชีวิต ซึ่งทำให้คนหันมาบริโภคผลผลิตหรือหันมาใช้ผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากธรรมชาติมากขึ้น จึงได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อการแปรรูปสมุนไพร การปลูกผักปลอดสารพิษ การผลิตข้าวหอมมะลิ เป็นต้น
7. คนในชุมชนมีปัญหาด้านสุขภาพ จึงเกิดการรวมกลุ่มขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว
8. ความต้องการเงินทุนและความรู้เพื่อประกอบอาชีพ พบว่าหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่ให้การสนับสนุนเงินทุนหรือความรู้เพื่อประกอบอาชีพเสริม จะดำเนินงานโดยรวมกลุ่มกัน

2.3 แนวคิดการจัดการแบบมีส่วนร่วม (Participation)

2.3.1 ความหมายการมีส่วนร่วม

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าเป็นกระบวนการที่รัฐบาลทำการชักนำ ส่งเสริม สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปบุคคล กลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องรวมกันให้บรรลุที่พึงประสงค์

อคิน ระพีพัฒน์ (2547) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าเป็นการให้ประชาชนค้นคิดปัญหา เป็นผู้ทำทุกอย่างมิใช่เป็นการกำหนดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเกิดจากประชาชนค้นคิดขึ้นมา

Erwin. (1976) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาไว้ว่าเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความชำนาญของประชาชน แก้ไขปัญหา ร่วมกัน และการใช้วิทยาการที่เหมาะสมในการสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

เทพศักดิ์ บุญยรัตพันธุ์ (2551) ได้กล่าวว่า การพัฒนาการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม โดยจัดให้รัฐมีการบริหารแบบมีส่วนร่วมใน 5 มิติ ได้แก่ ร่วมคิดและเสนอความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการร่วมรับประโยชน์และร่วมติดตามผลการดำเนินงาน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2549) ได้กล่าวว่า ทฤษฎีความร่วมมืออย่างเป็นทางการได้อธิบายการเกิดขององค์การสังคมว่า เกิดการสื่อสารกันจนเป็นที่เข้าใจแล้วยินดีร่วมมือกันทำงานเพื่อส่วนรวม และองค์การจะสามารถดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่จะขึ้นอยู่กับการรักษาความสมดุลหรือประสิทธิภาพแห่งความร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ ถ้ายังคงมีประสิทธิภาพในการทำงานร่วมกัน องค์การก็จะสามารถดำรงอยู่ได้

2.3.2 แนวคิดการจัดการแบบมีส่วนร่วม

ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ประเด็นหลักคือประชาชนขาดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ทำให้นโยบายที่ออกมามีความขัดแย้งกับบริบทพื้นที่ และประชาชนขาดความเข้าใจไปในแนวทางเดียวกัน เป็นผลให้การดำเนินงานมีอุปสรรคด้านต่าง ๆ และบางกรณีเกิดการต่อต้านจากชุมชนท้องถิ่นที่มีความรู้สึกถูกเอาเปรียบ

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ได้กำหนดแนวทางในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรประชาชน อีกทั้งส่งเสริมความร่วมมือระหว่างรัฐ ชุมชน องค์กรท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อส่งผลในการพัฒนาท้องถิ่น

เป็นไปอย่างยั่งยืน ประกอบกับรัฐธรรมนูญฉบับปีพ.ศ. 2540 ได้เน้นการกระจายอำนาจการตัดสินใจสู่ประชาชนมากขึ้นส่งผลให้การบริหารเกิดการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ส่วนท้องถิ่นมากขึ้น รวมถึงเรื่องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นของตนเอง เพื่อเน้นเรื่องสิทธิชุมชนมากขึ้น เมื่อคนส่วนใหญ่เป็นผู้ใช้อำนาจในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ตามแนวทางประชาธิปไตย แต่การจัดการทรัพยากรต้องจัดให้ประชาชนมีส่วนร่วมเพื่อให้มีประสิทธิภาพสูงสุดและเป็นธรรมในรูปของการกระจายอำนาจหรือการทำงานอย่างโปร่งใสเพื่อก่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อคนส่วนใหญ่ และไม่ละเมิดสิทธิของคนส่วนน้อย (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2536) ซึ่งจะพบได้จากงานศึกษาต่าง ๆ เช่น สิทธิในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชน ซึ่งมีสาเหตุพื้นฐานเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชุมชนมากที่สุด (ดร.ณิ จงประสิทธิ์กุล, 2544)

จากแนวคิดดังกล่าวจึงมีการนำแนวคิดการมีส่วนร่วมและสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรมาใช้กับกรณีปัญหาในการกันเขตอุทยานแห่งชาติแห่งต่าง ๆ เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างอุทยานกับชุมชน

การมีส่วนร่วมคือ กระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของการพัฒนาชุมชนของเขา ซึ่งหมายถึงว่าเขาจะต้องเป็นผู้ตัดสินใจในส่วนของ 1) การวิจัย 2) การวางแผน 3) การดำเนินการและการจัดการ 4) การติดตามและประเมินผล และ 5) การกระจายผลประโยชน์

การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่มนั้นต้องเกิดขึ้นในสามระดับคือระดับแรกเป็นการเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องด้วยการให้อย่างเดียว ระดับที่สูงขึ้นมาอีกระดับหนึ่งคือการเริ่มรวมตัวเป็นกลุ่มเพื่อทำงานร่วมกัน และการมีส่วนร่วมในระดับสูงสุดนั้น คือ การที่ประชาชนตระหนักแน่ชัดว่าเขาต้องเป็นผู้ควบคุมสถานการณ์ที่มีผลกระทบต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของเขาได้ (ธีรวงศ์ คงทอง, 2543)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรกับสิ่งแวดล้อมในกระบวนการตัดสินใจทางการปกครองของรัฐ จะส่งผลให้การจัดการทรัพยากรประสบความสำเร็จได้ โดยควรที่จะดำเนินการตั้งแต่กระบวนการสร้างระบบให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการปกครองของรัฐมีการส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่มกันในทุกระดับเพื่อที่จะได้มีการแลกเปลี่ยนความเห็นเพิ่มศักยภาพของตนรวมถึงการร่วมทำกิจกรรมภายในกลุ่มเพื่อที่จะแสดงพลังและสิทธิของตนภายใต้ระบอบประชาธิปไตย หรือการตรวจสอบการทำงานของฝ่ายปกครอง อีกทั้งต้องได้รับข่าวสารที่แท้จริง สุดท้ายคือการปรับปรุงองค์กรของรัฐเพื่อที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของตนเองอย่างแท้จริง

แต่ในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่และระบบราชการก็เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนใน 2 ด้าน คือ ประการแรก ชาวชนบทมีความเป็นปัจเจกบุคคลสูงและยังอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์หรือพึ่ง

ตัวบุคคลมากเกินไป จนทำให้เสมือนดูถูกตนเอง และมักจะเลือกผู้นำที่สามารถอุปถัมภ์ตนเองได้ เช่นในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน นั้น ชาวบ้านมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยเข้าใจว่าป่าชุมชนมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวันเป็นศูนย์กลางของการผลิตที่มีชาวบ้านเป็นผู้จัดการ และมีประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม แม้ว่าส่วนใหญ่จะไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน หากแต่จะมอบให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการหรือผู้นำหมู่บ้านในการพิจารณากิจกรรมต่าง ๆ แล้วยนำมาแจ้งให้ที่ประชุมของหมู่บ้านทราบและให้คำรับรอง มีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในระดับน้อย นอกจากเป็นการเก็บหาอาหารเพื่อการบริโภคและนำไปจำหน่ายเพิ่มรายได้เสริมเท่านั้น เนื่องจากมีจุดประสงค์ในด้านการรักษาป่าชุมชนเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของสภาพป่ามากกว่าจะคำนึงถึงการใช้ประโยชน์

ประการที่สอง เจ้าหน้าที่และระบบราชการ คือ นโยบาย มักเป็นกระแสเดียว ขาดการมีส่วนร่วมทำให้ไม่ตรงกับความต้องการ การจัดสรรงบประมาณที่คำนึงถึงกิจกรรมที่มาจากส่วนกลางเสียส่วนใหญ่รวมถึงการที่ขาดการประสานงานและการปฏิบัติงานเฉพาะนโยบายหลักของเจ้าหน้าที่ระดับต่าง ๆ การปฏิบัติงานที่อยู่ในสำนักงานไม่ปฏิบัติงานจริง และรวมถึงการปฏิบัติงานเพื่อให้ผู้บังคับบัญชาพอใจโดยมิได้ปฏิบัติเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง (ดวงทิพย์ แก้วประเสริฐ, 2543)

อีกอุปสรรคของการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นจากการที่ไม่ได้กระจายอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบให้แก่ประชาชน โครงสร้างอำนาจทางการเมือง การปกครองการบริหารที่ดี โครงสร้างอำนาจทางการเมืองเศรษฐกิจที่ดี โครงสร้างทางวัฒนธรรมที่ดี เช่น การมีส่วนร่วมของประชาชนในชนบทจะมีความสัมพันธ์กับระดับการให้ความช่วยเหลือของรัฐแก่ประชาชนในชนบท กล่าวคือหากประชาชนมีความพร้อมมาก ระดับการช่วยเหลือของรัฐจะน้อยมาก คือให้เพียงคำปรึกษาหรือหากประชาชนมีความพร้อมปานกลาง ระดับการช่วยเหลือของรัฐก็จะอยู่ในระดับปานกลางคือสนับสนุนบางส่วน และหากประชาชนมีความพร้อมต่ำระดับการช่วยเหลือของรัฐต้องมีมาก คือ ต้องส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปกระตุ้นและให้ความช่วยเหลือทุกวิถีทาง อย่างครบวงจร (อนันท์ทชาติ เขียวขุ้ม, 2544)

จะเห็นว่าอำนาจทั้งโครงสร้างทางการเมือง การปกครอง การบริหาร โครงสร้างเศรษฐกิจเหล่านี้ล้วนตกอยู่ในมือของคน 3 กลุ่ม คือ ทหาร (ระดับสูง) นายทุนและข้าราชการ หากไม่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข โครงสร้างที่ลักษณะผูกขาดดังกล่าวนี้ ก็ยากที่การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชนจะเกิดขึ้น เหตุผลง่าย ๆ ก็คือ ประชาชนไม่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมนั่นเอง (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2527)

ในเรื่องของระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่าผลประโยชน์เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าไม้ เพื่อบรรเทาหรือป้องกันผลประโยชน์ของตนเอง ประกอบกับเงื่อนไขของอิสรภาพในการมีส่วนร่วมซึ่งสิ่งจูงใจทั้งหมดคือผลประโยชน์หรือผลตอบแทน

ที่จะได้รับจากป่า ไม่ว่าจะรูปแบบใดอาจจะไม่ใช้ตัวเงินเพียงอย่างเดียว เช่น การได้รับค่าจ้าง การมีไม้ไว้ใช้สอย หรือสร้างสุขภาพในชุมชน เป็นต้น และ การมีส่วนร่วมของประชาชนยังประโยชน์ให้ชุมชนได้รับรับการยอมรับจากภายนอก และเพิ่มขีดความสามารถในการใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น สรุปแล้วผลประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับ เป็นปัจจัยหลัก ของระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากร (ดุสิต เวชกิจ, 2535)

การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการจัดการทรัพยากรสามารถจำแนกออกได้ 3 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมโดยตรง ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในป่าไม้ชุมชนด้วยตนเอง เช่น ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบกิจกรรมต่าง ๆ การเข้าร่วมกิจกรรมประชาคมหมู่บ้าน กลุ่มอนุรักษ์
2. การมีส่วนร่วมโดยผ่านกลุ่ม ประชาชนจะคัดเลือกตัวแทนของตนเป็นคณะกรรมการ ต้องการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในบางกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมโดยผ่านตัวแทน ประชาชนจะได้ตัวแทนที่ตนเองเห็นว่ามีความรู้เพียงพที่จะดำเนินการแทนตน เช่น เลือกบุคคลที่วางใจให้เข้าไปทำงานแทนตน

ประโยชน์ของการให้ชาวชนบทได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยตนเองคือเป็นการทำให้ชาวชนบทรู้จักวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ที่ตนเองเป็นอยู่ และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงเมื่อจำเป็น เมื่อคนเกิดความสำนึกและมีความปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงแล้วขบวนการพัฒนายังจะเกิดความสนใจและมีความเป็นตัวของตัวเอง ผลแห่งการพัฒนาจะตกอยู่กับประชาชนส่วนใหญ่ โดยที่การมีส่วนร่วมของชุมชนในงานพัฒนาชนบทนั้น ชุมชนควรมีบทบาทใน 4 ลักษณะคือ ขั้นตอนการตัดสินใจ ขั้นตอนการดำเนินงาน ขั้นตอนผลประโยชน์ และขั้นตอนการประเมินผล

นอกจากนี้จากงานศึกษาพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นสนับสนุนกับแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในลักษณะของป่าชุมชน เพราะว่าการต้องการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์และรักษาป่าไม้ ซึ่งเป็นของชุมชนมากกว่าที่จะเห็นผู้อื่นมาลักลอบตัดหรือสัมปทานป่าไม้โดยประชาชนไม่มีสิทธิและอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจ (ชูศักดิ์ วิทยากค์, 2531:219-228)

สอดคล้องกับ Borrini-Feyerabend ที่มองว่าการจัดการพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมเป็นสถานการณ์ที่ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องหลักๆในพื้นที่คุ้มครองเข้าร่วมในวิถีทางที่มีความสำคัญต่อการดำเนินงานหรือการจัดการพื้นที่คุ้มครอง ซึ่งในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่หรือผู้มีหน้าที่ตามกฎหมายในการจัดการคุ้มครองพื้นที่คุ้มครองพยายามสร้างพันธมิตรกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญ เพื่อให้แน่ใจว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตระหนักในบทบาทหน้าที่สิทธิและความรับผิดชอบที่มีต่อพื้นที่คุ้มครอง (Borrini-Feyerabend, 1996)

นอกจากนี้ Kothari ได้ให้ความหมายของการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วมว่าเป็นการจัดการพื้นที่คุ้มครองและพื้นที่โดยรอบเพื่อวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์ระบบนิเวศธรรมชาติ และสัตว์ป่า ในขณะที่เดียวกันก็สามารถรักษาความมั่นคงในระบบชีวิตของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในกลไก

ทางกฎหมายและกลไกเชิงสถาบันซึ่งสร้างความเท่าเทียมของพันธมิตรชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในภาครัฐ (Kothari, 1996)

ทั้งนี้ Borrini-Feyerabend ยังได้วางแนวทางการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วมเป็นช่วง ๆ และมีขั้นตอนหลัก ๆ ในการพัฒนากระบวนการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วมเป็น 3 ระดับ (Borrini-Feyerabend, 1996)

- ช่วงสร้างพันธมิตร เป็นระยะเวลาของการประเมินทรัพยากร การจำแนกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในบริบท รวมไปถึงวิเคราะห์ความจำเป็นหรือความเป็นได้ในการหาข้อตกลงต่าง ๆ และสรุปถึงประเด็นที่อาจจะต้องสนับสนุนการจัดตั้งองค์กร เลือกตัวแทน หรือสร้างมิติในประเด็นสำคัญของการจัดการพื้นที่อนุรักษ์

- ช่วงพัฒนาข้อตกลงโดยในขั้นตอนดังกล่าวเริ่มตั้งแต่ตั้งผู้สนับสนุนกระบวนการที่เป็นอิสระต่อการทำงาน จัดการประชุมเพื่อกำหนดเป้าหมายและลำดับการทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบพื้นที่อนุรักษ์รวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สนับสนุนกระบวนการของเวทีเจรจาต่าง ๆ เพื่อหาข้อตกลงและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเพื่อหามติ ข้อตกลงเบื้องต้น เป้าหมายร่วมกันในการดำเนินการ

- ช่วงดำเนินงานและทบทวนข้อตกลง เป็นช่วงที่จะเริ่มนำข้อตกลงและแนวทางต่าง ๆ ไปปฏิบัติเพื่อให้ไปถึงเป้าหมายที่ได้รับการกำหนดไว้รวมถึงการติดตามกิจกรรมและสรุปผลการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ สิทธิบัญญัติ ประพุทธนิตินิสาร ยังสนับสนุนให้มีการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยการจัดการแบบมีส่วนร่วม ภายใต้บริบทความขัดแย้งที่มีพลวัตและซับซ้อนที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งของกลุ่มคนหลายกลุ่มหรือเรียกว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และมีความซับซ้อนของความสัมพันธ์ในแต่ละกลุ่มไม่ว่าจะเป็นรัฐกับชุมชน หรือชุมชนต่อชุมชน และกลุ่มอื่น ๆ ดังนั้นในการจัดการกับความขัดแย้งดังกล่าวควรจะมีการจัดการอย่างมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่หลากหลาย (สิทธิบัญญัติ ประพุทธนิตินิสาร, 2550)

2.3.3 การมีส่วนร่วมด้วยกระบวนการ Appreciation-Influence-Control (A-I-C)

การพัฒนาชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน คือการเปิดโอกาสให้บุคคล และผู้แทนของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม และรับผิดชอบในการกำหนดทิศทางในการพัฒนาชุมชนร่วมตัดสินใจอนาคตของชุมชน ร่วมดำเนินกิจกรรมการพัฒนา และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น กระบวนการ A - I - C จะช่วยให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วม ในการวางแผนและการตัดสินใจร่วมสร้างความเข้าใจในการดำเนินงาน สร้างการยอมรับ ความรับผิดชอบในฐานะสมาชิกของชุมชน เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และเกิดความภาคภูมิใจในผลงานที่ตนมีส่วนร่วม กระบวนการพัฒนาชุมชนจึงเกิดความต่อเนื่อง และก่อให้เกิดความสำเร็จสูง

จากประสบการณ์ในการพัฒนามีข้อสรุปที่ได้จากการนำเอากระบวนการ ประชุมนี้มาใช้ ซึ่งพบว่า

1. กระบวนการ A-I-C ช่วยให้ประชาชนและกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ทั้งในและนอกชุมชนที่เข้ามา มีส่วนร่วม มีความกระตือรือร้น ในการเข้าร่วมพัฒนาชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น

2. การวางแผนแบบมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้แทนกลุ่มต่าง ๆ ประชาชนโดยเฉพาะ ผู้รู้ กลุ่มคนจน ผู้ด้อยโอกาส ผู้หญิงและเยาวชน เข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด กำหนดแนวทางการ พัฒนา และจัดสรรทรัพยากร การมีส่วนร่วม ในกิจกรรม และเสริมสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นการรวมพลังเชิงสร้างสรรค์

3. ประชาชน กลุ่มองค์กรต่าง ๆ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของทั้งกิจกรรมโครงการ ผลของการ พัฒนา และความเป็นเจ้าของชุมชนท้องถิ่นทำให้เกิดความมีพลังรู้ถึงศักยภาพในการพึ่งตนเอง

4. องค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชนเรียนรู้ที่จะเข้าร่วมมือกันในการพัฒนาอย่างประสาน สอดคล้องนับได้ว่ากระบวนการ A-I-C ช่วยให้เกิดการระดมแนวคิดที่สร้างสรรค์ มีส่วนร่วม และเสริม พลังของชุมชนท้องถิ่น ในการพัฒนา

กระบวนการ A-I-C เป็นการประชุมที่ก่อให้เกิดการทำงานร่วมกันเพื่อจัดทำแผน โดยเป็น วิธีการที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์นำเสนอข้อมูล ข่าวสารที่จะทำให้เกิดความเข้าใจถึงสภาพปัญหาความต้องการข้อจำกัด และศักยภาพของผู้ที่ เกี่ยวข้องต่าง ๆ เป็นกระบวนการที่ช่วยให้มีการระดมพลัง สมองในการศึกษา วิเคราะห์พัฒนา ทางเลือก เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนา เกิดการตัดสินใจร่วมกันเกิดพลังของการสร้างสรรค์ และรับผิดชอบต่อการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น เพราะกระบวนการ A-I-C มีขั้นตอนสำคัญ คือ

1. ขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation : A)

A-Appreciation คือขั้นตอนการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ขั้นตอนนี้จะ เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนแสดงความคิดเห็นรับฟังและหาข้อสรุปร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ เป็นประชาธิปไตย ยอมรับในความคิดของเพื่อนสมาชิก โดยใช้การวาดรูปเป็นสื่อในการแสดงความคิดเห็น และแบ่งเป็น 2 ส่วน

A1: การวิเคราะห์สภาพการของหมู่บ้าน ชุมชน ตำบล ในปัจจุบัน

A2: การกำหนดอนาคตหรือวิสัยทัศน์ อันเป็นภาพพึงประสงค์ในการพัฒนาว่า ต้องการอย่างไรโดยการวาดภาพมีความสำคัญคือ

1. การวาดภาพจะช่วยให้ผู้เข้าร่วมประชุมสามารถสร้างจินตนาการ คิด วิเคราะห์ จินสรูปมาเป็นภาพ และช่วยให้ผู้ไม่ถนัด ในการเขียนสามารถสื่อสารได้

2. ช่วยกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมคิดและพูด เพื่ออธิบายภาพซึ่งตนเองวาด นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุม อื่น ๆ ได้ซักถามข้อมูลจากภาพ เป็นการเปิดโอกาสให้มี

การพูดคุย แลกเปลี่ยน และกระตุ้นให้คนที่ไม่ค่อยกล้าพูดให้มีโอกาสนำเสนอ

3. การรวมภาพของแต่ละบุคคล เพื่อเป็นภาพรวมของกลุ่ม จะช่วยให้มีความง่าย ต่อการรวบรวมแนวคิดของผู้เข้าร่วม ประชุม และสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของภาพ (ความคิด) และส่วนร่วมในการสร้างภาพพึงประสงค์ของกลุ่ม

4. จะช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการประชุมให้มีความสุข และเป็นกันเอง ในบางครั้งผู้เข้าร่วมประชุม มักมองว่าการ วาดภาพเป็นกิจกรรมสำหรับเด็ก ดังนั้นวิทยากร กระบวนการ จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจ และนำเกมต่าง ๆ เกี่ยวกับการ วางแผน การละลายพฤติกรรมกลุ่ม หรือการวาดภาพเพื่อการแนะนำตนเอง หรือวาดภาพสิ่งที่ตนเองชอบ ไม่ชอบ มาใช้อุปกรณ์เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของผู้เข้าร่วมประชุม

2 ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence : I)

I-Influence คือขั้นตอนการหาวิธีการและเสนอทางเลือกในการพัฒนา ตามที่ได้สร้างภาพพึงประสงค์ หรือที่ได้ช่วยกันกำหนด วิสัยทัศน์ (A2) เป็นขั้นตอนที่จะต้องช่วยกันหา มาตรการ วิธีการ และค้นหาเหตุผลเพื่อกำหนดทางเลือกในการพัฒนา กำหนดเป้าหมาย กำหนดกิจกรรม และจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม โครงการโดยแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ

I1: การคิดเกี่ยวกับกิจกรรมโครงการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตามภาพพึงประสงค์

I2: การจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม โครงการ โดย

1. กิจกรรม หรือโครงการที่หมู่บ้าน ชุมชน ท้องถิ่นทำเองได้เลย
2. กิจกรรมหรือโครงการที่บางส่วนต้องการความร่วมมือ หรือการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานที่ร่วมทำงานสนับสนุนอยู่
3. กิจกรรมที่หมู่บ้าน ชุมชน ตำบล ไม่สามารถดำเนินการได้เอง ต้องขอความร่วมมือ เช่น ดำเนินการจากแหล่งอื่น ทั้งภาครัฐและเอกชน

3. ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control: C)

C-Control คือ ยอมรับและทำงานร่วมกันโดยนำเอาโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ มาสู่การปฏิบัติ และจัดกลุ่มผู้ดำเนินการ ซึ่งจะรับผิดชอบโครงการ โดยขั้นตอนกิจกรรมประกอบด้วย

C1: การแบ่งความรับผิดชอบ

C2: การตกลงใจในรายละเอียดของการดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติ

นอกจากนี้ผลลัพธ์ที่ได้จากการประชุมคือ

1. รายชื่อกิจกรรม หรือโครงการที่กลุ่ม องค์กรชุมชนดำเนินการได้เอง ภายใต้อำนาจรับผิดชอบ และเป็นแผนปฏิบัติการของหมู่บ้าน ชุมชน
2. กิจกรรม โครงการที่ชุมชน หรือองค์กรชุมชน เสนอขอรับการส่งเสริม

สนับสนุนจากองค์กรปกครองท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐที่ทำงาน หรือสนับสนุนชุมชน

3. รายชื่อกิจกรรม โครงการที่ชาวบ้านต้องแสวงหาทรัพยากร และประสานงานความร่วมมือจากภาคีความร่วมมือต่าง ๆ ทั้งจากภาครัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าการพัฒนาชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน คือการเปิดโอกาสให้บุคคลและผู้แทนของกลุ่มองค์กร ต่างๆ ที่อยู่ใน ชุมชน ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม และรับผิดชอบในการกำหนดทิศทางในการพัฒนาชุมชน ร่วมตัดสินใจอนาคตของชุมชน ร่วมดำเนินกิจกรรมการพัฒนาและร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น กระบวนการ A - I - C จะช่วยให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วม ในการวางแผน และการตัดสินใจ ร่วมสร้างความเข้าใจในการดำเนินงาน สร้างการยอมรับ ความรับผิดชอบในฐานะสมาชิกของชุมชน เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และเกิดความภาคภูมิใจในผลงานที่ตนมีส่วนร่วม กระบวนการพัฒนาชุมชน จึงเกิดความต่อเนื่องและก่อให้เกิดความสำเร็จสูง

2.4 แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Wisdom ซึ่งหมายความว่าความรู้ ความสามารถ ความเชื่อความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ไขปัญหาของ มนุษย์ ส่วนคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” เป็นคำที่ใช้ในความหมายที่ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Local wisdom” หรือ บางครั้งเราเรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” (Indigenous knowledge) มี นักวิชาการได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้แตกต่างกันดังนี้ กรมวิชาการ (2538) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) หรือภูมิปัญญา ชาวบ้าน คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราที่ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์ จนเกิดปัญหาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะ หลายๆ เรื่องโดยไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ จึงจัดเป็นพื้นฐาน ขององค์ความรู้สมัยใหม่ ที่จะช่วยในการเรียนรู้การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการ ดำเนินชีวิต

นันทสาร สีสลับและคณะ (2541) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความสามารถ ทักษะ และเทคนิค อันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ มวลรวมทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด ปรับปรุง พัฒนา และเลือกสรรมาแล้วอย่างดี ในการสร้างผลงาน แก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของคน ไทยอย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

รุ่ง แก้วแดง (2542) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านว่าหมายถึง องค์

ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่าน กระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ประยุกต์ พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะเป็นองค์รวม มีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความเด่นชัดในหลายด้าน เช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี และด้านโภชนาการ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงหมายถึง พื้นความรู้ องค์กรความรู้ ความสามารถและทักษะของประชาชนในสังคมนั้น ๆ ที่สะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิต สังคม และในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม ช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิต

ขอบข่ายหรือสาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการรวบรวมสาขาหรือขอบข่ายที่เกี่ยวข้องด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่ามีผู้ได้จำแนก สาขาหรือขอบข่ายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ต่าง ๆ กันดังนี้ เอกวิทย์ ญ ถกลาง และคณะ (2539) วิจัยเรื่องภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของ ชาวบ้านไทยในโครงการกิตติเมธี สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช โดยได้ กำหนดหัวข้อในการวิจัยภูมิปัญญา 4 ลักษณะ คือ

1. ความเชื่อ โลกทัศน์ที่บ่งบอกความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ เหนือธรรมชาติและระหว่างมนุษย์ด้วยกัน
2. วิธีการดำเนินชีวิต การแก้ปัญหา และการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมและกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม
3. ศิลปหัตถกรรม ประดิษฐ์กรรมในรูปเครื่องมือ ของใช้ ศิลปวัตถุ ที่มีแรงบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมตามพื้นภูมิที่หลากหลยระหว่างภูมิภาค
4. กระบวนการและพฤติกรรมการเรียนรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญา ประสบการณ์การให้ การศึกษาอบรมและการแก้ปัญหตามพื้นฐานวัฒนธรรมและปรัชญาของชาวบ้าน

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้กล่าวถึงการศึกษาสาขาหรือประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่าสามารถแยกประเภทเป็นสาขาต่าง ๆ ได้ทั้งสิ้น 11 สาขา ดังนี้ 1. สาขาเกษตรกรรม 2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม 3. สาขาการแพทย์แผนไทย 4. สาขาการจัดการ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน 6. สาขาสวัสดิการ 7. สาขา ศิลปกรรม 8. สาขาการจัดการองค์กร 9. สาขาภาษาและวรรณกรรม 10. สาขาศาสนาและประเพณี 11. สาขาการศึกษา

จารีรัตน์ ปรกแก้ว และคณะ (2542) ทำการวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาท้องถิ่นในวิถีชีวิต ท้องถิ่น บุรีรัมย์” ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ โดยมีแนวเหตุผลว่าวิถีชีวิต โดยทั่วไป ของมนุษย์ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบหลัก องค์ประกอบแรกเป็นโครงสร้างส่วนกลางที่ เกี่ยวข้องกับ พลังการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตอันประกอบด้วยปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็น ต่าง ๆ เพื่อการ ดำรงชีวิตอยู่ได้ องค์ประกอบหลังเป็นโครงสร้างส่วนบนที่เกี่ยวกับความรู้สึกนึก คิดทางสังคม อัน ประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสังคม ซึ่งอาศัย รากฐานจาก 2 องค์ประกอบนี้มาพิจารณาจัดจำแนกและจัดประเภทต่าง ๆ ของภูมิปัญญาใน วิถีชีวิตดังนี้

1. ประเภทของภูมิปัญญาในวิถีชีวิตจากโครงสร้างส่วนบนที่เกี่ยวกับพลังการผลิตและ ความสัมพันธ์ทางการผลิตหรือปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ ประกอบด้วย

1.1 วิธีการผลิตที่เป็นอาชีพของตนในท้องถิ่น – การเกษตรแบบยั่งยืน

1.2 หัตถกรรมเพื่อการดำรงชีพ ได้แก่ เครื่องทอถุงห่ม-ผ้าไหม เครื่องปั้นดินเผา การทอ เสื่อ เครื่องดักสัตว์ เครื่องจักสาน การแกะสลักหิน

2. ประเภทของภูมิปัญญาในวิถีชีวิตจากโครงสร้างส่วนบนที่เกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิด ทาง สังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสังคม ประกอบด้วย สถาปัตยกรรมทางศาสนา สถาปัตยกรรม ทางการปกครอง ประเพณีทางสังคม การละเล่นพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน ประเพณี ขึ้นเขาพนมรุ้ง ฯลฯ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีขอบข่ายที่กว้างขวางครอบคลุมวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น สำหรับประเภทสาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น พบว่าได้มีหน่วยงานหรือบุคคลต่าง ๆ ได้จำแนกกัน ไว้ แตกต่างกัน แต่โดยสรุป การจำแนกสาขาภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งกลุ่มได้เป็น 3 กลุ่ม ใหญ่ๆ คือ

กลุ่มที่ 1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทำมาหากินในชุมชนรวมถึงภูมิปัญญาด้าน การเกษตร ธุรกิจชุมชนขนาดย่อม

กลุ่มที่ 2 ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมในชุมชน รวมถึงเรื่องศาสนา ความเชื่อ วรรณกรรม พื้นบ้าน การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ ดนตรี กีฬา สุนทรียศาสตร์

กลุ่มที่ 3 ภูมิปัญญาด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ชุมชน

2.4.1 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญและมีความหมายอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตและความอยู่รอดของผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ ดังที่บุคคลดังต่อไปนี้ได้กล่าวไว้

เอนก นากะบุตร (2536) มีความคิดเห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการ พัฒนาท้องถิ่น การพัฒนาท้องถิ่นที่อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบมีลักษณะ ดังนี้

1. มีความรู้และภูมิปัญญาของชาวบ้านที่เอื้ออำนวย ชี้นำ และเป็นทางเลือกที่เหมาะสม ต่อสภาวะท้องถิ่นและเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงของภายนอกที่มากระทบ

2. ประเด็นสำคัญ ความรู้ภูมิปัญญา ตลอดจนระบบคุณค่าเหล่านี้ได้รับการประยุกต์ (Reproduction) และการสืบสานต่อเนื่องโดยคนในชุมชนด้วยกระบวนการเรียนรู้หลายรูปลักษณะ ผ่านประเพณี พิธีกรรม ตัวบุคคล และการปฏิบัติซ้ำ ตลอดจนการเลือกผสมผสานกับความรู้ที่ เข้ามากระทบจากภายนอก

3. ผู้นำ ปัญญาชนชาวบ้าน นักเทคนิคพื้นบ้าน และเครือข่ายของกลุ่มบุคคล ตลอดจน องค์กรชุมชนในรูปต่าง ๆ คือ สถาบันสำคัญของกระบวนการปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ยิ่งกว่านั้น เครือข่ายขององค์กรชุมชน ในหลายกรณีได้มีส่วนต่อบทบาทใน 3 ด้าน คือ

3.1 ด้านพัฒนา

3.2 ด้านพิทักษ์ปกป้อง

3.3 ด้านการขยายแนวร่วมสู่ญาติมิตร ลูกหลาน เพื่อนบ้าน

องค์ประกอบทั้ง 3 ดังกล่าวเปรียบเสมือน “ระบบภูมิคุ้มกันที่ยั่งยืนของชุมชน” ภูมิคุ้มกันดังกล่าว จะเป็นขีดความสามารถและหลักประกันในการจัดการแก้ปัญหา พัฒนาตนเอง ของชาวบ้าน และชุมชนในระดับท้องถิ่นท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็ว และซับซ้อนของ สังคมใหญ่

ประกอบ ใจมั่น (2539) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้คือ

1. ช่วยให้สมาชิกในชุมชน หมู่บ้านดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

2. ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม

3. ช่วยให้ผู้คนดำรงตนและปรับเปลี่ยนทันต่อความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบอันเกิด จาก

สังคมภายนอก

4. เป็นประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชนบทของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อที่จะ ได้กำหนดหาที่การทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ไว้ตั้งนี้คนไทยได้สร้างชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของบ้านเมือง มีการดำรงวิถีชีวิตด้วย ความสุข รมเย็นอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ เพราะได้ใช้ภูมิปัญญาของตนมาตลอด ภูมิปัญญาไทยจึงมี ความสำคัญ อย่างยิ่ง มีสาระพอสรุปได้ดังนี้ 1. ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง 2. สร้างความภาคภูมิใจ และ ศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย 3. สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้กับวิถีชีวิตได้ อย่างเหมาะสม 4. สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน 5. ช่วย เปลี่ยนแปลงปรับปรนวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุคสมัย

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5.1 งานวิจัยในประเทศ

พระมหามิตร ฐิตปัญญา (2557) ศึกษาการศึกษาวิเคราะห์แนวทางการป้องกันและแก้ปัญหา ภาวะมลพิษ ตามแนวทางพระพุทธศาสนา พบว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทมีการบัญญัติสิกขา เพื่อป้องกันการกระทำใดๆ ที่จะก่อให้เกิดภาวะมลพิษหรือเพื่อความบริสุทธิ์แห่งสิ่งแวดล้อมบัพัญญุตี ยังเอื้อต่อการปฏิบัติกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญ กับการดำรงชีวิต ถึงแม้ว่าสมัยพุทธกาลยังไม่มีปัญหาเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากนัก ถึงกระนั้น พระพุทธองค์ก็ยังบัญญัติ สิกขาบทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั้งหมดนี้ก็เพื่อป้องกันพระภิกษุทำการใดๆ ให้เกิดมลภาวะมลพิษได้ และเพื่อให้พระภิกษุประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างให้กับสังคม หลักการและ แนวทางการป้องกันปัญหาภาวะมลพิษในเชิงพระพุทธศาสนาพระพุทธองค์ได้ ทรงบัญญัติสิกขาบท เพื่อเป็นแนวทางในการป้องกันภาวะมลพิษและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โดย การไม่ทำลายให้เสียความสมดุลทางระบบนิเวศวิทยา พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสังคมมนุษย์ และมี พระวินัยเป็นกฎระเบียบในการดำเนินชีวิต พระวินัยที่พระสงฆ์รักษานี้สอดคล้องกับการอนุรักษ์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ แนวทางการป้องกันและการ ปัญหาภาวะมลพิษตามแนวทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้า ทรงมีทัศนะว่า พืชทุกชนิดมีค่าเท่ากับ สัตว์ทั้งหลายควรแก่การดูแลทะนุถนอมไม่น้อยไปกว่าสัตว์ในพระวินัยพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ สิกขาบทเป็นศีลห้ามพระสงฆ์ทำลายต้นไม้ หรือพรากของเขียว ฤดู คาม ทุกชนิด ห้ามมิให้ขุดดิน ห้าม ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงบนต้นไม้ หรือในแม่น้ำ ลำธาร เป็นต้น ทรงบัญญัติสิกขาบท คัมครองสัตว์และธัญญาพืชก็มิควรไปลวงละเมิดสิทธิ์ในการดำรงชีวิตของเขา สิกขาบทเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่าเป็นการปกป้องและลดปัญหาภาวะมลพิษอากาศ น้ำ และดินได้อย่างเหมาะสมกับ สถานการณ์ของทุกสมัย

พระครูพิพิธจารุธรรม และคณะ (2557) ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอน

พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า คำสอนเกี่ยวกับเรื่องป่าในพระพุทธศาสนา ล้วนสนับสนุนให้บุคคล ดำรงชีวิตในทางที่เหมาะสม ไม่ตึงเกินไปและหย่อนเกินไป การดำเนินการทุกอย่างให้คำนึงถึงความพอดี เป็นสำคัญ เช่น บริโภคทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างพอเหมาะไม่มากเกินไปเกินพอดี ซึ่งปัจจุบันนี้ประเทศไทยกำลังประสบกับปัญหาสิ่งแวดล้อมหลายด้าน เนื่องจากมนุษย์บริโภค ทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไปไม่รู้จักใช้ชีวิตอย่างเหมาะสมและกลมกลืนกับธรรมชาติ มีการตัดไม้ ทำลายป่ามากเกินไปที่ควรจะเป็น ต้องอาศัยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เน้น ความรัก และความเมตตาต่อสรรพสัตว์ ป่าไม้ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมไม่เพียงแต่จะห้ามฆ่าสิ่งมีชีวิตเท่านั้น แต่ยังสนับสนุนการอนุรักษ์ มีทัศนคติที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ ไม่ตัดทวงหาผลประโยชน์ จากทรัพยากร ป่าไม้ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ซึ่งถ้าเราปฏิบัติตามคำสอนแห่งพระพุทธศาสนา มนุษย์ ก็จะสามารถลด วิกฤตสิ่งแวดล้อมได้ การอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อม คือ การปฏิบัติงานพัฒนาเพื่อสร้างสรรค์ความ เจริญในการใช้ทรัพยากรป่าไม้และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อยเพื่อให้เกิดประโยชน์ มากที่สุด เพราะหากสิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาวะปกติบริสุทธิ์สุดใสดุตามธรรมชาติชีวิตมนุษย์และ สิ่งมีชีวิต ทั้งหมดก็จะพบกับความสุขสดชื่นไปด้วย โดยการใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือใน การฝึกความเข้าใจและเห็นใจต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่อยู่รอบตัวเราทั้งสิ่งที่มี ชีวิตและไม่มีชีวิตก็จะ ถูกดูแลและเอาใจใส่จากมนุษย์ได้อย่างประสิทธิภาพและส่งผลต่อความเจริญและความสมบูรณ์ของ สิ่งแวดล้อมทางสังคมแบบยั่งยืน ซึ่งแนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้ด้วยคำสอนพระพุทธศาสนา จากการศึกษาสรุปได้ว่า การอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืนใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ในเบื้องต้นมีการ ควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชน ด้วยศีลถ้าทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่ควรจะเป็นแล้วจึงต้องมีการสร้างกติกาก่อนหรือวินัยใน การใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้งพฤติกรรมทางกาย และ วาจา ซึ่งศีลสังวรนี้จะช่วยระมัดระวังและควบคุม ลงโทษ ผู้ที่ฝ่าฝืน จึงต้องเป็นความร่วมมือกันระหว่างรัฐ ชุมชน และศาสนาในการสร้างกติการ่วมกัน และเสริมสร้างปัญญา ให้ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจมีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์ การควบคุม พฤติกรรม ปกป้องจิตสำนึก และสร้างภูมิคุ้มกันด้วยปัญญา ถือว่าเป็นการอนุรักษ์ที่ยั่งยืน หลักธรรมที่ ควรปฏิบัติอยู่เนื่องนิตย์ คือหลักเมตตาธรรม หลักมัชฌิมาปฏิปทา หลักสันโดษ และความกตัญญู กตเวทิต่อทรัพยากรธรรมชาติ มีความรัก เห็นคุณค่าใช้ประโยชน์แบบพอเพียงส่วนการแก้ไขปัญหาล ะหว่างสิ่งแวดล้อมให้ครอบคลุมใช้หลักอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค และหลักอิทัปปัจจยา การ พัฒนาทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมใช้หลักธรรมนิยาม 5 คือ ธรรมนิยามอุตุนิยาม พีชนิยาม จิต นิยาม กรรมนิยาม และวิธีป้องกันการทำลายทรัพยากรป่าไม้ และทรัพยากรสิ่งแวดล้อมใช้หลักศีล 5

นพดล ดวงแก้ว (2561) ศึกษา “กระบวนการนโยบายป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าและ หมอกควัน จังหวัดพะเยา” ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการนโยบายป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่า และหมอกควัน จังหวัดพะเยา ประกอบด้วย การระบุปัญหา การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การ

กำหนดวัตถุประสงค์ การวิเคราะห์ทางเลือก การนำนโยบายไปปฏิบัติ และการประเมินผลและการปรับปรุงแก้ไขสำหรับข้อเสนอแนะแนวทางในแต่ละขั้นตอนของ กระบวนการนโยบายป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน จังหวัดพะเยา ประกอบด้วย 1. การให้ความรู้ สร้างความเข้าใจแก่ประชาชนทุกคน เพื่อตระหนักและมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน 2. มีการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน และเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพจริง 3. มีการจัดสรรและสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานอย่างเพียงพอ 4. พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้และทักษะในการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง และ 5. มีการจัดหาเครื่องมืออุปกรณ์ให้เพียงพอ ทันสมัย และอยู่ในสภาพใช้งาน

วิรัชพัชร บางปลากรด (2562) ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านพันเส้า อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก พบว่า แนวคิดการพึ่งตนเองตามหลัก พุทธธรรม เน้นให้ภูมิปัญญาของตนเองหรือชุมชนดั้งเดิมที่มีการสังสรรค์กันของชุมชนเองถือเป็น ทูตทางสังคมในการพัฒนาชุมชนโดยถือเอาธรรมเป็นที่พึ่งในด้านจิตใจ นำไปช่วยในกระบวนการพัฒนาแก้ไขปัญหา นำไปสู่การพัฒนาตนเอง รู้จักการประมาณตน พออยู่ พอกิน พึ่งตนเองได้ รู้จักแบ่งปันเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน แนวคิดเกษตรกรอินทรีย์บ้านพันเส้า เป็นการพึ่งตนเองคือการลดต้นทุนเท่ากับผลกำไร การลดต้นทุนทาง ด้านปุ๋ยเคมี สารเคมี พลังงาน ทำให้ลดรายจ่ายในครัวเรือนลง ลดการใช้ทรัพยากรลงจนเกิดเป็นกำไร กำไร ทาง การดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนพึ่งตนเอง ด้านเศรษฐกิจลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลง เพิ่มรายได้ให้ แก่ตนเองและชุมชนได้ สร้างอาชีพ มูลค่าเพิ่มของผลผลิตทางการเกษตร และวัสดุเหลือทิ้ง ทางสังคม ยกกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองและชุมชน มีสิ่งแวดล้อมที่ดีในการดำเนินชีวิต มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

กนกวรรณ ทูมอนันต์ และคณะ (2564) ศึกษา “การจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมกรณีศึกษาป่า ชุมชนดงหัน บ้านท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด” ผลการศึกษาพบว่า 1. การจัดการป่าแบบมีส่วนร่วมป่าชุมชนดงหัน มีการวางโครงสร้างการบริหารการทำงานอย่างชัดเจน เน้นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ผู้นำชุมชนและหน่วยงานเทศบาลตำบลท่าม่วงเป็นผู้บริหารงานหลัก มีการระดมคนในชุมชน ประชาชนชาวบ้าน โรงเรียน วัด และหน่วยงานต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงหัน โดยมีการวางแผนล่วงหน้าในการจัดกิจกรรม ได้แก่ การปลูกป่า บวชป่า และมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนดงหัน 2. แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเทศบาลตำบลท่าม่วง ประชาชนชาวบ้านและผู้นำชุมชนเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารและเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วมโดยให้ โรงเรียนและศาสนาเข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ได้แก่ การทำพิธีบวชป่า เพื่อสร้างแรงจูงใจให้เกิดการหวงแหน การ

ศรัทธา เกรงกลัวในการตัดไม้ทำลายป่า จัดตั้งคณะกรรมการสอดส่องดูแลอย่างเป็นระบบให้ชัดเจน และครอบคลุมให้ทั่วพื้นที่ป่าชุมชนดงหัน

สายชล สง่าศรี และ จีระศักดิ์ บันล้า (2565) ศึกษา “การจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ตามหลักพุทธนิเวศวิทยาของหน่วยป้องกันและพัฒนาป่าไม้เกาะคา จังหวัดลำปาง” ผลการศึกษา พบว่า การจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ได้ปฏิบัติตามนโยบายภาครัฐและเอื้ออำนวย ต่อท้องถิ่น ในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ด้วยการจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ได้แก่ 1. การป้องกัน 2. การจัดการเชื้อเพลิง 3. การมีส่วนร่วมกับหน่วยงานและจิตอาสา 4. การดับไฟป่า ซึ่งกระบวนการจัดการมีกลยุทธ์ในการจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ได้แก่ 1. การวางแผน 2. การให้ความรู้ 3. การสร้างจิตสำนึก 4. การมีส่วนร่วม และ 5. การสร้างเครือข่าย

รูปแบบการจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควันตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธจำแนกออก 3 ระดับ ได้แก่ 1. ต้นน้ำ การสร้างจิตสำนึกให้แก่ชุมชน ได้แก่ 1. การบวชป่า 2. การสืบชะตาป่า 3. การปลูกป่า และ 4. การกำหนดเขต/พื้นที่ 2. กลางน้ำ การเฝ้าระวังและดูแลเพื่อป้องกันไฟป่าและหมอกควัน ได้แก่ 1. การทำแนว กันไฟ 2. การรณรงค์การลดการเผา 3. การชิงเผา เพื่อลดผลกระทบ ต่อระบบนิเวศและลดผลกระทบที่เกิดจากการเกิดฝุ่นควันได้ดีที่สุด และ 3. ปลายน้ำ การสร้างพื้นที่ ให้อุดมสมบูรณ์หรือการเตือนภัยไฟป่าด้วยระบบ สัญญาณตรวจจับความร้อน Hotspot เพื่อแจ้งให้ เจ้าหน้าที่ กลุ่มจิตอาสา ภาศิได้รับบริเวณที่เกิดไฟไหม้หรือ หมอกควัน เพื่อหน่วยงานจะได้เข้าไปยับยั้ง ไฟป่าและหมอกควันได้ทันถ่วงที

2.5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ฮานชิ และคณะ (2014) ศึกษา การเดินทางสู่สังคมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม: โดยมุ่งเน้นเป็นพิเศษในการป้องกันวิกฤตหมอกควันในอนาคตในประเทศจีนและทั่วโลก พบว่าในขณะที่หมอกควันรุนแรงที่ยืดเยื้อซึ่งปกคลุมกรุงปักกิ่งและเมืองอื่น ๆ ของจีนในช่วงเดือนแรกของปี 2556 ยังคงเป็นเรื่องใหม่ในใจของสาธารณชน แต่ก็ต้องใช้เวลาหลายปีหรือหลายสิบปีในการทำความเข้าใจผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพของมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมอย่างครอบคลุม ของสิ่งนั้นและตอนหมอกควันอื่น ๆ การปล่อยมลพิษในอากาศแบบเข้มข้นแบบเข้มข้นกำลังเพิ่มมากขึ้นส่งผลให้เกิดปัญหามลพิษทางอากาศในระดับภูมิภาคที่ร้ายแรงในประเทศจีน ปริมาณการใช้ถ่านหินในแต่ละปีเพิ่มขึ้นมากกว่า 200 ล้านตันในช่วงปี 2543-2555 จำนวนรถยนต์และรถจักรยานยนต์ในประเทศจีนเพิ่มขึ้นยี่สิบเท่าระหว่าง ปี 2543 และ 2553 และคาดว่าจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้ การปล่อยอนุภาคมูลฐาน ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ไนโตรเจนออกไซด์ โอโซน และ VOCs ประจำปีของจีนในแต่ละปีจึงเกิน 20 ล้านตัน

คริสโตเฟอร์ แอล. แอตกินสัน (2014) ศึกษา การตัดไม้ทำลายป่าและข้ามพรมแดน หมอกควันในอินโดนีเซีย: การพึ่งพาเส้นทางและอิทธิพลชั้นสูง พบว่า อินโดนีเซียเป็นประเทศปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่ใหญ่เป็นอันดับสามของโลก เนื่องมาจากไม้และป่าไม้เป็นหลัก ไฟที่เกิดจากไม้มีอยู่ทั่วไปในป่าพรุของชาวอินโดนีเซีย ทำให้เกิดหมอกควันพิษที่เป็นสาเหตุของวิกฤตเศรษฐกิจและสาธารณสุขเป็นระยะ ในบทความนี้ปรากฏการณ์ของหมอกควันข้ามแดนถูกตรวจสอบในแง่ของการพึ่งพาทางสถาบันทางประวัติศาสตร์และชนชั้นสูงทฤษฎี การประเมินกระบวนการนโยบายของอินโดนีเซียด้วยกฎหมายและการบังคับใช้ด้านสิ่งแวดล้อมโอกาสในการพัฒนานโยบายในอนาคตและอภิปรายว่าอินโดนีเซียไม่สามารถจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพกับหมอกควันและปัญหาสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ถูกกล่าวถึงในแง่ของทฤษฎี บทความสรุปว่าปัญหาหมอกควันในอดีตเป็นพิภพเล็ก ๆ ของสิ่งที่ผิดกับนโยบายสิ่งแวดล้อมในประเทศอินโดนีเซีย และโครงการจูงใจใหม่ๆ เช่น การลดการปล่อยมลพิษจากการตัดไม้ทำลายป่าและ ความเสื่อมโทรมของป่า (REDD+) นอกเหนือจากนั้น ไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่มีนัยสำคัญจากเส้นทางประวัติศาสตร์ที่อาจสมเหตุสมผลคาดหวังไว้แต่อินโดนีเซียจะสามารถหาทางยุติหรืออย่างน้อยก็ลดอิทธิพลของความสัมพันธ์แบบลูกครึ่งต่อโครงสร้างการกำกับดูแลและการบริหาร และดำเนินการโปรแกรมอิสระของตนเองด้วยการกำกับดูแลและทรัพยากรที่เหมาะสมในการจัดการกับความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและการบังคับใช้กฎระเบียบ

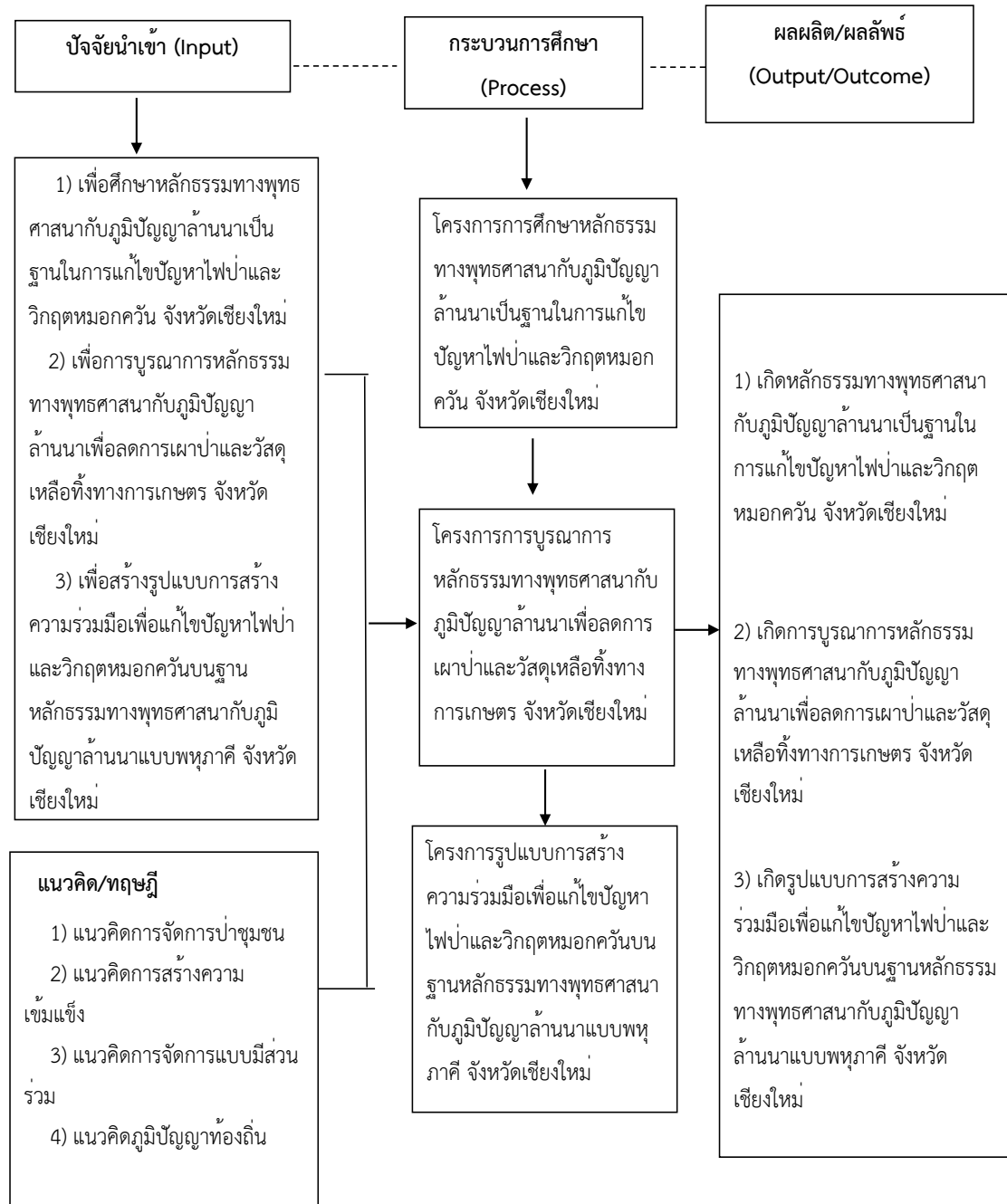
นาเซีย นาเซียร์ (2017) ศึกษา ภาพรวมสิ่งแวดล้อมอาเซียนข้อตกลงมลพิษหมอกควันข้ามพรมแดนและสาธารณสุข พบว่าไฟป่าและที่ดินในอาเซียนเกิดขึ้นทุกปีและสร้างความเสียหายนับไม่ถ้วนพื้นที่ป่าเขตกว้าง ทำให้เกิดหมอกควันพิษ ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาจำนวนของผู้ป่วยที่ได้รับผลกระทบจากหมอกควันก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน การศึกษานี้กล่าวถึงสถานะของความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ความล้มเหลวของข้ามพรมแดนความตกลงและผลกระทบที่รุนแรงต่อสุขภาพของประชาชนในอาเซียน NSการศึกษาแนะนำว่าควรใช้มาตรการบางอย่างเพื่อดับไฟ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันและความร่วมมือระหว่างชุมชนท้องถิ่นและภาคเอกชน
2. ความช่วยเหลือสาธารณะ ตำรวจ นักเรียน และกองกำลังติดอาวุธ
3. รายการให้ความรู้ รวมทั้งโทรทัศน์ของมหาวิทยาลัยหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโปสเตอร์ และ
4. การฝึกอบรมการจัดการอัคคีภัย โดยเฉพาะในประเทศอินโดนีเซีย นอกจากนี้การลดหมอกควันข้ามแดนจะต้องได้รับความร่วมมือจากการปฏิรูปกฎหมาย เจตจำนงทางการเมือง และการประสานงานด้านการบริหารแม้ว่าข้อตกลงหมอกควันอาเซียนจะไม่มี การบังคับใช้

มุฮัมหมัด ฟาซรี (2020) ศึกษา ไฟป่าและมลพิษจากหมอกควันของอินโดนีเซีย: การวิเคราะห์

ความมั่นคงของมนุษย์ พบว่าการวิเคราะห์ความมั่นคงของมนุษย์ต่อไฟฟ้าและหมอกควันของอินโดนีเซีย มลพิษ ความมั่นคงเกี่ยวข้องกับความมั่นคงของชาติ แต่ปัจจุบันความปลอดภัยของมนุษย์ก็เป็นประเด็นที่ท้าทายเช่นกัน รัฐไม่ได้เตรียมตัวอีกต่อไปเนื่องจากชีวิตของปัจเจกบุคคลได้รับผลกระทบอย่างมากจากภัยคุกคามเช่นกัน ไฟป่าและมลภาวะจากหมอกควันเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อมในอินโดนีเซียมาอย่างยาวนาน และแม้แต่ในรัฐเพื่อนบ้าน ประการแรกงานวิจัยนี้อธิบายความเป็นมาของป่าไม้ไฟไหม้และมลพิษจากหมอกควันในอินโดนีเซียและผลกระทบต่อรัฐเพื่อนบ้านนี้จะตามมาด้วยการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของมนุษย์โดยเฉพาะความปลอดภัยด้านสิ่งแวดล้อม สุดท้ายนี้ งานวิจัยนี้วิเคราะห์ปรากฏการณ์ไฟป่าและมลภาวะจากหมอกควันโดยใช้แนวคิดด้านความปลอดภัยของมนุษย์โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมความปลอดภัย ผลการวิจัยพบว่าไฟฟ้าและหมอกควันมลพิษส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของมนุษย์เจ็ดมิติ เช่น เศรษฐกิจ อาหารสุขภาพ สิ่งแวดล้อม บุคคล ชุมชน และการเมือง นอกจากนี้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี การดำรงชีวิต ความปลอดภัย และการอยู่รอดไม่ได้บรรลุผลสำเร็จโดยประชาชนเนื่องจากความรุนแรงในการคุกคาม (ทำให้เกิดผลกระทบในระดับภูมิภาคจากหมอกควัน) ความอ่อนไหวในความเปราะบาง (เกิดขึ้นเป็นภัยพิบัติเกือบทุกปี) และเกิดการกีดกัน

2.6 สรุปกรอบแนวความคิด

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันของจังหวัดเชียงใหม่” คณะวิจัยได้วางกรอบและแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

3.1 รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันของจังหวัดเชียงใหม่” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการศึกษาค้นคว้า การลงพื้นที่ภาคสนาม การสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม การลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึก ประชุมกลุ่มสนทนา สังเคราะห์จากโครงการวิจัยได้แก่ การศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหา ไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่ การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเพื่อลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่ และรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

3.1.1 ขั้นตอนการวิจัย

1. การเตรียมงานด้านวิชาการและศึกษาบริบท

1. ส่องหนังสือเอกสารขออนุญาตศึกษาวิจัยในชุมชน /รวมทั้งผู้นำในชุมชนที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาจากข้อมูลเอกสาร/งานวิจัยของชุมชน
3. ศึกษาจากการสัมภาษณ์
4. ศึกษาจากการลงพื้นที่สำรวจชุมชน การร่วมสังเกตการณ์ ซึ่งใช้ทั้งวิธีสังเกตการณ์แบบทั่วไป และวิธีสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเผ้าดูปรากฏการณ์กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

2. ศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่

1. จัดเวทีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับเจ้าอาวาส/แกนนำเยาวชน /แกนนำคณะทำงาน/แกนนำประชาชน โดยผู้วิจัยได้ประสานนัดวันและเวลาในการจัด และผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการสนทนาร่วมกัน ภายใต้

กรอบประเด็นการวิจัยที่กำหนดไว้ สำหรับการสัมภาษณ์ กิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมายคณะผู้วิจัยได้สร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูล จากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูล ทั้งจากการสร้างความคุ้นเคยเป็นรายบุคคลและการสร้างความคุ้นเคยในลักษณะกลุ่มจากนั้นจึงเริ่มทำการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล ซึ่งคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์นั้น เป็นคำถามแบบไม่มีโครงสร้างและแบบมีโครงสร้างด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึก นอกจากนี้ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้อ้างอิงมีความครอบคลุมและยังเป็นการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล (2) ใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ โดยการพัฒนาแบบสัมภาษณ์ นำแบบสอบถามฉบับร่างเสนอที่ปรึกษางานวิจัย เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง รับข้อเสนอแนะ และดำเนินการปรับปรุงแก้ไขพร้อมทั้งนำแบบสัมภาษณ์ที่แก้ไขเรียบร้อยแล้วเสนอที่ปรึกษางานวิจัยพิจารณา และให้ความเห็นชอบ ส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแบบสัมภาษณ์ จำนวน 3 ท่านและจัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบฉบับสมบูรณ์ แล้วนำไปใช้ในกิจกรรมการวิจัยอย่างเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

3. บูรณาการหลักการทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเพื่อลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่

1. จัดเวทีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับเจ้าอาวาส /คนในชุมชน/รวมทั้งผู้นำในชุมชนที่เกี่ยวข้อง อาทิ ปราชญ์ชาวบ้าน โดยนัดเวลาในการมาพูดคุยกัน ซึ่งผู้วิจัยเองได้เตรียมเนื้อหา คือ การลำดับขั้นตอน การดำเนินการจัดเวทีชุมชน การเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดเวที เช่น เครื่องบันทึกเสียง กระดาษปรู๊ฟ ปากกาเมจิก สมุดปากกา เทป โดยผู้วิจัยได้ทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการสนทนาร่วมกัน ภายใต้กรอบประเด็นการวิจัยที่กำหนดไว้ สำหรับการสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยได้พยายามสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูล จากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูล ทั้งจากการสร้างความคุ้นเคยเป็นรายบุคคล และการสร้างความคุ้นเคยในลักษณะกลุ่มจากนั้นจึงเริ่มทำการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล ซึ่งคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์นั้น เป็นคำถามแบบไม่มีโครงสร้างและแบบมีโครงสร้างด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึก นอกจากนี้ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้อ้างอิงมีความครอบคลุม และยังเป็นการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ซึ่งการจัด เวทีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยจัดทั้งหมด 4 ครั้ง

2. ใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ โดยการพัฒนาแบบสัมภาษณ์ นำแบบสอบถามฉบับร่างเสนอที่ปรึกษางานวิจัย เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง รับข้อเสนอแนะ และดำเนินการปรับปรุงแก้ไขพร้อมทั้งนำแบบสัมภาษณ์ที่แก้ไขเรียบร้อยแล้วเสนอที่ปรึกษางานวิจัยพิจารณา และให้ความเห็นชอบ ส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแบบสัมภาษณ์ จำนวน 3 ท่านและจัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบฉบับสมบูรณ์ แล้วนำไปใช้ในกิจกรรมการวิจัยอย่างเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

4. สร้างรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักการทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่

1. จัดเวที การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับเจ้าอาวาส /คนในชุมชน/รวมทั้งผู้นำในชุมชนที่เกี่ยวข้อง อาทิ ประชาญ์ชาวบ้าน โดยนัดเวลาในการมาพูดคุยกัน ซึ่งผู้วิจัยเองได้เตรียมเนื้อหา คือ การลำดับขั้นตอน การดำเนินการจัดเวทีชุมชน การเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดเวที เช่น เครื่องบันทึกเสียง กระดาษปฎิรูป ปากกาเมจิก สมุด ปากกา เทป โดยผู้วิจัยได้ทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการสนทนาร่วมกัน ภายใต้กรอบประเด็นการวิจัยที่กำหนดไว้ สำหรับการสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยได้พยายามสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูล จากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูล ทั้งจากการสร้างความคุ้นเคยเป็นรายบุคคล และการสร้างความคุ้นเคยในลักษณะกลุ่มจากนั้นจึงเริ่มทำการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล ซึ่งคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์นั้น เป็นคำถามแบบไม่มีโครงสร้างและแบบมีโครงสร้างด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึก นอกจากนี้ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้รับ มีความครอบคลุม และยังเป็น การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ซึ่งการจัด เวทีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยจัดทั้งหมด 4 ครั้ง

2. ใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ โดยการพัฒนาแบบสัมภาษณ์ นำแบบสอบถามสัมภาษณ์ฉบับร่างเสนอที่ปรึกษางานวิจัย เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง รับข้อเสนอแนะ และดำเนินการปรับปรุงแก้ไขพร้อมทั้งนำแบบสัมภาษณ์ที่แก้ไขเรียบร้อยแล้วเสนอที่ปรึกษางานวิจัยพิจารณา และให้ความเห็นชอบ ส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแบบสัมภาษณ์ จำนวน 3 ท่านและจัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบฉบับสมบูรณ์ แล้วนำไปใช้ในกลุ่มประชากรตัวอย่างเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2 ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ นอกจากการศึกษาเอกสารแล้วยังเน้นการวิจัยภาคสนาม (Field Study) และการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) ดังนั้น การกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และผู้ร่วมปฏิบัติการ (Participants) ดังนี้และการวิจัยในครั้งนี้ก็วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ครอบคลุมบริบทการศึกษาวิจัย โดยมีการเจาะจงจำนวนเขตการศึกษาวิจัยคือหัวหน้าโครงการย่อยและคณะทำงานทั้ง 3 โครงการ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาการดำเนินงาน

1. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ หัวหน้าโครงการย่อยและคณะทำงานทั้ง 3 โครงการ

2. กลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างของประชากร

โดยวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จากผู้ที่เกี่ยวข้องโดยวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จากผู้ที่เกี่ยวข้อง จากหัวหน้าโครงการย่อยและคณะทำงานทั้ง 3 โครงการ

3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการศึกษาประกอบด้วย

1. หัวหน้าโครงการวิจัยที่ 1 การศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1 รูป/คน
 2. หัวหน้าโครงการวิจัยที่ 2 การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเพื่อลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1 รูป/คน
 3. หัวหน้าโครงการวิจัยที่ 3 รูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควัน ฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1 รูป/คน
- รวมทั้งสิ้น 3 รูป/คน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง ประกอบกับการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ระดับความคิดร่วมกัน โดยมี กล้องถ่ายรูป สมุดจดและเครื่องบันทึกเสียงใช้บันทึกข้อมูลจากผู้วิจัยได้จาก สัมภาษณ์ ประเด็นข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่ได้จากผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งบันทึกข้อสังเกตและการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัยเองในแต่ละช่วงของการลงพื้นที่เก็บข้อมูล

3.4 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การศึกษาและวิจัยในครั้งนี้ ประกอบไปด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยคณะผู้วิจัยพัฒนาแบบสัมภาษณ์ จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ฉบับร่างเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญ โดยมีผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบจำนวน 3 ท่าน ได้แก่ 1. พระมหาวิเศษ ปญญาวชิโร รศ.ดร. 2. ผศ.ดร.ตระกูล ชำนาญ 3. ผศ.ดร.โพน นามณี อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา เพื่อตรวจสอบความถูกต้องโดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC) และสามารถนำไปทดสอบ (Try -Out) กับกลุ่มลักษณะที่คล้ายกัน จำนวน 30 คน จากนั้นนำความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มประชาชนที่ไปทำการทดลองใช้ มาปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้มีเครื่องมือวิจัยที่มีคุณภาพ โดยผลการทดสอบได้ค่าความเชื่อมั่นในภาพรวมอยู่ที่ 1.00

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น นักวิจัยลงพื้นที่ภาคสนาม และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ได้แก่ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลด้วยตนเอง ตลอดจนให้นักศึกษาระดับมหาบัณฑิต ของคณะศาสนาและปรัชญา จำนวน

5 ท่าน โดยมีหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจากผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต
ล้านนา

สำหรับข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์เกี่ยวกับชุมชนแต่ละชุมชน เกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรม
ของแต่ละวัด/ชุมชน ผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมด้วยตนเอง ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการพบเห็นจากการสังเกต
แบบมีส่วนร่วม และข้อมูลที่เป็นข้อสรุปจากการที่ได้จัดเวทีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)
ตลอดจนนำไปสู่การสังเคราะห์ข้อมูลโดยนักวิจัยสังเคราะห์ข้อมูลจากที่รวบรวมและจัดเก็บจาก
กลุ่มเป้าหมาย ทั้งจากเวทีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group
Discussion) การสังเคราะห์จากเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ โดยการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเชิง
คุณภาพโดยนักวิจัย

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพได้แก่ ข้อมูลเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์
ข้อมูลที่ได้จากการศึกษานั้น ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนาในเนื้อหาสาระ (Content
Analysis) ที่มีความสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และการวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็น จัด
ประเภท/กลุ่มข้อมูล เพื่อให้ได้ชุดข้อมูลที่สามารถเสนอเป็นข้อเท็จจริง และใช้ประกอบการวิเคราะห์
อภิปราย ซึ่งมีการให้เหตุผลเชิงตรรกะ นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนา เพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์
ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้

3.7 การจัดทำคู่มือ

การจัดทำคู่มือ เมื่อได้ผลการศึกษาเชิงคุณภาพแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการสังเคราะห์ จากนั้นนำ
ผลจากการสังเคราะห์ที่ได้มาจัดทำร่างคู่มือ และให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาแล้วดำเนินการจัดพิมพ์และ
นำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเรื่องการบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันของจังหวัดเชียงใหม่ คณะผู้วิจัยได้วางกรอบและแนวทางการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพได้ผลการวิจัย ดังนี้

ตอนที่ 1 ศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่

ผลการศึกษา พบว่า จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดแม่กลางหลวง พบว่า การอนุรักษ์ป่าตามหลักศีล 5 มีส่วนช่วยแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันกล่าวคือ ศีล 5 หรือเบญจศีล คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา หรือการรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว และเป็นหลักการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ถือว่าเป็นพื้นฐานที่เน้นการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะที่เป็นเพื่อนกัน พระพุทธองค์ตรัสศีล 5 หรือศีลธรรมพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ระเบียบความประพฤติความเป็นอยู่ทั้งส่วนตัวและที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกาย วาจา ตลอดถึงทำมาหาเลี้ยงชีพซึ่งได้กำหนดวางไว้เพื่อทำให้ความเป็นอยู่นั้นกลายเป็นสภาพอันเอื้ออำนวยแก่การเป็นอยู่และต่อสภาพแวดล้อม รวมทั้งการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการอนุรักษ์ป่ารายละเอียด ดังนี้

1. ละเว้นจากการล่าสัตว์ หมายถึง การล่าสัตว์ทุกชนิดเพื่อการล่าหรือเพื่อบูชายัญ และรวมไปถึงการไม่ทำลายพืช สัตว์โลกทุกชนิดไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานย่อมรักชีวิตของตนมีความตั้งใจที่จะรักษาชีวิตไว้ให้ยาวนานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ มองเห็นชีวิตตนมีคุณค่าควรแก่การถนอม เรามีความรู้สึกรักชีวิตเราอย่างไรคนอื่นหรือสัตว์อื่นก็มีความรู้สึกรักชีวิตของตน อย่างนั้น
2. ละเว้นจากการลักขโมย หมายถึง ควรถือประโยชน์ตามที่ธรรมชาติได้ให้มาไม่ควรไปเร่งหรือเพิ่มผลผลิตโดยใช้สารเคมี จนกลายเป็นการทำลายธรรมชาติและเป็นมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม
3. ละเว้นจากการประพฤติผิดทางเพศหมายถึง เว้นจากประพฤติผิดในกามผู้ประพฤติผิดศีลข้อนี้จะทำให้ชีวิตมีภัยคุกคามหรือมีศัตรูมากในทำนองเดียวกัน ด้านสิ่งแวดล้อมถ้ามนุษย์ประพฤติผิดต่อธรรมชาติโดยมองธรรมชาติเป็นเสมือนผู้หญิง มนุษย์มีการลักลอบตัดต้นไม้ฆ่าสัตว์ก็นับเป็นการล่วงละเมิดสิทธิของธรรมชาติ
4. ละเว้นจากการพูดเท็จ อันได้แก่คำปดเสียดสี และคำเท็จ พูดแต่คำสัตย์จริงด้วยความจริงใจและปรารถนาดี ในด้านจริยธรรมสิ่งแวดล้อมบุคคลควรพูดเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งใช้สื่อต่าง ๆ เพื่อประชาสัมพันธ์การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

5. ละเว้นจากการดื่มสุราหรือน้ำเมาและรวมทั้งยาเสพติด ศิลข้อนี้จะทำให้ผู้ละเมิดขาดสติในการประยุกต์ใช้ต่อสิ่งแวดล้อม บุคคลไม่ควรดื่มน้ำเมาซึ่งเป็นผลผลิตจากต้นไม้หรือพืชต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่มาแห่งการแสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติเป็นการทำร้ายธรรมชาติ ศิลทั้ง 5 ข้อนี้เป็นหลักจำเป็นในสังคมมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อให้เกิดความปกติ ทั้งในตนเองและสังคมเพราะช่วยควบคุมความประพฤติไม่ให้พลาดถล่าในการทำ ความชั่ว อย่างไม่อย่างอย่างหนึ่งรวมทั้งทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย อาทิเช่น การล่าสัตว์และก่อกองไฟในป่าจนเกิดปัญหาไฟป่าหรือการเข้าไปตั้งแคมป์ตัดไม้ในป่า ทำลายป่าแหล่งต้นน้ำที่ดูดซึมซับน้ำ เก็บกักความชื้นเพื่อป้องกันไฟป่าหมดไป แล้วก่อให้เกิดปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันไฟป่าขึ้น จึงจัดอยู่ในระดับศีลธรรมอันเป็นมูลฐานที่จะนำไปสู่ความสงบของจิตใจไม่ให้ความชั่วครอบงำได้

2. การอนุรักษ์ป่าที่ตามหลักไตรสิกขา จากการสัมภาษณ์รองเจ้าอาวาสวัดเจติยัมเฒ่าคร้าวกล่าวว่า หลักคำสอนต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนามีการสอดแทรกเรื่องธรรมชาติไว้ เช่น เรื่องธรรมนิยาม ที่กล่าวถึงทุกสิ่งมีการเป็นไปตามเหตุและผล แม้แต่การปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนถ้าปรารถนามุ่งให้เกิดความวิเวกก็ต้องพึ่งพาอาศัยความเป็นธรรมชาติ พุทธบริษัทเมื่อมีความเคารพสักการบูชาในพระรัตนตรัย พึ่งปฏิบัติธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด มองธรรมชาติที่อยู่รอบตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชีวิต สร้างจิตสำนึกอันประกอบไปด้วยเมตตาและความกตัญญูทุกเวที ผู้วิจัยสรุปรวมในหลักไตรสิกขา 3 คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาเพื่อฝึกหัด อบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้น ได้ดังนี้

1. ศิล ข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีวินัยในตนเอง และประกอบอาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุขและ ในการแก้ปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

2. สมภาจิ เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ ให้มีจิตสำนึกที่ดีและสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต สมรรถภาพจิตและสุขภาพจิตที่ดี กล่าวคือการมีจิตใจที่มีคุณธรรม เมตตาต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม ตระหนักในคุณค่าของการพัฒนาจิตใจ โดยอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสมด้วยการปฏิบัติธรรม การบำเพ็ญสมาธิภาวนา

3. ปัญญา การฝึกอบรมด้านปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และวางแผน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหาด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งสามารถเข้าใจเหตุผลมองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่มีอคติ เคลือบแฝง เป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลส เป็นอยู่ด้วยความรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกละ สิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ โดยใช้ปัญญาในการกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์และใช้ในการแก้ปัญหา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ดังนั้นการอนุรักษ์ป่าที่ตามหลักไตรสิกขา ตามหลักพุทธศาสนาก็คือการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาในเบื้องต้น มีการควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีลถ้าทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่ควรจะเป็นแล้ว จึงต้องมีการสร้างกติกาหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้งพฤติกรรมทางกาย และวาจา ซึ่งศีลสังวรนี้จะช่วยระมัดระวังและควบคุม ลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืน จึงต้องเป็นความร่วมมือกันระหว่างรัฐ ชุมชน และศาสนาในการสร้างกติการ่วมกัน การเข้าใจคำสอนในพระสูตร ช่วยให้เห็นลักษณะการแก้ปัญหาที่เน้นตัวเองและการมีส่วนร่วมของทุกคน นอกจากนี้หลักธรรมยังช่วยเสริมสร้างปัญญา มีความรู้ความเข้าใจมีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์ และแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นภาระที่ทุก คนต้องช่วยกันดูแลรักษาบูรณาการปรับท่าทีในการแก้ปัญหาในเรื่องสิ่งแวดล้อมทั้งด้านพฤติกรรม จิตสำนึก และภูมิปัญญาที่เชื่อมประสานเกี่ยวกันระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติอันจะช่วยให้การแก้ปัญหาและการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

3. หลักอภิธานิยธรรม เจ้าอาวาสวัดแม่มกลางหลวงกล่าวว่า หลักอภิธานิยธรรม คือความสามัคคี ต้องคุยกันบ่อยๆ เจอกันบ่อย ๆ หรือที่จัดในพิธีสาปแช่ง ถ้าเป็นในพระพุทธศาสนามันเป็นอีกหลักหนึ่งคือ อภิธานิยธรรมคือความสามัคคี และการที่จะสามัคคีกันได้ต้องพบกันบ่อย ๆ เจอกันบ่อยๆ ประชุมกันบ่อย ๆ ได้เจอน้ำกันได้สนทนา ถ้าไม่ได้เจอกันมันจะไม่รู้เหมือนทางพระ พระนี้ท่านกำหนดเลยว่า 15 วันจะต้องลงอุโบสถ ก็คือต้องมารวมกัน อันนี้คือหลักความสามัคคีเป็นกฎเลย พระต้องมารวมกัน ชาวบ้านก็เหมือนกัน คือต้องมีอภิธานิยธรรม เอาความสามัคคีเข้ามาจนถึงจะอยู่ได้ ที่ได้จัดในพิธีสาปแช่งเอาทุก ๆ ศาสนาเข้ามาวมกัน ชาวบ้านได้เข้ามารวมได้เข้ามากินรู้จักกันแล้วก็มาบวชป่า ประเพณีนี้ถือว่าดีและอยากให้ทำต่อไปทำให้มันยิ่งใหญ่มากกว่าเดิม ก็คือให้ความสำคัญมันเลย อย่างน้อยๆ ก็ให้เราพบปะเจอน้ำเจอตากัน อีกตัวหนึ่งก็คือหลักกัลยาณมิตรธรรม ตัวนี้ก็จะใช้กับผู้นำผู้บริหาร ใช้กับหัวหน้าองค์กร ต้องรู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้คน รู้ประมาณ รู้บริษัทยา หมายความว่าผู้บริหารจะต้องรู้เหตุว่ามันเกิดจากอะไร รู้ผลรู้ประมาณทรัพยากร เรามีเท่าไร รู้คนในชุมชนด้วยว่าคนในชุมชนนี้อยู่ไหน ประมาณเท่าไร และเขามีศักยภาพทำอะไรได้บ้าง บางทีภาครัฐเข้าไปสั่งการอย่างเดียว สั่งการเหมือนที่สั่งว่าให้เผาได้ในฤดูฝน ก็คือไปทางการเขาชาวบ้านเขาก็เหมือนไม่เข้าใจกัน คนที่จะแก้ปัญหากับคนที่อยู่กับปัญหาพูดคนละเรื่องกัน มันก็ช่วยไม่ได้ ฉะนั้นหลักก็คือผู้ใหญ่ต้องเข้าไปศึกษาก่อน ว่าเขาเป็นอย่างไรถ้าเขาเปลี่ยนก็จะเปลี่ยนประมาณนี้ ประมาณไหนได้ เขานับถือผีจะไปทุบทิ้งเลยมันก็ได้ ในเรื่องนี้ตามหลักพระพุทธศาสนา มันก็คือเรื่องจริง จริงแต่ก็จะได้ให้ความสำคัญมาก บางเรื่องมันมีแต่ก็ไม่ได้ไปยุ่งกับมันมาก แต่ก็ไม่ได้ลบหลู่ แต่ก่อนคนก็นับถืออย่างนี้แหละในสังคม พระพุทธเจ้ามาทีหลังเมื่อพระองค์มาถึงก็บอกว่าตรงนี้มันไม่ดีนะก็ถอยออก แต่ไม่ได้ไปลบหลู่ของเดิม

ดังนั้นหลักธรรมทางพุทธศาสนาก็กับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่ เกิดหลักธรรม ศีล 5 ในการควบคุมความประพฤติไม่ให้พลาดถลำในการทำ

ความชั่ว อย่างไม่ค่อยอย่างหนึ่งรวมทั้งทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย อาทิเช่น การล่าสัตว์และก่อองไฟในป่าจนเกิดปัญหาไฟป่า หรือการเข้าไปตั้งแคมป์ตัดไม้ในป่า ทำลายป่าแหล่งต้นน้ำที่ดูดซึมซับน้ำ หรืออาจกล่าวได้ว่าศีล 5 ศีลธรรมขัดเกลาจิตใจและเกรงกลัวต่อการกระทำความผิด หลักไตรสิกขา ควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีลถ้าทุกคนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่ควรจะเป็นแล้ว จึงต้องมีการสร้างกติกาหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้งพฤติกรรมทางกาย และวาจา ซึ่งศีลสังวรนี้จะช่วยระมัดระวังและควบคุม ลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืน จึงต้องเป็นความร่วมมือกันระหว่างรัฐ ชุมชน และศาสนาในการสร้างกติการ่วมกัน อปปรยานิยธรรม 7 หลักธรรมแห่งความสามัคคีสมาชิกในชุมชนมีความสามัคคีและร่วมมือกันป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน และกัลยาณมิตรธรรม 7 คือการเป็นกัลยาณมิตรที่ดีมีการพัฒนาไปในทางที่ดี เป็นต้น

ตอนที่ 2 การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเพื่อลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่

ผลการพบว่า การบูรณาการการใช้ภูมิปัญญาด้านกฎจารีต และประเพณีซึ่งเป็นภูมิปัญญาเรื่องการปกครอง การอยู่อาศัยร่วมกันของชุมชน ซึ่งภูมิปัญญาล้านนาสำหรับประยุกต์ใช้ในการลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่ นำหลักธรรมศีล 5 หรือเบญจศีล คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา หรือการรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว และเป็นหลักการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ถือว่าเป็นพื้นฐานที่เน้นการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะที่เป็นเพื่อนกัน พระพุทธองค์ตรัสศีล 5 หรือศีลธรรมพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ระเบียบความประพฤติความเป็นอยู่ทั้งส่วนตัวและที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกาย วาจา ตลอดถึงทำมาหาเลี้ยงชีพ และ การใช้ภูมิปัญญาความเชื่อในการจัดการไฟป่า (ป่าเปียก) ซึ่งเป็นภูมิปัญญาเรื่องการเพิ่มป่าเปียกหรือการปลูกกล้วยเพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้กับดินและช่วยลดปัญหาการเกิดไฟป่าได้

ตอนที่ 3 สร้างรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่

ผลการศึกษาการศึกษาความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เชื่อมสัมพันธ์ 4 อำเภอ” โดยผลานความร่วมมือจากพหุภาคี พหุวัฒนธรรม พหุประเพณี การพัฒนารูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคีจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การพัฒนารูปแบบโดยการสร้างร่วมมือโดย 1. ความ

ร่วมมือผ่านกิจกรรมนำโดยเจ้าอาวาสวัดแม่กลางหลวง การจัดกิจกรรม “อินทนนท์ร่วมกันเชื่อมสัมพันธ์ 4 อำเภอ” สร้างการมีส่วนร่วมกันทุกช่วงวัย 2. ความร่วมมือผ่านการผสมผสานความพอวัฒนธรรม พุทธประเพณี เคารพในความแตกต่างเรียนรู้วิถี 3. การผสมผสานเครือข่ายความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรไม่แสวงหาผลประโยชน์ NGO 4. การสร้างการมีส่วนร่วม และ 5. การสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวม และการนำเสนอรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกิดการนำเสนอกิจกรรมความร่วมมือ “อินทนนท์ร่วมกันเชื่อมสัมพันธ์ 4 อำเภอ ” และรูปแบบความร่วมมือผ่านการผสมผสานความพอวัฒนธรรม พุทธประเพณี เคารพในความแตกต่างเรียนรู้วิถี ด้วย “เวที พิธิ์สาปแช่ง คนเผ่าป่า” โดยสร้างการมีส่วนร่วม และเน้นรูปแบบการสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมร่วมกัน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการบูรณาการหลักสูตรทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันของจังหวัดเชียงใหม่เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักสูตรทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่เพื่อการบูรณาการหลักสูตรทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเพื่อลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่และเพื่อสร้างรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักสูตรทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 การศึกษาหลักสูตรทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า หลักสูตรทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่ เกิดหลักสูตร ศิล 5 ในการควบคุมความประพฤติไม่ให้พลาดถลำในการทำ ความชั่ว อย่างใดอย่างอย่างหนึ่งรวมทั้งทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย อาทิเช่น การล่าสัตว์และก่อองไฟในป่าจนเกิดปัญหาไฟฟ้าหรือการเข้าไปตั้งแคมป์ตัดไม้ในป่า ทำลายป่าแหล่งต้นน้ำที่ดูดซึมซับน้ำ หรืออาจกล่าวได้ว่า ศิล 5 ศิลธรรมขัดเกลากจิตใจและเกรงกลัวต่อการกระทำความผิด หลักไตรสิกขา ควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีลถ้าทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่ควรจะเป็นแล้ว จึงต้องมีการสร้างกติกากฎหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้งพฤติกรรมทางกาย และวาจา ซึ่งศีลสังวรนี้จะช่วยระมัดระวังและควบคุม ลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืน จึงต้องเป็นความร่วมมือกันระหว่างรัฐ ชุมชน และศาสนาในการสร้างกติการ่วมกัน อปปรานิชธรรม 7 หลักสูตรแห่งความสามัคคีสมาชิกในชุมชนมีความสามัคคีและร่วมมือกันป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนและกัลยาณมิตรธรรม 7 คือการเป็นกัลยาณมิตรที่ดีมีการพัฒนาไปในทางที่ดี

5.1.2 การบูรณาการหลักสูตรทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเพื่อลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าการใช้ภูมิปัญญาด้านกฎจารีต และประเพณีซึ่งเป็นภูมิปัญญาเรื่องการปกครอง การอยู่อาศัยร่วมกันของชุมชนใช้กฎหมายกฎแห่งกรรม กฎธรรมชาติ และกฎจารีตประเพณีผสมกัน เช่น การบวชป่า บวชต้นไม้ และความเชื่อในการจัดการไฟฟ้า (ป่าเปียก) ซึ่งเป็นภูมิปัญญาเรื่องการเพิ่มป่าเปียกหรือการปลูกกล้วยเพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้กับดินและช่วยลด

ปัญหาการเกิดไฟฟ้าชุมชน และ การบูรณาการหลักธรรม อาทิ 1. หลักศีล 5 2. หลักไตรสิกขา 3. หลักเมตตาธรรม 4. หิริ และ 5. โอตตัปปะ สามารถบูรณาการในการป้องกันปัญหาไฟฟ้าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรได้ เป็นต้น ข้อเสนอแนะ ควรพัฒนาสู่หลักสูตรการเรียนรู้การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเพื่อลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่ อย่างจริงจัง

5.1.3 การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเพื่อลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การบูรณาการการใช้ภูมิปัญญาด้านกฎจารีตและประเพณีซึ่งเป็นภูมิปัญญาเรื่องการปกครอง การอยู่อาศัยร่วมกันของชุมชน ซึ่งภูมิปัญญาล้านนาสำหรับประยุกต์ใช้ในการลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่ นำหลักธรรมศีล 5 หรือเบญจศีล คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว และเป็นหลักการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ถือว่าเป็นพื้นฐานที่เน้นการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะที่เป็นเพื่อนกัน และการใช้ภูมิปัญญาความเชื่อในการจัดการไฟฟ้า ซึ่งเป็นภูมิปัญญาเรื่องการเพิ่มป่าเปียกหรือการปลูกกล้วยเพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้กับดินและช่วยลดปัญหาการเกิดไฟฟ้าได้และรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคีจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การพัฒนารูปแบบโดยการสร้างความร่วมมือโดย 1. ความร่วมมือผ่านกิจกรรมนำโดยเจ้าอาวาสวัดแม่กลางหลวง การจัดกิจกรรม “อินทนนท์ ร่วมกัน เชื่อมสัมพันธ์ 4 อำเภอ” สร้างการมีส่วนร่วมกันทุกช่วงวัย 2. ความร่วมมือผ่านการผสมผสานความพหุวัฒนธรรม พหุประเพณี เคารพในความแตกต่างเรียนรู้พหุวิถี 3. การผสมผสานเครือข่ายความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรไม่แสวงหาผลประโยชน์ NGO 4. การสร้างการมีส่วนร่วม และ 5. การสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวม

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

5.2.1 การศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า หลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่ เกิดหลักธรรม ศีล 5 ในการควบคุมความประพฤติไม่ให้พลาดถลำในการทำ ความชั่ว อย่างใดอย่างอย่างหนึ่งรวมทั้งทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย อาทิเช่น การล่าสัตว์และก่อกองไฟในป่าจนเกิดปัญหาไฟฟ้าหรือการเข้าไปตั้งแคมป์ตัดไม้ในป่า ทำลายป่าแหล่งต้นน้ำที่ดูดซึมซับน้ำ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอัจฉริย์ ทิพนธธรณินทร์ ที่สรุปว่า ปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันส่วนใหญ่เป็นผลที่เกิดจากพฤติกรรมของมนุษย์คือ 1. ความสะเพร่าของมนุษย์ที่ทิ้งก้นบุหรี่ลงข้างทางซึ่งมีกองเศษวัสดุไปไม่ถึง

แห่งอยู่ 2. การเผาขยะตามบ้านเรือน 3. การเผาเพื่อถ่างพื้นที่ทำเกษตรเพราะทำได้ง่าย และมีต้นทุนต่ำ (อัจฉรีย์ ทิพนธธรณินทร์, 2558) หรืออาจกล่าวได้ว่าศีล 5 ศีลธรรมขัดเกลาจิตใจและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด หลักไตรสิกขา ควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีล ถ้าทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่ควรจะเป็นแล้ว จึงต้องมีการสร้างกติกากฎหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้งพฤติกรรมทางกาย และวาจา ซึ่งศีลสังวรนี้จะช่วยระมัดระวังและควบคุม ลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืน จึงต้องเป็นความร่วมมือกันระหว่างรัฐ ชุมชน และศาสนา ในการสร้างกติการ่วมกัน อปปรยานิยธรรม 7 หลักธรรมแห่งความสามัคคีสมาชิกในชุมชนมีความสามัคคี และร่วมมือกันป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน และกัลยาณมิตรธรรม 7 คือการเป็นกัลยาณมิตรที่ดีที่มีการพัฒนาไปในทางที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สายชล สง่าศรี และ จิรศักดิ์ บันลำ ที่สรุปว่าการจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ได้ปฏิบัติตามนโยบายภาครัฐและเอื้ออำนวย ต่อท้องถิ่นในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ด้วยการจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ได้แก่ 1. การป้องกัน 2. การจัดการเชื้อเพลิง 3. การมีส่วนร่วมกับหน่วยงานและจิตอาสา 4. การดับไฟป่า ซึ่งกระบวนการจัดการมีกลยุทธ์ในการจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ได้แก่ 1. การวางแผน 2. การให้ความรู้ 3. การสร้างจิตสำนึก 4. การมีส่วนร่วม และ 5. การสร้างเครือข่าย (สายชล สง่าศรี และ จิรศักดิ์ บันลำ, 2565)

5.2.2 การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเพื่อลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าการบูรณาการการใช้ภูมิปัญญาด้านกฎจารีตและประเพณีซึ่งเป็นภูมิปัญญาเรื่องการปกครอง การอยู่อาศัยร่วมกันของชุมชน ซึ่งภูมิปัญญาล้านนาสำหรับประยุกต์ใช้ในการลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จังหวัดเชียงใหม่ นำหลักธรรมศีล 5 หรือเบญจศีล คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว และเป็นหลักการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ถือว่าเป็นพื้นฐานที่เน้นการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะที่เป็นเพื่อนกัน และการใช้ภูมิปัญญาความเชื่อในการจัดการไฟป่า ซึ่งเป็นภูมิปัญญาเรื่องการเพิ่มป่าเปียกหรือการปลูกกล้วยเพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้กับดินและช่วยลดปัญหาการเกิดไฟป่าได้ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูพิพิธจารุธรรม และคณะ ที่สรุปว่าการอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืนใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาในเบื้องต้นมีการควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชน ด้วยศีลถ้าทุกคนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่ควรจะเป็นแล้วจึงต้องมีการสร้างกติกากฎหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้งพฤติกรรมทางกาย และวาจา ซึ่งศีลสังวรนี้จะช่วยระมัดระวังและควบคุม ลงโทษ ผู้ที่ฝ่าฝืน จึงต้องเป็นความร่วมมือกันระหว่างรัฐ ชุมชน และศาสนาในการสร้างกติการ่วมกัน และเสริมสร้างปัญญา ให้ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจมีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์ การควบคุมพฤติกรรม ปลูกจิตสำนึก และสร้างภูมิคุ้มกันด้วยปัญญา (พระครูพิพิธจารุธรรม และคณะ, 2557)

5.2.3 การสร้างรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน
บนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าการพัฒนารูปแบบโดยการสร้างความร่วมมือโดย 1. ความร่วมมือผ่านกิจกรรมนำโดยเจ้าอาวาสวัดแม่กลางหลวง การจัดกิจกรรม “อินทนนท์ร่วมกันเชื่อมสัมพันธ์ 4 อำเภอ” สร้างการมีส่วนร่วมกันทุกช่วงวัย 2. ความร่วมมือผ่านการผสมผสานความพหุวัฒนธรรม พหุประเพณี เคารพในความแตกต่างเรียนรู้วิถี 3 . การผสมผสานเครือข่ายความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรไม่แสวงหาผลประโยชน์ NGO 4. การสร้างการมีส่วนร่วม และ 5. การสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวม

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(1) ภาครัฐควรส่งเสริมงบประมาณและกิจกรรมพัฒนารูปแบบความร่วมมือผ่านการผสมผสานพหุวัฒนธรรม พหุประเพณี เคารพในความแตกต่างเรียนรู้วิถี เพื่อนำมาการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่ให้มากขึ้น

(2) มหาเถรสมาคมควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและกิจกรรมส่งเสริมการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่นำมาประยุกต์ใช้ให้มากขึ้น

5.3.2. ข้อเสนอแนะการวิจัย

(1) หากมีการทำวิจัยครั้งหน้าควรเริ่มด้วยการศึกษาถึงพื้นที่ต้นแบบบรรลอบริการไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน

(2) ควรมีการเปรียบเทียบระหว่างข้อมูลก่อนและหลังผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันของจังหวัดเชียงใหม่

บรรณานุกรม

- กนกพร นิมพลี. (2555). *รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา* (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต), กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- กรมป่าไม้. (2540). *แนวทางปฏิบัติงานโครงการพัฒนาป่าชุมชน*. กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้.
- กรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2559). *ยุทธศาสตร์กรมป่าไม้ พ.ศ. 2559-2564*. สืบค้น เมื่อ 30 พฤศจิกายน 2564. จาก http://forestinfo.forest.go.th/Content/file/forest%20strategy%2059_64.pdf.
- กรมวิชาการ. (2538). *สรุปผลการประชุมสัมมนาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์*. กระทรวงศึกษาธิการ.
- โกมล แพรกทอง. (2533). *แนวทางการจัดการป่าชุมชน*. กรุงเทพฯ. กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- โกวิท พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (มปป). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8* (พ.ศ. 2540 - 2544). กรุงเทพฯ.
- จงจิตร โทณูการ และคณะ. 2554. *รายงานโครงการวิจัยเรื่องการศึกษารูปแบบการเรียนการสอนศิลปะด้วยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเขียนภาพผะเหวดโดยการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).
- ฉลาดชาย รมิตานนท์, อานันท์ กาญจนพันธุ์, สันธิตา กาญจนพันธุ์, เสน่ห์ จามริก และยศ สันติ สมบัติ. (2536). *ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ชูศักดิ์ วิทยาภัก. (2531). *ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนบน: ศึกษากรณีอำเภอแม่แตงจังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชื่น ศรีสวัสดิ์. (2543). *การจัดการป่าไม้โดยใช้มิติทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษาป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี*. รายงานผลการวิจัย, อุบลราชธานี, ราชภัฏอุบลราชธานี.
- ชลทิพย์ เอี่ยมสำอาง และ วัศนี ศीलตระกูล. (2533). *ภูมิปัญญาชาวบ้าน เทคโนโลยีพื้นบ้านและแหล่งวิทยาการในชุมชน ในเอกสารการสอนชุดวิชา หน่วยที่ 1-8 การพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ดรฤณี จงประสิทธิ์กุล. (2544). *ความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้: กรณีศึกษาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต).

- กรุงเทพฯ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ดุสิต เวชกิจ. (2535). *การมีส่วนร่วมของประชาชนและการระดมทรัพยากรเพื่อการป่าไม้ชุมชนใน การป่าไม้ชุมชน*. เอกสารการสอน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หน่วยงานที่ 5. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง. (2551). “โครงการบูรณาการการจัดการเรียนรู้การสื่อสารชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่, *วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่*, 30-33.
- เทพศักดิ์ บุญยรัตพันธ์. (2551). *แนวคิด ทฤษฎี และหลักการรัฐประศาสนศาสตร์ในการให้บริการ สาธารณะ*. ในประมวลสาระชุดวิชา แนวคิด ทฤษฎี และหลักการรัฐประศาสนศาสตร์.
- ธีรวงศ์ คงทอง. (2543). *การถือครองที่ดินกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขต อุทยาน แห่งชาติ: กรณีศึกษาประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย อำเภอ เมือง จังหวัดเชียงใหม่* วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ, เชียงใหม่, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- นพดล ดวงแก้ว. (2560). *กระบวนการนโยบายป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน จังหวัด พะเยา*. รายงานวิจัย, หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบาย สาธารณะ, มหาวิทยาลัยพะเยา.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). *การวิจัยเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- บัวเรศ ประไชโยและคณะ. (2538). “รายงานการศึกษาโครงการศึกษาป่าชุมชนประจำปี 2538 เรื่อง การจัดการป่าชุมชนโดยองค์กรในท้องถิ่น: กรณีศึกษาป่าชุมชนบานโสกนาค ตำบลวังม่วง อำเภอเปือยน้อย จังหวัด ขอนแก่น”. ในแนวทางปฏิบัติงานพัฒนาป่าชุมชน (2). ส่วนป่า ชุมชน สำนักส่งเสริมการปลูกป่ากรมป่าไม้. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- ประกอบ ใจมั่น. (2539). *การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นใน การเรียนการสอนในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (โสตทัศน ศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย. ภายเอกสาร.
- ประเวศ วะสี. (2546). *ประชาสังคมเพื่อการพัฒนากระบวนการชุมชนทหารเข้มแข็ง*. (ออนไลน์). เข้าถึง ได้จาก: <http://www.rakbankerd.com>.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. (2527). *นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์ การพัฒนา ปัจจุบันของประเทศไทย ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภา การพิมพ์.

- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. (2554). *การบริหารงานพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- พระครูพิพิธจารุธรรม. (2553). แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอน พุทธศาสนาเถรวาท : กรณี มูลนิธิอีกเมืองน่าน, *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 3(2), 36-42.
- พระครูพิพิธจารุธรรม. (2558). แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอน พุทธศาสนาเถรวาท : กรณี มูลนิธิอีกเมืองน่าน, *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 3(2), 36-42.
- มัญญ เทศน์นำ และคณะ. (2552). *รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โครงการกระบวนการและรูปแบบการจัดการป่าชุมชน ให้เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เหมาะสมและยั่งยืนบ้านกาด (ตลาด) ชี้เหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่*. กรุงเทพฯ. สำนักคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์และนวัตกรรม.
- มูลนิธิสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฉบับกาญจนาภิเษกเล่ม 23, สืบค้นจาก*
<https://www.saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=23&chap=1&page=t23-1-infodetail01.html>.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2524). *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ -ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- รุ่ง แก้วแดง. 2544. *ประกันคุณภาพการศึกษาทุกคนทำได้ไม่ยาก*. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิชย์.
- เสน่ห์ จามริก. (2532). *แนวทางการพัฒนาการศึกษาไทย: บทวิเคราะห์เบื้องต้น*. การศึกษาแห่งชาติ 1 (ตุลาคม-พฤศจิกายน): 20-32.
- สาयนต์ ไพรชาญจิตร. (2549). *กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชนด้าน ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สามารถ จันทร์สุรย์. (2524). *ภูมิปัญญาชาวบ้านคืออะไร อย่างไร” อีสาน สาธารณสุขมูลฐาน*. 7(2), 2. พฤศจิกายน.
- สมพร พิมสาร. (2549). *การจัดการป่าชุมชนของบ้านป่าลั่น หมู่ที่ 5 ตำบลปงน้อย กิ่งอำเภอดอยหลวง จังหวัดเชียงราย*. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 11(1), 218-232.
- สมศักดิ์ สุขวงศ์. (2550). *สำรวจป่าด้วยห้วแม่มือ*. *วารสารการจัดการป่าไม้ Journal of Forest Management*, 1(1), 14 – 20.
- เสรี พงศ์พิศ. (2529). *คืนสู่รากเหง้า*. กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ.
- สนธยา พลศรี. (2547). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สันธิฐิตา กาญจนพันธ์. (2543). *สถานภาพความรู้เกี่ยวกับชุมชนและแบบแผนการจัดการทรัพยากร*.

- ในอานันท์ กาญจนพันธุ์ (บก.), พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากรกระบวนทัศน์ และนโยบาย. หน้า 213-298. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2549). *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 6 ฉบับปรับปรุง) กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2544). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545 -2549*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2555). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *สรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2534). *ภูมิปัญญาชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ: ศุภสภาลาดพร้าว.
- อดิน รพีพัฒน์. (2547). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษา นโยบาย สาธารณสุข.
- อนันท์ชาติ เขียวอุ่ม. (2544). *การจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร: กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำแม่วาง อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง* (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย), เชียงใหม่, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อเนก นาคะบุตร. 2531. *หนังสือตัวชี้วัด สหรับงานพัฒนาชนบทจากประสบการณ์นักพัฒนา*. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- อำนาจ คอวนิช. (2535). *นโยบายป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ.2528*. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะวนศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). *ภูมิปัญญาชาวบ้าน 4 ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อัจฉรา สโรบล. (2553). *กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโครงการพัฒนา (วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาบ้านและชุมชน คณะมนุษยศาสตร์, เชียงใหม่, มหาวิทยาลัยแม่โจ้*.

- อัจฉรีย์ ทิพนธธรณินทร์. (2558). แนวทางการแก้ปัญหาหมอกควันสำหรับจังหวัดเชียงใหม่, *วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง*, 4(1), 76-81.
- Borrini-Feyerabend, G. (1996). *Collaborative Management of Protected Areas: Tailoring the Approach to the Context*. IUCN, Gland, Switzerland.
<https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/1996-032.pdf>.
- Christopher L. Atkinson. (2014). Deforestation and Transboundary Haze in Indonesia: Path Dependence and Elite Influences. *Environment and Urbanization Asia*, 5(2), 253–267.
- Erwin, W. (1976). *Participation management: Concept, theory, and implementation*. Atlanta, GA: Georgia State University.
- Judith Mayer. (2006). Transboundary Perspectives on Managing Indonesia's Fires. *The Journal of Environment & Development*. 217-218.
- Muhammad Fachrie.(2020).Indonesia's forest fire and haze pollution: An analysis of human security. *Malaysian Journal of International Relations, Volume 8*, 104-117.
- Nazia Nazeer. (2017). Overview of Aasen Environment, Transboundary Haze Pollution Agreement and Public Health. *IJAPS*, 13(1), 73–94.
- Han Shi, Yutao Wang, Donald Huisingsh and Juliana Wang. (2014). On moving towards an ecologically sound society: with special focus on preventing future smog crises in China and globally. *Journal of Cleaner Production* 64. (9-12).

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ภาพการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม

ภาพการสนทนากลุ่ม

การสนทนากลุ่ม

แบบสัมภาษณ์เรื่อง การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็น ฐานในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันของจังหวัดเชียงใหม่

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อ 1) เพื่อสังเคราะห์ศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญา
ล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควัน จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อสังเคราะห์การบูร
ณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเพื่อลดการเผาป่าและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร
จังหวัดเชียงใหม่ และ 3) เพื่อสังเคราะห์การสร้างรูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่า
และวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัด
เชียงใหม่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....
ที่อยู่.....
ตำแหน่ง.....
วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์.....

ตอนที่ 2 ข้อคำถามเพื่อวิเคราะห์การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนา ภูมิปัญญา ล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันจังหวัดเชียงใหม่

1. วิเคราะห์สภาพปัญหา/สถานการณ์จากผลการวิจัยที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร

- 1) วิเคราะห์สภาพปัญหา/สถานการณ์จากผลการวิจัยโครงการที่ 1 ที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร
- 2) วิเคราะห์สภาพปัญหา/สถานการณ์จากผลการวิจัยโครงการที่ 2 ที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร
- 3) วิเคราะห์สภาพปัญหา/สถานการณ์จากผลการวิจัยโครงการที่ 3 ที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร
- 4) วิเคราะห์สภาพปัญหา/สถานการณ์จากผลการวิจัยโครงการที่ 4 ที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร

.....
.....
.....
.....

2. จากผลสรุปการวิจัย สามารถวิเคราะห์สร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างไร

1) จากผลสรุปการวิจัยโครงการที่1 สามารถวิเคราะห์สร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างไร

2) จากผลสรุปการวิจัยโครงการที่2 สามารถวิเคราะห์สร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างไร

3) จากผลสรุปการวิจัยโครงการที่3 สามารถวิเคราะห์สร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างไร

4) จากผลสรุปการวิจัยโครงการที่4 สามารถวิเคราะห์สร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. องค์ความรู้ที่เกิดสังเคราะห์จากการวิจัยทั้ง 4 โครงการ ได้องค์ความรู้อะไรบ้างและสามารถนำไปใช้ได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. จากผลการสังเคราะห์งานวิจัยของท่าน ท่านมีแนวทางการพัฒนาจัดการระบบสุขภาพของ วัด ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้องในอนาคตได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....
.....
.....
.....

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.ท่านมีข้อเสนอแนะอื่น ๆ จากการวิจัยอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ขอขอบพระคุณที่ท่านให้ความกรุณาตอบแบบสอบถาม
โครงการวิจัยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ภาคผนวก ข

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัย

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและไปยินยอม
หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๓๙๔/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการ
แก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันของจังหวัดเชียงใหม่
(Integrating Buddhist Principles and Lanna Wisdom as a Base for
Solving the Forest Fire and Haze Crisis in Chiang Mai)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: -

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ผู้วิจัยหลัก: พระมหาวราสะยะ วราสยานนท์

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๐ กันยายน ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๓๙๔/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๒๐ กันยายน ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๐ กันยายน ๒๕๖๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๓๙๔

๒๐ กันยายน ๒๕๖๕

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เรียน พระมหาวรสาสยะ วรสายานนท์ / นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยในเรื่อง “การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันของจังหวัดเชียงใหม่” มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาเครื่องมือการวิจัยของท่าน โดยให้มีการแก้ไขปรับปรุง/เพิ่มเติมเอกสาร ตามเอกสารแนบ

จึงเรียนมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป.

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบประเมินผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชื่อนักวิจัย.....พระมหาวรสาสะยะ วราสยานน..... สังกัด/ หน่วยงาน.....มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.....

ชื่อโครงการวิจัย การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและ
วิกฤตหมอกควันของจังหวัดเชียงใหม่

รหัส MCU RS.....

๑. ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

๑. โครงร่าง	-ครบถ้วน
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูล แก่ผู้ร่วมโครงการ	-ครบถ้วน
๓. หนังสือแสดงเจตนา ยินยอมเข้าร่วมวิจัย	-ครบถ้วน
๔. เครื่องมือการวิจัย	-คำถามไม่ครอบคลุมวัตถุประสงค์ ให้ปรับแก้ไข
อื่น ๆ	-

๒. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ความเห็นเพิ่มเติม.....

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ สกุล : พระมหาวราสะยะ วราศยานนท์ ฉายา วราสโย

ตำแหน่ง : อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ประวัติการศึกษา :

- 2562 ปริญญาเอก Ph.D. in Linguistics University of Mysore, India
- 2556 ปริญญาโท พธ.ม. (ภาษาศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- 2554 ปริญญาตรี พธ.บ. (บริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- 2543 เปรียญธรรม เปรียญธรรม 9 ประโยค

ประวัติการทำงาน :

- เป็นครูสอนปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี วัดโมลีโลกยาราม
- เป็นกรรมการตรวจธรรมสนามหลวง
- เป็นครูสอนปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี วัดยานนาวา
- เป็นครูสอนศีลธรรมในโรงเรียน โครงการมหามกุฏราชวิทยาลัย
- เป็นวิทยากรอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน และอบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวง
- เป็นวิปัสสนาจารย์อบรมกรรมฐานประจำศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน
- เป็นวิทยากรอบรมประจำรายการสามเณรปลูกปัญญาธรรม ปี 4
- เป็นแขกรับเชิญแสดงธรรม และตอบปัญหาธรรมะ ประจำรายการธรรมจากข่าว และรายการเสียงธรรมจากวัดยานนาวา ทางสถานีโทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนา WBTV
- เป็นครูสอนประจำโรงเรียนปริยัติธรรม วัดศรีโสดา อ.เชียงใหม่ จ.เชียงใหม่
- เป็นวิปัสสนาจารย์สอนกรรมฐาน ณ วัดดงน้อยนาสนาม (สาขาวัดหนองป่าพง ที่ 175) อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี
- วิทยากรประจำตอบปัญหาธรรม เพจธรรมเป็นที่

ผลงานทางวิชาการ :

1. บทความวิชาการเรื่อง **ภาษาอังกฤษกับพระสงฆ์ในศตวรรษที่ 21** English For Buddhist monks in 21st century ในวารสารมหาจุฬานาครทรรศน์ ฉบับที่ 11 ประจำเดือน พฤศจิกายน 2563

2. บทความวิชาการเรื่อง **ภาษาอังกฤษกับพระสงฆ์ในศตวรรษที่ 21** English For Buddhist monks in 21st century ในวารสารมหาจุฬานาครทรรศน์ ฉบับที่ 11 ประจำเดือน พฤศจิกายน 2563

ผลงานการวิจัย :

1. บทความวิจัยเรื่อง **การพัฒนาทักษะการเรียนรู้การสอนในระบบออนไลน์ของนักศึกษา** สาขาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา The Development of Skill for Learning and Teaching English of Students of the Faculty of English, Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus ตีพิมพ์บทความวิจัยฐาน 1 ในวารสารวิชาการธรรมทรรศน์ ปีที่ 22 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม - มีนาคม 2565 TCI กลุ่ม 1

2. บทความวิจัยเรื่อง **การพัฒนาทักษะการเรียนรู้การสอนในระบบออนไลน์ของนักศึกษา** สาขาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา The Development of Skill for Learning and Teaching English of Students of the Faculty of English, Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus ตีพิมพ์บทความวิจัยฐาน 1 ในวารสารวิชาการธรรมทรรศน์ ปีที่ 22 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม - มีนาคม 2565

3. จัดทำวิจัยเรื่อง **การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและวิกฤตหมอกควันของจังหวัดเชียงใหม่** Integrating Buddhist Principles and Lanna Wisdom as a base for solving the forest fire and haze crisis in Chiang Mai ปีงบประมาณ 2565

4. ทำวิจัยเรื่อง **“การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ด้วยตนเองในการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารกับชาวต่างชาติสำหรับบุคลากรที่ปฏิบัติงานในวัดท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่** Developing A Self-Learning Model In The Use Of English For Communicating With Foreigners For Personnel Working In Tourist Temples In Chiang Mai Province” ปีงบประมาณ 2566

สถานที่ทำงานปัจจุบัน : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา 103 วัดเจดีย์หลวง
ถนนพระปกเกล้า ต.พระสิงห์ อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ 50200

ประวัตินักวิจัย

- ชื่อ สกุล** : ผศ.ดร. อุเทน ลาพิงค์
- ตำแหน่ง** : อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา
- ประวัติการศึกษา** : Ph.D. Philosophy University of Mysore India
M.A. Philosophy University of Mysore India
M.A. Linguistics University of Mysore India
พธ.บ. การสอนสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ประวัติการทำงาน** : อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต ล้านนา

ผลงานทางวิชาการ

อุเทน ลาพิงค์, ปัญหาการเรียนการสอนในรายวิชาภาษาอังกฤษเพื่อวิชาการทางพระพุทธศาสนา ของนักศึกษาในระดับปริญญาโท คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา วารสารธรรมทรรศน์ ฉบับที่ 1 ประจำเดือน มกราคม- เมษายน 2560 หน้า 125

อุเทน ลาพิงค์, (ผู้ร่วมวิจัย) โลกทัศน์ของผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เอื้อต่อการรองรับกับเศรษฐกิจประชาคมอาเซียน เพื่อพัฒนาชุมชน ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ วารสารธรรมทรรศน์ ฉบับที่ 1 ประจำเดือน กันยายน – ธันวาคม 2560 หน้า 14

อุเทน ลาพิงค์, การประเมินผลโครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบปลอดบุหรี่ ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย The Study Evaluation of Non-Smoking Area Development in Mahachulalongkornrajavidyalaya University วารสารธรรมทัศน์ September-December 2018 Vol 18 No 3 (2018)

อุเทน ลาพิงค์, การพัฒนาสุขภาพทางสังคมของผู้สูงอายุ โดยใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในภาคเหนือ A Study of How to Apply Objects of Sympathy to Develop the Elderly's Social Health in Northern Thailand วารสารธรรมทัศน์ September-December 2018 Vol 18 No 2 (2018)

อุเทน ลาพิงค์, แนวทางพัฒนาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนักศึกษาสาขาวิชา การสอนภาษาอังกฤษ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา Developmental Approach to Professional Teacher Experience of Students in English Teaching, Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus วารสาร ธรรมทัศน์ Vol 19 No 2 (2019): April-June 2019 หน้า 61

อุเทน ลาพิงค์, การรักษาศีล 5 เพื่อการลด ละ เลิก การเลิกดื่มสุราของชุมชน วัดเจดีย์ แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่, ตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬานาครธรรมศน์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม 2562)

อุเทน ลาพิงค์, การต่อต้านทุจริตตามแนวพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาในจังหวัดแพร่ (ANTI-CORRUPTION ACCORDING TO BUDDHISM : A CASE STUDY IN PHRAE PROVINCE) Vol 5, No 1 (2019): วารสารศาสตรบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตแพร่ ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 2562 หน้า 124

อุเทน ลาพิงค์ (ผู้ร่วมวิจัย) (2565) การพัฒนาทักษะการเรียนการสอนในระบบออนไลน์ ของนักศึกษา สาขาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ปีที่ 22 (ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม 2565) หน้า 80 -91

อุเทน ลาพิงค์ (2565) นวัตกรรมและกลไกการพัฒนาศักยภาพสุขภาวะผู้สูงอายุโดยใช้ ชุม ศาสนา เป็นฐาน ในจังหวัดเชียงใหม่ วารสารวิชาการธรรมศน์ ปี ที่ 22 (ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม 2565) หน้า 291-

อุเทน ลาพิงค์ (2565) รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบน พื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชบ้านแอเอาะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัด เชียงใหม่ วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ ปีที่7 ฉบับที่ 10 หน้า27-37

อุเทน ลาพิงค์ (2565) การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนา กรรมฐานบนเส้นทางแสวงบุญโดยบูรณาการกับหลักพุทธธรรมบำบัดเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและลด ความซึมเศร้าของผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน วารสารวิชาการ วิทยาลัยบริหารศาสตร์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 4 หน้า 91-105

อุเทน ลาพิงค์, (2565) (ผู้ร่วมวิจัย) การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา บ้านขุนแม่มวม จังหวัดเชียงใหม่ วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ ปีที่ 7 เล่ม 10 หน้า 88 -00

อุเทน ลาพิงค์, (2565) (ผู้ร่วมวิจัย) การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงชุมชนบ้านขุนแม่หยอด จังหวัดเชียงใหม่ ตามศาสตร์พระราชาจังหวัดเชียงใหม่ วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ ปีที่ 7 ฉบับที่ 10 หน้า59-71

อุเทน ลาพิงค์, (2565) (ผู้ร่วมวิจัย) การพัฒนาศักยภาพด้านอาชีพจากผลิตภัณฑ์สมุนไพรภูมิปัญญาล้ำนาของผู้สูงอายุในชมรมสมุนไพรจาวยอง วัดป่าตาล ตำบลบวค่างอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ ปีที่ 7 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2565) หน้า 360-372

อุเทน ลาพิงค์, (2564) (ผู้ร่วมวิจัย) พฤติกรรมและการรับรู้ของพระสงฆ์เกี่ยวกับเขตปลอดบุหรี่ภายในวัดและศาสนสถานเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ,ปีที่ 6 ฉบับที่ 10 หน้า 55-66

ผลงานการวิจัย

2560 การพัฒนาสุขภาพทางสังคมของผู้สูงอายุ โดยใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในภาคเหนือ

2561 การรักษาศีล 5 เพื่อการลด ละ เลิก การเลิกดื่มสุราของชุมชน วัดเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

2564 การประเมินผลโครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบปลอดบุหรี่ ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ได้รับทุนงบประมาณสนับสนุนการวิจัย จาก สสส.)

2564 รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

2564 การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานบนเส้นทางแสวงบุญโดยบูรณาการกับหลักพุทธธรรมบำบัดเพื่อเสริมสร้างสุขภาพและลดความ ซึมเศร้าของผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง ในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน

2565 โครงการวิจัยประเมินผลภายใต้โครงการวัดปลอดบุหรี่ สร้างชีวิตด้วยหลักธรรม นำสู่สุขภาวะชุมชนภายใต้โครงการวัดปลอดบุหรี่ สร้างชีวิตด้วยหลักธรรม นำสู่สุขภาวะชุมชน (ได้รับทุนงบประมาณสนับสนุนการวิจัย จาก สสส.)

2565 รูปแบบการสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและวิกฤตหมอกควันบนฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาล้านนาแบบพหุภาคี จังหวัดเชียงใหม่

2566 การพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ลุ่มแม่น้ำโขง

สถานที่ทำงานปัจจุบัน : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ - นามสกุล : นายธีรศักดิ์ แสนวังทอง

ตำแหน่ง : ประธานหลักสูตรและอาจารย์ประจำหลักสูตร หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ)
(ศศ.บ.) คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ประวัติการศึกษา :

2550 ปริญญาโท : M.A. (Linguistics) Delhi University ประเทศอินเดีย (India)

2555 ปริญญาตรี : บริหารธุรกิจบัณฑิต (บธ.บ.) สาขาการจัดการทั่วไป

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

2541 ปริญญาตรี : ศน.บ. สาขาภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วิทยาเขตล้านนา

ประวัติการทำงาน :

2559 - ปัจจุบัน : อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันตก (หลักสูตรศิลปศาสตร

บัณฑิต (ภาษาอังกฤษ) (ศศ.บ.) คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช

วิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

2554 – 2559 : อาจารย์ประจำภาควิชาการศึกษา (หลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต

(การสอนภาษาอังกฤษ) (ศษ.บ.) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏ

ราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

2550 – 2554 : อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

2550 - 2553 : อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ผลงานทางวิชาการ :

วิธีสอนตามแนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร วารสาร มจร วิชาการล้านนา

ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2559) หน้า 130-133 ISSN 2286-8267

ผลงานการวิจัย :

1) การประเมินหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา วารสารวิจัยญาณสังวรมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 ม.ค. – มิ.ย. 2559

2) การประเมินหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2559) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา การประชุมวิชาการระดับชาติด้านมนุษยศาสตร์และบูรณาการภาษา ครั้งที่ 1 ตะวันตกพบตะวันออก จัดโดย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วันที่ 24 - 25 พ.ค. 61

3) การพัฒนาเสริมทักษะการอ่านภาษาอังกฤษโดยใช้นิทานอีสปของนักศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, ปีที่ 6 ฉบับที่ 10 (ธันวาคม 2562), หน้า 6082-6096, ISSN : 2586-923X (Print), ISSN : 2630-0362 (Online). 2562

4) รูปแบบการประยุกต์หลักสารานุกรมเพื่อการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน วัดศรีสุพรรณ อำเภอเมือง จังหวัด เชียงใหม่ 2563 In the 2nd National and International Conference “ Buddhism and Social Responsibility in the New Normal (Virtual Conference)” organized by Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus, Thailand held on 19-20 September 2020

5) สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ภาษาอังกฤษของนักศึกษา สาขาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา 2563

สถานที่ทำงานปัจจุบัน :

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา 103 วัดเจดีย์หลวง ถ. พระปกเกล้า ต.พระสิงห์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ โทรศัพท์/โทรสาร. 0-5327-0975-6 มือถือ: 085-0365686 E-mail: Tigerlinguistics@hotmail.comบัณฑิตวิทยาลัย